

ICOMOS ULUSLARARASI ANITLAR VE SİTLER GÜNÜ 2019 ETKİNLİKLERİ

KIRSAL MİMARİ MİRAS

SEMPOZYUMU BİLDİRİ ÖZETLERİ

26-27 NİSAN 2019

ICOMOS
international council on monuments and sites

ICOMOS ULUSLARASI ANITLAR VE SİTLER GÜNÜ 2019 ETKİNLİKLERİ

KIRSAL MİMARİ MİRAS SEMPOZYUMU
BİLDİRİ ÖZETLERİ

26 - 27 NİSAN 2019

ESKİŞEHİR TEKNİK ÜNİVERSİTESİ KONGRE VADİSİ
YABANCI DİLLER YÜKSEKOKULU KONFERANS SALONU
ESKİŞEHİR

ICOMOS ULUSLARASI ANITLAR VE SİTLER GÜNÜ 2019 ETKİNLİKLERİ

**KIRSAL MİMARİ MİRAS SEMPOZYUMU
BİLDİRİ ÖZETLERİ**

Editör

BETÜL EKİMCİ

ISBN No: 978-605-69034-3-4

Eskişehir Teknik Üniversitesi Yayın ; No: 4

ICOMOS ULUSLARASI ANITLAR VE SİTLER GÜNÜ 2019 ETKİNLİKLERİ

KIRSAL MİMARİ MİRAS SEMPOZYUMU
BİLDİRİ ÖZETLERİ

Yayımlayan
Eskişehir Teknik Üniversitesi Yayın; No:4

Editör
Betül Ekimci

Düzenleme
Ar. Gör. Serkan Can Hatipoğlu
Ar. Gör. Melih Kamaoğlu
Ar. Gör. Tuna Torun

ISBN No: 978-605-69034-3-4

@2019 ESTU Yayınları
Her türlü yayın hakkı saklıdır /All rights reserved
Kaynak bildirilmemiş görseller ilgili bölümlerin yazarlarının sorumluluğundadır.

Eskişehir Teknik Üniversitesi olarak doğa ve kültür varlıklarının korunması adına düzenlenen Kırsal Mimari Miras sempozyumunda yer almaktan ve bu sempozyuma ev sahipliği yapmaktan mutluluk ve gurur duyduğumuzu belirtmek isterim. Bu önemli sempozyum sayesinde dünya mirası olarak aday gösterilen doğa ve kültür varlıklarının korunmasında oldukça yetkin ve önemli bir role sahip ICOMOS'un çatısı altında yürütülen değerli çalışmalara yakından tanıklık etmek bizleri ayrıca onurlandırdı. Ülkemizin geçmişten bu güne çok farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış kültür mirası zenginliğimizi korumamız gerektiğini düşünüyorum. Geçmişten devraldığımız miras üzerine yeni ve farklı değerler ekleyerek geleceğe taşımamız gerektiği inancındayım. O yüzden böyle önemli bir etkinliğin düzenlenmesine katkıda bulunan Sayın Vali Özdemir Çakacak'a, Üniversitemiz Mimarlık ve Tasarım Fakültesi'ne ve bu etkinlikte katkıları bulunan hocalarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

Rektör Prof. Dr. Tuncay Döğeroğlu

Kırsal veya kentsel fark etmeksizin insan yaşadığı her alanda doğaya bir iz bırakmaktadır. Bu nedenle bizler bu izleri takip etmek ve kültür mirasına sahip çıkmak konusunda hassas olmamız gerektiğini fark etmiş bir alandan gelmekteyiz. Dolayısıyla ICOMOS'un değerli çalışmaları; özellikle anma günleri doğa ve kültür varlıklarının korunması hususunda farkındalığın artması ve daha geniş kitlelere erişmesi adına çok önemlidir. Ülkemizin ve kentimizin sahip olduğu kültür ve doğa mirasının gelecek nesillere sağlıklı bir biçimde aktarılabilmesi için hepimize görev ve sorumluluklar düşüyor. Bu noktada özellikle mimarlık bölümü öğrencilerinin bu farkındalık ve bilince sahip olarak yetişmelerini sağlamak en önemli görevlerimiz arasındadır. 26-27 Nisan 2019 tarihlerinde kırsal mimari miras temasıyla Eskişehir'de kutlanan Anıtlar ve Sitler Günü etkinliğinin kültürel mirası tanıtmak, sorunlarını tartışmak, korunması ve daha iyi değerlendirilmesine sunduğu katkılar nedeniyle Eskişehir Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi olarak ICOMOS, Eskişehir Valiliği, üniversitemiz ve katılımcılara teşekkür ederim.

Dekan Prof. Dr. Alper Çabuk

ÖNSÖZ

ICOMOS Türkiye Milli Komitesi, Eskişehir Teknik Üniversitesi (ESTÜ) ve Eskişehir Valiliği işbirliğinde düzenlenen '**Kırsal Mimari Miras**' sempozyumu, 26-27 Nisan 2019 tarihlerinde ESTÜ'de gerçekleşti. Yerel yöneticileri, yerel toplulukları temsil eden STK'ları, Sanat Tarihi, Arkeoloji, Mimarlık, Şehircilik, Peyzaj, Turizm ve İletişim gibi farklı disiplinlerden bilim insanları ve öğrenciler ile koruma uzmanlarını bir araya getiren etkinlikte sorunlara birlikte çözüm önerileri tartışıldı.

1965 yılından itibaren tüm dünyada aynı ilkelere bağlı olarak koruma çalışmalarını sürdürmek amacıyla faaliyet gösteren ICOMOS (International Council of Monuments and Sites), UNESCO'nun kültür varlıklarını koruma danışmanlığını da yürütmekte ve UNESCO'nun 1983 yılında gerçekleştirdiği 22. Genel Konferansı'nda alınan karar çerçevesinde, her yıl 18 Nisan, tüm dünyada ICOMOS örgütünün öncülüğünde o yıl için belirlenen bir tema çerçevesinde, 'World Heritage Day (Dünya Kültür Mirası Günü)' olarak kutlanmaktadır. Etkinliğin 2019 yılı teması: "Kırsal Peyzaj Alanları" olarak belirlenmiştir. Dünyanın çeşitli ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de bu doğrultuda etkinlikler düzenlenmiştir.

Bu kapsamda, ICOMOS Türkiye Ulusal Komitesi'nin himayesinde; ESTÜ Mimarlık ve Tasarım Fakültesi ve Eskişehir Valiliği destek ve katkılarıyla düzenlenen '**Kırsal Mimari Miras**' başlıklı Eskişehir Etkinlikleri, 26 Nisan tarihinde devam eden konuşmalar ve fotoğraf sergisi, 27 Nisan'da Seyitgazi, Yazılıkaya Mahallesi ve Sivrihisar'a düzenlenen teknik geziden oluşmuştur.

Küresel büyüme, insan nüfusunun değişmesi, iklim değişikliği, çölleşme ve diğer baskılar kırsal mirası ve gelenekleri bozulma, kayıp, terk ve diğer yıkıcı değişimlere karşı savunmasız kılmaktadır. Kırsal miras ve kültürel değerlerin tanıtılması ve korunmasına yönelik fikirlerin yayılması ve diğer katılımcıların farkındalığını artırma hedefiyle ESTÜ Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Restorasyon Anabilim Dalı öğretim üyesi Dr. Betül Ekimci moderatörlüğünde gerçekleştirilen '**Kırsal Mimari Miras**' sempozyumu yerel yöneticiler ile yerel toplulukları temsil eden STK'ların katılımı ile kırsal peyzaj alanlarının korunması konularında topluluklar arası iletişim kurulması için ortam sağlamıştır.

Saygı duruşu ve İstiklal Marşı okunmasıyla başlayan sempozyum ICOMOS İkinci Başkanı Prof. Dr. **Zeynep Ahunbay**, ESTÜ Mimarlık Bölüm Başkanı Prof. Dr. **Nuray Özasan**, ESTÜ Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Dekanı Prof. Dr. **Alper Çabuk**, Dekan Yardımcısı Doç. Dr. **Hicran Hanım Halaç**, ESTÜ Rektörü Prof. Dr. **Tuncay Döğeroğlu**, Eskişehir Vali Yardımcısı **Alper Balcı**'nin gerçekleştirdiği açılış konuşmalarının ardından İTÜ'den Prof. Dr. **Zeynep Ahunbay**, Doç. Dr. **Zeynep Eres Özdoğan**, **Burçe İvedi Köksal**, YTÜ'den Doç. Dr. **Ayten Erdem**, Doç. Dr. **Aynur Çiftçi**, Arş. Gör. **Zeynep Uzun Aktaş**, **Tuğçe Vatanserver**, MSÜ'den Dr. Öğr. Üyesi **Koray Güler**, OGÜ'den Prof. Dr. **Ayşen Çelen Öztürk**, Dr. Öğr. Üyesi **Açalya Alpan**, Öğr. Gör. **M. Tekin Koçkar**, AÜ'den Prof. Dr. **İncilay Cangöz** ve ESTÜ'den Dr. Öğr. Üyesi **Betül Ekimci** sempozyuma konuşmacı olarak katılarak konu ile ilgili bilgi ve deneyimlerini katılımcılarla paylaştılar.

Sempozyumda öne çıkan **konu başlıkları**; 'ICOMOS'un Kırsal Peyzajın Korunması ile İlgili İlkeleri ', 'Türkiye'nin Kırsal Mimarlık Mirasını Koruma ve Sürdürme Olasılıkları ', 'Boyabat Köylerinde Kırsal Mimari ve Koruma Sorunları ', 'Türkiye'de Tarihi Kırsal Yerleşimlerin İnsansızlaşması: Nedenleri, Etkileri ve Yeniden Kullanım / Koruma Olasılıkları ', 'Birecik ve Suruç özelinde, kırsal mimari belgeleme çalışması denemesi', 'Orta Karadeniz Bölümü'nde Kırsal Mimarinin Koruma Sorunları ve Samsun İli Özelinde İncelenmesi' oldu. Eskişehir

konulu oturumlarda 'Eskişehir İli, Mahmudiye İlçesi, Mesudiye Köyü'ndeki Geleneksel Konutların Mimari Özellikleri ve Yapım Teknikleri', 'Eskişehir İli, Seyitgazi İlçesi, İdrisyayla Köyü'nde Somut Olmayan Kültürel Miras Projesi', 'Eskişehir'in Tarihi Kırsal Peyzajı Frig Vadisi'ni Yeniden Canlandırmaya Yönelik Fırsatlar' ve 'Türkiye'de Karaçay- Balkar Kültürünü Yaşatmak' konulu çalışmalar sunuldu. Sempozyum 'Gençlerin objektifinden kırsal mimari miras' çalıştayına katılan öğrencilerin gerçekleştirdiği **Eskişehir Kırsal Peyzajının sunulduğu posterlerle** daha da zenginleşti.

'Kırsal Peyzaj Alanları' temasının alanda tartışılması amacıyla, **27 Nisan 2019 Cumartesi** günü Seyitgazi, Yazılıkaya Mahallesi ve Sivrihisar'a **teknik gezi** düzenlendi.

Seyitgazi Belediye Başkanı ve Sivrihisar Belediyesi temsilcileri ile Yazılıkaya Mahallesi sakinlerinin de katılımcı olduğu gezide hem alanla ilgili bilimsel görüşlerin paylaşılması hem de kırsal peyzaj alanlarının mevcut durumu, evrimi, sahip olduğu zenginlikleri ve korunması konularında yerel topluluklarla iletişim kurulması sağlandı. Öte yandan, amaçlandığı gibi yerel yöneticilerin, koruma uzmanlarının birlikte koruma/kırsal mimari miras konularını tartışmalarının birçok yararları oldu.

ICOMOS Anıtlar ve Sitler Günü 2019 etkinlikleri kapsamında Eskişehir'de 'Kırsal Mimari Miras' sempozyumunun gerçekleşmesinde birçok değerli insanın katkısı olmuştur. Öncelikle Eskişehir Valiliği, Eskişehir Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi ve sempozyumun hazırlanması sırasında bilgi ve tecrübeleriyle beni yönlendiren ICOMOS Türkiye Başkanı Prof. Dr. İclal Dinçer ve ICOMOS Türkiye II. Başkanı Prof. Dr. Zeynep Ahunbay'a sonsuz teşekkür borçluyum. Sempozyum etkinliğinin nihaî hedeflerinden biri olan, sunulan bildiri özetlerinin yayına dönüştürülmesi aşaması Eskişehir Teknik Üniversitesi'nin sağladığı imkânlarla gerçekleşebilmiştir. Eskişehir Teknik Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Tuncay Döğeroğlu, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Dekanı Alper Çabuk'a, Dekan Yardımcısı Doç. Dr. Hicran Hanım Halaç'a ve Mimarlık Bölüm Başkanı Prof. Dr. Nuray Özasan'a bana verdikleri destek ve kolaylaştırıcı tutumlarından dolayı teşekkür ederim.

Kırsal peyzajın korunması alanında temel yaklaşım ve hedeflerle ilişkili ICOMOS'un 15 Aralık 2017'de Hindistan'ın Yeni Delhi kentinde yapılan 19. Genel Kurulunda kabul edilen son kuramsal belge Prof. Dr. Zeynep Ahunbay'ın çevirisi ile Türkçeye kazandırıldı. **Kırsal Peyzaj Kültür Mirası ile İlgili ICOMOS-IFLA İlkeleri** başlığıyla sempozyum bildiri kitabında yer alan bu kuramsal belgeyi paylaşarak sunulmasına olanak veren Prof. Dr. Zeynep Ahunbay'a minnet borçluyum.

Sempozyumun hazırlık ve gerçekleştirme sürecinde hep yanımda olan Sayın İlkay Çakır, Ergülhan Baltacıoğlu, Emel Çelikel ve Barış Koca'ya, bildiri kitabının hazırlık sürecine katkılarından dolayı Ar. Gör. Melih Kamaoğlu, Ar. Gör. Serkan Can Hatipoğlu ve Ar. Gör. Tuna Torun'a teşekkür ederim.

Dr. Öğr. Üyesi Betül EKİMCİ
Eskişehir Teknik Üniversitesi
Mimarlık Bölümü

İÇİNDEKİLER

KIRSAL PEYZAJIN KORUNMASI İLE İLGİLİ İLKELER

Zeynep AHUNBAY.....1

BOYABAT KÖYLERİNDE KIRSAL MİMARİ VE KORUMA SORUNLARI

Ayten ERDEM.....3

TARİHİ KIRSAL YERLEŞİMLERİN İNSANSIZLAŞMASI: NEDENLERİ, ETKİLERİ VE YENİDEN KULLANIM OLASILIKLARI

Koray GÜLER.....6

BİRECİK VE SURUÇ ÖZELİNDE KIRSAL MİMARİ BELGELEME ÇALIŞMASI DENEMESİ

Burçe İVEDİ KÖKSAL.....14

ORTA KARADENİZ BÖLÜMÜ'NDE KIRSAL MİMARİNİN KORUMA SORUNLARININ SAMSUN İLİ ÖZELİNDE İNCELENMESİ

Zeynep UZUN AKTAŞ.....17

ESKİŞEHİR İLİ, MAHMUDİYE İLÇESİ, MESUDİYE KÖYÜ'NDEKİ GELENEKSEL YAPILARIN MİMARİ ÖZELLİKLERİ VE YAPIM TEKNİKLERİ

Tuğçe VATANSEVER, Aynur ÇİFTÇİ.....22

ESKİŞEHİR İLİ, SEYİTGAZİ İLÇESİ, İDRİSYAYLA KÖYÜ'NDE SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS PROJESİ

Betül EKİMCİ.....29

ESKİŞEHİR'İN TARİHİ KIRSAL PEYZAJI FRİG VADİSİ'Nİ YENİDEN CANLANDIRMAYA YÖNELİK FIRSATLAR

Ayşen ÇELEN ÖZTÜRK, Açalıya ALPAN.....34

TÜRKİYE'DE KARAÇAY- BALKAR KÜLTÜRÜNÜ YAŞATMAK

İncilay CANGÖZ, M. Tekin KOÇKAR.....37

EKLER.....43

Ek 1. ICOMOS Charter on the Built Vernacular Heritage.....45

Ek 2. ICOMOS Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü.....49

Ek 3. ICOMOS – IFLA Principles Concerning Rural Landscapes as Heritage.....53

Ek 4. Kırsal Peyzaj Kültür Mirası ile İlgili ICOMOS-IFLA İlkeleri60

KIRSAL PEYZAJIN KORUNMASI İLE İLGİLİ İLKELER

Zeynep Ahunbay^{1*}

¹ICOMOS Türkiye

*e-posta: zahunbay@gmail.com

Özet-

“18 Nisan” Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi ICOMOS tarafından “Anıtlar ve Sitler günü” olarak belirlenmiş; her yıl 18 Nisan’da kültürel mirası tanıtmak, sorunlarını tartışmak, korunması ve daha iyi değerlendirilmesi için etkinlikler düzenlenmesine karar verilmiştir. 1983’den bu yana 18 Nisan’larda tehdit altında olan kültürel mirasla ilgili duyarlılığı ve birikimi arttırmak yönünde çalışmalar yapılmaktadır.

18 Nisan 2019’un teması “Kırsal Peyzaj” olarak belirlenmiştir. Kırsal peyzajlar doğa ile insanın yüzyıllar boyu çabalarının ürünü olarak gelişen, zengin kültür mirası değeri taşıyan alanlardır. Kırsal peyzajın karşı karşıya olduğu tehlikelere, koruma sorunlarına dikkat çekmek; belgeleme ve korumaya yönelik çabaları yaymak için tüm dünyada ICOMOS tarafından etkinlikler düzenlenmektedir.

Kırsal peyzajın korunması alanında temel yaklaşım ve hedefler ICOMOS’un Kültürel Peyzajlar bilimsel komitesi tarafından tartışılarak bir tüzük geliştirilmiştir (Ek 4). 2017’de ICOMOS Genel Kurulunda kabul edilerek kamuoyuna duyurulan bu kuramsal belgenin tanıtılması, ilgili kuruluşlar, yerel topluluklar, meslek insanları tarafından bir rehber olarak dikkate alınması, doğal ve kültürel öğeleri barındıran kırsal mirasımızın geleceği açısından önemlidir. Bildiri Kırsal Peyzajı Koruma İlkeleri’ni tanıtmaya yöneliktir.

Anahtar kelimeler: kırsal peyzaj, koruma, sürdürülebilir gelişme

1. GİRİŞ

Endüstri öncesi çağda kırsal alanlarda insanın çevreyle olan ilişkisi denge içinde gelişmiştir. Üretim yöntemlerindeki değişimler, ekonomik

sorunlar, altyapı projeleri kırsal peyzajda bozulmalara neden olmaktadır.

Kırsal Peyzajı Koruma İlkeleri belgesinde kırsal peyzaj “*karada ve sulak alanlarda insan-doğa etkileşimiyle oluşturulmuş, besin ve diğer yenilenebilir doğal kaynakların üretimi için tarım, hayvancılık, göçerlik, balıkçılık ve su ürünleri, ormancılık, yabanıl yiyecek toplama, avcılık ve tuz gibi kaynakların çıkarılması için kullanılan alanlar*” olarak tanımlanmakta; “*Kırsal peyzajlar çok işlevli kaynaklardır*” denilmektedir. İlkeler kırsal peyzajlardaki olumsuz değişimleri engellemeyi; ilgili toplulukları koruma yönünde bilinçlendirmeyi hedeflemektedir.

2. KÜLTÜR MİRASI OLARAK KIRSAL PEYZAJ

Kırsal alanlar somut ve somut olmayan değerleriyle korunmalıdır. Kültür mirası olarak kırsal peyzajın fiziksel nitelikleri-arazinin biçimi, bitki örtüsü, yerleşmelerin karakteri, kırsal binalar ve merkezler, yerel mimari, ulaşım ve ticaret ağlarının yanı sıra, daha geniş çerçevede fiziksel, kültürel ve çevresel ilişkiler ve ortamlardan oluşur. Kültür mirası olarak kırsal peyzaj aynı zamanda kültürel bilgi, gelenekler, yerel toplumun kimlik ifadeleri ve o peyzajlara toplum tarafından yüklenen kültürel değer ve anlamları da içerir.

Kültür mirası olan kırsal peyzajlar geçmişte ve günümüzde onları biçimlendiren, kullanan ve dönüştüren sosyal yapıların ve işlevsel düzenlemelerin yansımalarıdır (Resim 1). Kültür mirası olarak kırsal peyzaj biyokültürel çeşitliliğin devamına katkıda bulunan kültürel, manevi ve doğal nitelikler taşır.

Hem üstün değerler taşıyan, hem de yenileme etkinlikleriyle değişime uğramış kırsal alanlar

kültür mirası olarak okunabilir. Kültür mirası bileşeni değişik türde ve derecelerde bulunabilir ve birçok tarihi dönemle ilişkili olabilir.

3. TEHLİKELER

Nüfus artışı ve iklim değişikliği kırsal peyzajları yok olmaya, terk edilmeye veya büyük değişim risklerine açık hale getirmektedir. Kırsal peyzajların karşı karşıya oldukları tehditler birbiriyle ilişkili üç tür değişimi yansıtmaktadır:

1. Demografik ve kültürel: (kentsel alanlarda nüfusun artması ve kırsal alanlarda nüfusun boşalması, kentsel yayılma, yoğun altyapı inşaatı, imar baskıları, geleneksel zanaatların, tekniklerin, yerel bilgilerin ve kültürlerin unutulması),
2. Yapısal (globalleşme, ticaretin ve ilişkilerin gelişmesi ve büyümesi, ekonomik büyüme veya çöküş, tarım faaliyetinin ve tekniklerinin yoğunlaşması, toprak kullanımının değişmesi, mezarların ve evcilleştirilmiş türlerin kaybı),
3. Çevresel (iklim değişikliği, kirlenme ve sürdürülebilir olmayan madencilik dahil, çevresel bozulmanın toprak, bitki ve hava kalitesine etkileri, biyoçeşitlilik ve tarımda biyoçeşitliliğin yitirilmesi).

4. KORUMAYA YÖNELİK EYLEMLER

Kırsal peyzajın korunması için onun iyi tanınması ve anlaşılması gerekmektedir. Yerel halkın sahip oldukları değerler konusunda eğitilmesi ve desteklenmesi gerekir. Kırsal peyzajın yasal koruma altına alınması ve belgelenmesi çalışmaları önemlidir. Bu alanların değerlerinin tanıtılması ve geleceğe aktarılması; sürdürülebilir yönetimi için çaba gösterilmelidir.

5. SONUÇ

Kırsal peyzajlar milyonlarca yılda biçimlenmiştir ve dünyanın değişik bölgelerinin insanlık ve çevre tarihini, yaşam biçimini ve kültür mirasını temsil ederler. Tüm kırsal peyzajların kültürel miras değeri taşıdıkları kabul edilerek, etkin bir planlama ve yönetim için envanterler oluşturulmalıdır.

Resim 1: Bursa, Cumalıkızık köyünden bir sokak

Kırsal peyzajların korunmaları için yasal koruma altına alınmaları gerekmektedir. Belgeleme çalışmaları yardımıyla kırsal peyzajların günümüzdeki durumları, somut ve somut olmayan miras özellikleri saptanır; zaman içinde olan değişimleri araştırılır. Hazırlanan çalışmalar ilgili Koruma Kurullarına sunulurken tescil kararları alınır.

Kırsal peyzajlardaki etkinliklerin sürdürülmesi için orada yaşamın sürmesi; insanların toprakla ilgilenmeleri önemlidir. Her kültür mirası gibi, kırsal miras da ekonomik bir kaynaktır; doğru kullanılmalı ve uzun erimde sürdürülebilir olmasına katkı sağlanmalıdır. Yapılacak sağlıklılaştırma çalışmalarıyla yerel halkın yaşam kalitesi yükseltilmelidir.

Kamu kuruluşları, STK'lar ve üniversiteler arasında araştırma, bilgi paylaşımı, teknik yardım, bilgi üretimi konularında işbirliği yapılması ve dayanışmanın geliştirilmesi önemlidir.

BOYABAT KÖYLERİNDE KIRSAL MİMARİ VE KORUMA SORUNLARI

Ayten Erdem^{1*}

¹Architectural Department, Yıldız Technical University, Istanbul

*aerdem@yildiz.edu.tr

Summary–

Boyabat is a traditional settlement attached to Sinop Province. It is known that the settlement and the villages in its vicinity were established by nomadic Türkmén who settled in Anatolia from the 11th century. In contrast to the wooden frame houses with infilling material found in the center of Boyabat, the houses built with the massive block wood construction technique are in the majority in Boyabat villages. The houses made with the massive block of either logs or broad planks walls are named of as “*çanti*” or “*kandil*” in the district. The main load bearers of the “*çanti*” houses rest on stone plinths at the ground level. These main posts carry the upper floor walls that are created by massive blocks or planks. The migration from rural settlements today and the preference for modern construction techniques and materials are quickly destroying rural architectural characteristic features in villages. In the laws of protection in our country, villages can’t be sufficiently protected because a definition of a “rural site” hasn’t yet been found. In this study, the architectural characteristics of the houses in the villages of Boyabat whose special values are being quickly destroyed and problems of protection will be studied and documented.

AnahtarKelimeler:Kırsal mimari, kandil evler, yığma ahşap sistem

1. GİRİŞ

Boyabat; geçmişte Paflogonya olarak adlandırılan bölgede, önemli yol güzergâhları üzerinde bulunan küçük bir yerleşimdir. Yerleşim ve çevresi 12. yüzyıl başlarından itibaren Türklerin egemenliğine girmiştir [1]. 16. yüzyılda Boyabat kazasına bağlı olan köylerin büyük bir kısmının günümüzde de mevcut olduğu ve aynı isimle anıldığı görülmektedir [2]. Ovada veya yamaçta kurulmuş olan köyler; birbirine yakın evler ve eklentilerinden oluşmakta, evlerin bahçelerinde ya da tarlalara yakın bir yerde ahşap yığma ambar yapıları

bulunmaktadır. Evlerin bahçelerini taş duvarlar veya çitler çevrelemektedir. Kaplamasız, toprak sokaklar topografyaya uygun bir biçimde, kıvrımlı olarak oluşmuştur.

2.BOYABAT KÖY EVLERİNİN MİMARİ BİÇİMLENMELERİ

Boyabat ve çevresindeki köylerde yüzyıllardır yaşayan Yörük Türkleri evlerinde; dış, açık sofalı plan tipini kullanmışlardır. Genellikle iki bazen üç katlı olan evlerin orta kat ve üst katlarında kullanılan bu plan şemasında dış ortama açık olan mekân sofadır. İklimin özellikle kış aylarında soğuk olması nedeni ile dış ortama açık sofanın bütün kenarları yan yana çakılmış “daraba” adı verilen tahtalarla kapatılmış ya da sadece bir kenarı veya köşesi kısmen açık bırakılmıştır.

Plan düzeni: Bu yöredeki evlerin plan düzeni, ana taşıyıcı olan ahşap dikmelerin “direklerin” sayısına göre farklılaşmaktadır. 6 direkli evler tek odalı ve dış, açık sofalıdır. Açık sofa; bir koridor şeklinde odanın yanından arkasına doğru uzanmakta, arkadaki koridorun iki başında ise tuvalet ve kiler mahalleri yer almaktadır. En çok kullanılan plan tipi; 9 direkli, iki odalı plan düzenidir. Odaların açık sofanın uzun kenarına sıralandığı bu düzende; odaların arasında sofanın uzantısı olan ve “aralık” olarak adlandırılan koridor yer almakta ve “aralık” odaların arkasında uzanan hela ve kiler mahallerinin bulunduğu diğer koridora tam ortasından bağlanmaktadır. Dokuz direkli ya da on iki direkli evler üç odalı olup, üçüncü oda açık sofanın kısa kenarına yerleştirilmektedir. On iki direkli, dört odalı plan tipinde ise sofa; köşelerde yer alan odaların arasına “aralıklar” ile uzanmakta ve açık olma özelliğini sürdürmektedir. Merdiven bütün plan tiplerinde sofanın içindedir.

Yapım sistemi: Boyabat köy evlerinin ana yapım malzemesi ahşaptır. Ahşap; çevredeki ormanlar nedeni ile bol bulunan malzemedir. Ahşabın yanı sıra taş ve kerpiç malzeme az da olsa evlerin yapımında kullanılmıştır. Köy evleri arasında Anadolu’da “çantrı”, bu yörede “kandil” ev olarak adlandırılan ahşap yığma evler çoğunluktadır. Ahır, samanlık gibi zemin kat mekânlarının çevresindeki ahşap yığma duvarlarda; üzerinden kabukları sıyrılmış tomruklar “yumrular” kullanılmıştır. Üst kat odalarının duvarları ise hızarla biçilmiş kalasların üst üste yığılması ile oluşturulmuştur. Biçilmiş kalaslar yörede “kandil” olarak adlandırılmaktadır. Bazı evlerde, hem yığma ahşap hem de ahşap çatki yapım tekniklerinin birlikte kullanıldığı görülmektedir.

Boyabat köy evlerinin açılmış bir temelleri genellikle yoktur. Evlerin ana taşıyıcıları kısmen toprağa gömülü büyük taşlar üzerine oturtulmuş ahşap dikmelerdir. Ahşap dikmelerle zemin katın sınırları belirlenmekte, esas yaşam katı olarak kullanılan üst katların plan kurgusu bu dikmelerle yapılmaktadır. Zemin kat genellikle, bir köşesinde bulunan ahır dışında sadece dikmelerden ibarettir. Üst kat oluşturulurken, zemin kat dikmelerinin üzerine önce ahşap başlıklar sonra da ahşap tabanlar “kânlar” konmuş ve yapıyı çepeçevre saran yatay bir kuşak oluşturulmuştur. Üst katın döşeme kirişleri de tabanların üzerine oturtulmuş ve ahşap kaplama tahtaları ile taban döşemesi yapılmıştır. Oda duvarları ise ahşap kalasların üst üste yığılması ile oluşturulmuştur. Kalasların uçları, köşelerde birbirlerine geçme ile bağlandıktan sonra dışarıya doğru bir miktar uzatılmıştır. Bazı evlerde, açık sofanın köşesine yerleştirilen oda ahşap çatki tekniğinde, kerpiç dolgulu olarak yapılmıştır. Misafir için yapılan bu odaya yörede “camlı ev” adı verilmektedir (Şekil 1).

Cephe özellikleri: Köy evlerinin cepheleri; zemin kat seviyesinde genellikle dış ortama açık, üst kat seviyesinde ise dış ortama mümkün olduğu kadar kapalı olarak düzenlenmiştir. Bu düzenlemenin nedeni hem iklimin sertliğinden hem de işlevsel farklılıktan kaynaklanmaktadır. Zemin kat cepheleri çoğu zaman sadece taşıyıcı dikmelerin algılandığı şeffaf bir görünüme

sahiptir. Ancak dikme aralarına taş duvar örüldüğü, dikmelerin dışına düşey tahtalar “darabalar” çakıldığı ya da dikmelerin hemen arkasına yığma kütük duvarlı mekânların yerleştirildiği yarı şeffaf veya tamamen sağır olan zemin kat cepheleri de görülmektedir.

Üst katların dışarıya en fazla açılan cepheleri; sofa cephesi olmakla birlikte, bazen açık sofa “darabalar” ile kısmen ya da tamamen kapatılabilmektedir (Şekil 1, 2). Sofanın kısa yüzü ile oda duvarının birlikte gözüktüğü yan cephelerde ise oda duvarı yığma ahşap iken sofa ya kısmen açık ya da “daraba” ile kaplıdır. Tuvalet ve kiler mahallerinin olduğu üst kat cepheleri de her zaman “daraba” ile kaplı, sağır yüzeylerdir. Evleri genellikle; geniş saçaklı, alaturka kiremitli, kırma çatı tamamlamaktadır.

Şekil 1: Engilekin Köyü, solda camlı ev, 2018.

Şekil 2: Yeni Mehmetli Köyü, 2006.

3. BOYABAT KÖYLERİNDE MİMARİ MİRASIN BOZULMA NEDENLERİ

Ülkemizde ve Boyabat köylerinde kırsal mimari mirasın karakteristik özelliklerini kaybetmeye başlamasının en önemli nedeni; kırsal alanların henüz yasal olarak koruma kapsamına alınmamasıdır. Ayrıca köylerdeki nüfusun kentlere göç etmesi veya sadece yaz aylarında kullanılmaları da tahribatı arttırmakta, evlerin bakımı ve basit onarımları gerektiği gibi yapılamamaktadır. Yaşları nedeniyle eskiyen evlerde yapılan onarımlarda genellikle modern malzeme ve tekniklerin kullanılması hem evlerin özgünlük değerini azaltmakta hem de köylerdeki homojen görünümü bozmaktadır (Şekil 3). Geleneksel yapı ustalarının bulunmaması, yetiştirilmemesi ve modern yaşam arzusu da bu onarımların artmasına neden olmaktadır.

Şekil 3: Çarşak Köyü, İnebeyli Mahallesi, 2015.

4. SONUÇ

Boyabat köy evlerinde sofanın; evin dış kenarında konumlanan yarı-açık bir mekân olması, sofa-merdiven-oda ilişkisi, odaların iç düzeni, üst katın ahşap dikmeler üzerine yerleştirilmesi “açık sofalı Türk evleri” ile benzer özelliklere sahip olduğunu göstermektedir. Ancak, sofa çevresinin ahşap tahtalarla kontrollü olarak kapatılması, tuvalet, kiler ve bazen ambar mekânlarının üst kat plan şemalarında yer alması, ahşap çatki yapım sistemi yerine ahşap yığma yapım sisteminin tercih edilmesi, ahşap yığma duvarlı iki mekânın arasında boşluk bırakılması gibi özellikler Boyabat ve çevresindeki köylere özgü niteliklerdir. Bütün bu niteliklerinden dolayı Boyabat köyleri, evleri ve doğal çevresi kültürel peyzaj olarak belgelenmeli, incelenmeli ve korunmalıdır.

5. KAYNAKLAR

1. Başoğlu, B., (1972). Boyabat ve Çevresi Tarihi, Boyabat.
2. Gömeç,S., (tarihsiz). “16.yüzyıl Kaynaklarına Göre Boyabat’ın Köyleri”, <http://www.angelfire.com/or3/etnografya/dep01/boya bat.htm>, Erişim Tarihi: 10.09.2018.

TARİHİ KIRSAL YERLEŞİMLERİN İNSANSIZLAŞMASI: NEDENLERİ, ETKİLERİ VE YENİDEN KULLANIM OLASILIKLARI

Koray GÜLER^{1*}

¹Mimarlık Bölümü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul

*E-posta: koray.guler@msgsu.edu.tr

Özet-

Dünyadaki pek çok ülkede yaygın olarak görülen kırsal yerleşimlerin nüfuslarını kaybederek insansızlaşması sorunu; yüzyılların birikimiyle oluşturulmuş geleneksel çevrelerin bakımsız kalması, giderek köhneleşmesi ve yok olması sonuçlarını ortaya çıkarmaktadır. Geçmiş toplumların günlük yaşamlarının, geleneklerinin, yapı teknolojilerinin ve kültürel etkinliklerinin kısıtlı imkanlar dahilinde şekillendiği kırsal mirasın yitirilmesi, dünyanın kültürel anlamda çoraklaşmasına ve insanlığın geçmişle olan bağlarının zayıflamasına neden olmaktadır.

Kırsal mimarinin korunmasına yönelik XIX. yüzyılın sonlarında Avrupa’da gündeme gelen ilk uygulamaların köy evlerinin taşınarak bir açık hava parkında sergilenmesi biçiminde gerçekleştiği görülmektedir. Sanayi devrimi öncesindeki tarım toplumunun kültürel bir yansıması olan geleneksel kırsal yapıların bir açık hava müzesinde sergilenerek korunması yaklaşımı, 1960’lı yıllara gelindiğinde yerini kırsal yapıların çevreleriyle bir bütün olarak korunması gerektiği düşüncesine bırakmıştır. Günümüzde ise kırsal peyzajın kendisini oluşturan insanlar, evcil ve yabani hayvanlar, konutlar, üretim yapıları, yollar, ağaçlar, tarım ve orman alanları, su kaynakları ve gelenekler gibi somut ve somut olmayan tüm bileşenleri ile birlikte bir bütün olarak korunması gerektiği kabul edilmektedir.

Bu bildiri tarihi kırsal yerleşimlerin hangi nedenlere bağlı olarak insansızlaşma sürecine girdiğini, bu sürecin her geçen gün kırılabilirliği giderek artan kırsal miras üzerindeki olumsuz etkilerini ve olası koruma yaklaşımlarını tartışmayı hedeflemektedir.

AnahtarKelimeler: İnsansızlaşma, kırsal göç, kırsal mimari, kırsal peyzaj, kültürel peyzaj, kırsal soylulaştırma, kırsal turizm, müze-köy, tarihi kırsal yerleşme.

1. GİRİŞ

Kırsal yerleşimlerin çeşitli nedenlere bağlı olarak nüfusunu yitirmesi, yüzyılların birikimiyle oluşmuş geleneksel çevrelerin bakımsız kalması, giderek köhneleşmesi ve yok olması sürecini ortaya çıkarmaktadır [1, 2, 3]. Doğa ile birlikte kırsal yerleşimleri şekillendiren diğer etken olan insanın yitirilmesiyle bağlantılı olarak ortaya çıkan bu süreç, yalnızca kültürel mirasın kaybına değil, doğal yaşamın, tarımsal peyzajın ve biyo-çeşitliliğin de olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır.

2. TARİHİ KIRSAL YERLEŞİMLERİN İNSANSIZLAŞMASI SÜRECİ VE NEDENLERİ

Kırsal yerleşimlerin nüfusunu kaybetme nedenlerini insan ve doğa kaynaklı olarak iki ana grupta, insan kaynaklı nedenleri ise kendi içerisinde sosyo-kültürel ve ekonomik, politik ve diğer olmak üzere üç grupta sınıflandırılmak mümkündür (Tablo 1), [1, 2, 3].

Tablo 1: Kırsal Yerleşimlerin İnsansızlaşma Nedenleri.

İnsan Kaynaklı Nedenler			Doğa Kaynaklı Nedenler
Sosyo-kültürel ve ekonomik nedenler	Politik nedenler / Çatışmalar	Diğer nedenler	
İşsizlik/ Tarımsal Verimsizlik/ Göç	Ülkeler Arası Savaşlar/ Çatışmalar	Yeni Kamu ve Özel Sektör Yatırımları	İklim Değişikliği/ Küresel Isınma
Kamu Yatırımlarının Yetersizliği	İç Savaşlar	Bayındırlık ve Şehircilik Faaliyetleri	Depremler/ Yangınlar
Eğitim, Sağlık ve Kültür Hizmetlerine Erişimin Zorluğu	Terör Olayları/ Güvenlik Sorunları	Bir Arkeolojik Sit Üzerinde Konumlanma	Sel Baskınları
Altyapı ve Ulaşımın Olanaklarının	Zorunlu Göçler	İnsan Sağlığı İçin Elverişsiz Alanların	Çığ

Yetersiz Oluşu		Zorunlu Tahliyesi	
Yaşam Koşullarından	Politik	Maden	Toprak Kayması/ Erozyon/ Heyelanlar
Hoşnutsuzluk/ Daha İyi Bir Yaşam Arayışı	Ayrımcılıklar/ Baskı Politikaları	Rezervinin Üzerinde Konumlanma	
Büyük Kentlerdeki Yaşantıya Özenme	İrkçılık	Maden Rezervlerinin Tükenmesi	Volkanik Patlamalar

2.1. İnsan Kaynaklı Nedenler

2.1.1. Sosyo-kültürel ve ekonomik nedenler

İşsizlik, tarımsal verimsizlik, kamu yatırımlarının ve hizmetlerin yetersizliği, eğitim, sağlık ve kültür hizmetlerine erişimin zorluğu, altyapı ve ulaşım olanaklarının yetersiz oluşu, karar alma noktalarına uzaklık, eğitimsizlik, vb. sosyo-ekonomik koşullar ile bu koşulların neden olduğu yaşam koşullarından duyulan hoşnutsuzluk, büyük kentlerdeki yaşantıya özenme, daha iyi bir yaşam umudu ya da sosyal sınıf atlama isteği gibi psikolojik etkiler kırsal alanların terk edilmesinin sosyo-kültürel ve ekonomik nedenleri olarak gruplandırılmıştır (Şekil 1).

Şekil 1: Sosyo-kültürel ve ekonomik nedenlerle boşalan kırsal yerleşimlere bir örnek: Artvin-Merkez, Pırnallı Köyü.¹

¹ Geçmişte geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlayan Pırnallı Köyü sakinlerinin zamanla tarım ve hayvancılıktan yeterince gelir sağlayamaz duruma gelmesi ve büyük kentlerdeki yaşantıya duyulan özlem sonrasında köy, nüfusunu yitirme sürecine girmiştir.

2.1.2. Politik nedenler / Çatışmalar

Dünya savaşları, ülkeler arası savaşlar, iç savaşlar, çatışmalar, terör olayları, güvenlik sorunları, zorunlu göçler, politik ayrımcılıklar ve baskı politikaları, ırkçılık, vb. gibi kırsal yerleşimlerin nüfusunu kaybetmesine neden olan etkenler, politik nedenler başlığı altında gruplandırılmıştır. Belirli grupların yaşadıkları bölgelerden göçe zorlanması ya da çatışmaların gerçekleştiği bölgelere yakın konumda bulunan yerleşimlerde yaşayanların güvenlik tehlikesi nedeniyle zorunlu tahliyesi, politik kararların kırsal yerleşimlerde boşalmaya neden olmasına örnek gösterilebilir.

Şekil 2: Politik nedenlerle boşalan kırsal yerleşimlere bir örnek: İzmir-Karaburun, Sazak Köyü.²

2.1.3. Diğer nedenler

Akarsular üzerinde kurulan küçük ya da büyük ölçekli barajlar (Şekil 3), rüzgar ve güneş enerjisi yatırımları, yerleşimlerin plansız büyümesi, yanlış imar politikaları, kara, deniz ya da hava yolu yatırımları, vb. gibi yeni kamu/özel sektör yatırımları ya da bayındırlık ve şehircilik faaliyetleri, geleneksel kırsal çevreleri tehdit eden diğer unsurlara örnektir [4].

Kırsal yerleşimlerin yüksek gelir getirecek maden rezervleri üzerinde bulunması ya da maden kaynaklarının tükenmesi sonrasında kuruluş

² Sazak Köyü, 1924 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan Nüfus Mübadelesi Antlaşması sonrası nüfusunu yitirmiştir. Yerleşimdeki geleneksel yapıların doğa koşullarının etkisiyle her geçen gün eridiği, günümüze beden duvarlarından ancak küçük bir bölümünün ulaştığı görülmektedir.

amaçlarının sona ermesi de göçe neden olan diğer insan kaynaklı etkenlere örnek gösterilebilir (Şekil 4).

Şekil 3: Diğir nedenlerle boşaltılan kırsal yerleşimlere bir örnek: Şanlıurfa-Halfeti, Savaşan Köyü.³

Şekil 4: Diğir nedenlerle boşalan kırsal yerleşimlere bir örnek: Muğla-Yatağan, Yeşilbağcılar Beldesi.⁴

2. 2. Doğa Kaynaklı Nedenler

Depremler, yangınlar, sel baskınları, erozyon, toprak kayması, volkanik patlamalar, çığ, vb. ne zaman olacağı önceden kestirilemeyen, aniden gerçekleşen doğal afetler kırsal yerleşimlerin nüfusunu yitirmesine neden olan doğa kaynaklı nedenlerdir (Şekil 5).

³Savaşan Köyü, Birecik baraj gölü suları altında kalacağı gerekçesiyle kamulaştırılmış ve buna bağlı olarak boşalmıştır.

⁴ Yeşilbağcılar Beldesi, Yatağan Elektrik Santrali'nin yarattığı kirlilik ve kömür aramak için yerleşimin yakınında patlatılan dinamitlerin yapılarda yarattığı etkiler nedeniyle terk edilme sürecine girmiştir. Bölgedeki kömür havzalarının istismal alanında bulunması nedeniyle bugüne kadar yeni yapılaşma izni verilmeyen belde kamulaştırılarak tamamen tahliye edilmiştir.

Doğal afetlerin kırsal yerleşimlerin nüfus kaybetmesini doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki şekilde etkiledikleri görülmektedir. Kırsal yerleşimlerin doğrudan doğal afetlerden etkilenmeleri sonrasında kullanılamaz hale gelmesi nedeniyle terk edildiği örnekler görülmekle birlikte, bazı yerleşimlerin (fay hattı üzerinde konumlanma, volkan faaliyet sahası içerisinde bulunması, çığ tehlikesi, vb.) afet riski taşınması nedeniyle afet öncesinde tahliye edildiği de görülmektedir.

Şekil 5: Doğa kaynaklı nedenlerle tahliye edilen kırsal yerleşimlere bir örnek: Elazığ-Kovancılar, Okçular Köyü.⁵

3. İNSANSIZLAŞMA SÜRECİNİN YARATTIĞI ETKİLER

Kırsal yerleşimlerde yaşanan nüfus kaybının yarattığı olumsuz etkileri; kültüre, doğaya ve insana olmak üzere üç grupta incelemek mümkündür.

Geçmiş toplumların günlük yaşamlarının, geleneklerinin ya da kültürel etkinliklerinin kısıtlı imkanlar dahilinde şekillendirdiği kırsal mirasın nüfus kaybı sonrasında yitirilmesi dünyanın kültürel anlamda çoraklaşmasına ve insanlığın geçmişle olan bağlarının yitirilmesine neden olmaktadır [5].

Nüfusun yitilmesiyle bağlantılı olarak ortaya çıkan bu süreç, yalnızca kültürel mirasın kaybına değil, doğal yaşamın, tarımsal peyzajın ve biyo-

⁵2010 yılında can kaybına da neden olan deprem sonrası, Okçular Köyü sakinleri Başbakanlık Toplu Konut İdaresi tarafından yapılan Deprem Konutları'na yerleştirilmiştir.

çeşitliliğin de olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır [6]. İnsanoglunun tarım topraklarını korumak ve ürün verimliliği açısından yaptığı teraslamalar, bentler, su yolları, setler, vb. tarımsal peyzaj elemanlarının bakımsızlık nedeniyle yıkılması ya da harap duruma düşmesi de besin güvenliği açısından büyük önem taşıyan tarım topraklarının kaybını beraberinde getirmektedir [7].

Terk edilmenin doğaya ve kültürel mirasa olumsuz etkilerinin yanı sıra yaşadıkları toprakla ve geleneklerle bağı kuvvetli olan kırsal nüfus üzerinde de sosyal kimlik/aidiyet kaybı gibi doğrudan olumsuz etkileri olduğu görülmektedir.

4. YENİDEN KULLANIM OLASILIKLARI

Kırsal yerleşimlerin yeniden değerlendirilmesinde görülen yaklaşımlar; müzeleştirme, turizm, yeniden iskan ve yeniden yabanileştirme-ormanlaştırma (re-wilding/reforestation) olmak üzere dört grupta sınıflandırılabilir. Ancak bu seçenekler arasında kırsal yerleşimlerin yeniden orman alanlarına ya da yaban hayatına kazandırılması prensibine dayanan seçenek, tekrar üretilmesi mümkün olmayan kırsal mirasın ve insanlık tarihinin bir döneminin geri dönülmez şekilde kaybına neden olduğu gerekçesiyle değerlendirme dışında bırakılmıştır.

4. 1. Müzeleştirme Yaklaşımı

Kırsal alanların yeniden değerlendirilmesine ilişkin yaklaşımlardan ilki müzeleştirme yaklaşımıdır. İlk örnekleri Avrupa’da görülen açık hava müzelerinin, ülkelerin çeşitli bölgelerinden seçilen çevresinde tekil kalmış kırsal yapıların taşınarak büyük kent merkezlerine yakın noktalardaki bir yeşil alanda ya da mevcut bir köyün yakınında kurulduğu görülmektedir [8].

Açık hava müzeleri için uluslararası ölçütlerin belirlenmesine yönelik ilk olarak Uluslararası Müzeler Konseyi’nin (ICOM) 1956 yılında kabul ettiği Cenova Deklarasyonu’nun ertesinde 1972’de Avrupa Açık Hava Müzeleri Birliği (AEOM) kurulmuştur. Açık hava müzeciliği yaklaşımının bilimsel niteliğini yükseltmeye çalışan AEOM, ilerleyen süreçte mümkün olduğunca yapıları

taşımadan özgün yerinde restore ederek müzeleştirme yaklaşımını benimsemiştir [9].

Şekil 6: Avrupa’daki öncülerinden yaklaşık 100 yıl sonra Ankara’nın Altındağ ilçesinde kurulan Altınköy Açık Hava Müzesi.⁶

Çağdaş koruma ilkelerinin tanımlandığı 1960’lı yıllarla birlikte kırsal mimari örneklerinin de diğer tüm kültürel varlıklar gibi yerinde korunması gerektiği kavramı kabul görmeye başlamış ve 1971 yılında ICOMOS tarafından gerçekleştirilen Halk Mimarisi Uluslararası Kolokiyumu’nda açık hava müzelerinde de yapıların taşınarak değil yerinde korunmasının teşvik edilmesi önerilmiştir. XIX. yüzyılın sonlarında kurulmaya başlanan açık hava müzelerinin kırsal yaşamın gelen ziyaretçilere tanıtılması konusundaki eğitici rolleri kabul edilmekle birlikte yapıların özgün konumlarından koparılıp farklı bağlamlarda bir araya getirilmesi yaklaşımının çağdaş koruma ilkeleri ile çeliştiği düşünülmektedir (Şekil 6).

4.2. Turizm Yaklaşımı

Nüfusunu kaybetmiş kırsal yerleşimlerdeki kültür varlıklarının korunması için olası senaryolardan biri de bu yerleşimlerin kısmen ya da bütünüyle turizm etkinliklerine uygun şekilde yeniden işlevlendirilmesidir (Şekil 7).

⁶Karabük ve Kastamonu’nun orman köylerinden satın alınan geleneksel yapılar sökülerek özgün bağlamlarından koparılmış ve Ankara’nın Altındağ İlçesi’nde yeniden kurulmuştur. Avrupa’daki öncülerinden yaklaşık yüzyıl kadar sonar gerçekleştirilen bu uygulama, çağdaş koruma anlayışının temel ilkelerinden biri olan kültür varlıklarının yerinde korunması prensibi ile çelişmektedir.

Şekil 7: Bir turizmci tarafından satın alınarak otele çevrilen bir kırsal yerleşme: Antalya-Korkuteli, Beğiş Köyü.⁷

XX. yüzyılda dünyadaki tüm sanayileşmiş ülkelerde olduğu gibi İtalya’da da kırsal alanlar göç vererek nüfusunu kaybetme sürecine girmiştir. Günümüzde İtalyan kırsal turizminin en önde gelen bölgesi olan Toskana’nın kırsal bölgelerindeki nüfusun, 1951-1971 yılları arasında kırdan kente göç sonucunda yarı yarıya azaldığı bilinmektedir [10]. Toskana’nın kırsal bölgelerinde yaşanan nüfus kaybının İtalyan hükümetinin izlediği politikalar sonrasında azadığı ve bölgenin günümüzde canlılığını koruduğunu görülmektedir. Bölgenin kırsal turizmdeki bu başarısı, yerel kaynaklardaki zenginlik, pitoresk bir peyzaj, yüksek kaliteli tarımsal ürünler ve kırsal alanların çeperinde birçok tarihi kent merkezinin yer almasına bağlanmaktadır [10].

Kırsal alanlarda turizm faaliyetleri geliştirerek nüfusunu kaybetmiş köyleri yeniden canlandırmada kullanılan yöntemlerden biri de son yıllarda İtalya’nın bazı bölgelerinde uygulanan

⁷ Beğiş Köyü, sosyo-kültürel ve ekonomik nedenlerle zaman içerisinde nüfusunu %90 oranında kaybetmiş ve köyde bulunan ahşap döşemeli yığma sistemle inşa edilmiş geleneksel yapılar kaderine terk edilmiştir. 2012 tarihinde bir turizmci tarafından köydeki yapılardan bir bölümü satın alınarak kırsal yaşam köyü fikriyle yeniden düzenlenmiştir. Yakın çevrede yaşayan halk tarafından “Susuz Köy” olarak anılan Beğiş Köyü’nde proje kapsamında köy evlerine konaklama işlevi doğrultusunda müdahaleler yapılmış, araziye bir yüzme havuzu inşa edilmiş ve köyün su, elektrik, internet gibi temel altyapı hizmetleri kurulmuştur.

“Albergo Diffuso” (Dağınık Otel) uygulamasıdır. 1980’li yıllarda geçmişte gerçekleşen üst üste depremler nedeniyle terk edilmiş İtalya’nın kuzeydoğusunda bulunan Friuli-Venezia Giulia Köyü’nde ilk kez uygulanan Albergo Diffuso (AD) yaklaşımında terk edilmiş yapıların iyileştirilerek turistik amaçlarla kullanılması ilkesi benimsenmiştir [11]. Dall’Ara, AD yaklaşımında geleneksel otellerin benimsediği dikey kullanımın yerine, yatay bir düzlemde tarihi kırsal yerleşimlerde bulunan dağınık durumdaki yapıların kullanılmasının benimsendiğini aktarmaktadır [12].

4.3. Yeniden İskân Yaklaşımı

4.3.1.Eski sakinlerin iskânı

Terkedilmiş kırsal yerleşimlerde yaşamın yeniden oluşmasının ilk seçeneği, yerleşimin eski sakinleri ile yeniden iskan edilmesidir. Bu seçeneğin gerçekleşebilmesinin ön şartı köylerini çeşitli nedenlerle terk eden kişilere ulaşılabilmesi ve bu kişilerin evlerine geri dönmek için istekli olmalarıdır. Eski yerleşimcilerin köylerine geri dönmeleri için yasal açıdan herhangi bir engelin olmaması da bir diğer gerekliliktir. Eski sakinlerin yeniden iskan edilmesine örnek olarak, savaş, terör, güvenlik gibi sorunlar nedeniyle yaşadıkları yerlerden göç etmek zorunda kalan halkın, değişen siyasi koşullar sonrasında köylerine geri dönüşleriverilebilir (Şekil 8).

Şekil 8: Mardin-Midyat, Oyuklu Köyü [13].⁸

⁸ Yaklaşık 50 yıl öncesinde 750 nüfuslu bir yerleşim olan Oyuklu Köyü, bölgede yaşanan güvenlik sorunları nedeniyle zaman içerisinde terk edilmiştir. Köylülerin bir bölümünün İstanbul, İzmir başta olmak üzere büyük kent merkezlerine yerleştikleri, bir bölümünün ise Almanya, Hollanda, Belçika,

4.3.2. Yeni yerleşimcilerin iskânı

Kırsal yerleşimlerin yeniden iskan edilmesinin ikinci seçeneği kırsal alanlarda yaşamak isteyen kişi ya da grupların köylere yerleşerek yaşamaya başlamasıdır. Son yıllarda kentlerdeki yaşama şartlarından şikayet eden doğa ile bütünleşik genç kuşaklar ve tatillerinin bir bölümünü sakin bir şekilde kırsal alanlarda geçirmek isteyen entellektüellerin bu alanlara yönelik taleplerinin giderek arttığı görülmektedir. Büyük kentlerde nüfusun her geçen gün artması, kentlerin çeperlerinde yer alan kırsal alanlara doğru genişlemesi ve kente yakın kırsal bölgelerin kentin bir parçası haline dönüşmesi sonucunu doğurmaktadır. Kentlerin köylere doğru genişlemesinin yanında mobil iletişim ve ulaşım imkanlarının gelişmesi de kente daha uzak kırsal yerleşimleri oturulabilir, yaşanabilir kılmaktadır. Özellikle üst gelir grubundan kişilerin teknolojik ilerlemelerle işlerini telefon ve internet üzerinden yürütebilir hale gelmeleri sonrasında, kentin kirli havasından, gürültüsünden, kalabalıklığından kurtulmak gibi kaygılarla kırsal alanlara yerleştikleri gözlenmektedir.

Yeni-kırsal (neo-rural) nüfus olarak adlandırılan bu yerleşimcilerin kimi örneklerde kırsal yerleşimlerdeki terk edilmiş yapıları satın alarak kendi istekleri doğrultusunda dönüştürdüğü görülmektedir. Terk edilme sonucu bakımsız kalan kültür varlıklarının; orta ve yüksek gelir grubuna ait kişiler tarafından yeniden işlevlendirilerek çoğunlukla kapıları kapalı yeni bir yaşam çevresine dönüştürülmesini bir tür kırsal soylulaştırma (rural gentrification) olarak değerlendirmek mümkündür. Kimi örneklerde kentten kıra olan bu göç dalgası özellikle denize kıyısı bulunan köylerde ikincil konut kullanımı biçiminde gerçekleşirken kimi örneklerde ise, kalıcı iskana dönüşmektedir.

Şekil 9: Kırsal-Soylulaştırma'ya bir örnek:
Çanakkale-Ayvacık, Adatepe Köyü.⁹

Ekolojik konularda bilinçli kimi kişilerin kentlerden ayrılarak, kırsal alanlarda doğal mimari, organik tarım ve hayvancılık gibi ekolojik yaşam prensibine dayanan alternatif bir yaşama biçimini tercih ederek kırsal alanlara yerleşmeleri de yeniden iskanın farklı bir örneğidir. Eko-köy olarak adlandırılan bu tür yerleşimler, nüfusunu kaybetmiş köylerde kurulabildiği gibi yaşamın devam ettiği köyler ile bu köylere yakın boş arazilerde de kurulabilmektedir.

4. SONUÇ

Kırsal yerleşimlerin korunabilmesi; nüfus kaybının önüne geçilmesine ve yaşamın yeniden kurulmasına bağlıdır. Yaşamın yeniden başlaması ise, yerleşimin boşalmasına neden olan etkenlerin ortadan kaldırılması ile olanaklı olabilecektir. Nüfus kaybına yol açan etkenlerin kimi koşullarda (doğal, politik ve benzer diğer nedenlere bağlı olarak) ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığı, bu durumda söz konusu yerleşimlerin yeniden değerlendirilmesine yönelik olasılıkların diğerlerine göre farklılaştığı düşünülmektedir.

Nüfusunu kaybeden kırsal yerleşimlerin yeniden kullanımları için geliştirilecek yaklaşımlarda, eğer ulaşılması hala mümkünse geleneksel sakinler

Fransa gibi batı ülkelerine iltica ettikleri bilinmektedir [13]. Oyuklu Köyü'nden Almanya'ya iltica etmiş ailelerden birinin köyelerine geri dönmesi, köyde yaşamın yeniden başlayabilmesi için bir başlangıç olarak değerlendirilebilir.

⁹1980'li yılların ortalarında sanatçı, yazar ve akademisyenlerden oluşan bir grubun yerleşmeye başladığı Adatepe Köyü'nün yerli halkı, zaman içerisinde göç etmeye başlamıştır. Değişen demografik yapı, kırsala özgü yaşamın da giderek terk edilmesi ile sonuçlanmıştır.

sürece mutlaka dahil edilmeli ve mülkiyet/kullanım haklarına saygı gösterilmelidir. Önceliğin yerel halkın yaşam kalitesinin artırılması yoluyla geri dönüşe teşvik edilmesine verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Kırsal yerleşimlerin tamamının ya da büyük bir bölümünün mülkiyet değişikliği yoluyla turizme ya da müzeleştirmeye yönelik olarak yeniden işlevlendirilmesi yerine geri dönüşü cesaretlendirici adımların atılarak yerleşimlerin yaşamak için cazip hale getirilmesi önerilmektedir.

Yeni yaşam senaryolarında yerleşimlerin; sosyal yapısının zedelenmemesine, tekil bir kişi ya da kurumun tekeline/insafına bırakılmamasına ve toplumun tüm kesimlerine açık olmasına dikkat edilmelidir. Geri dönüş ve kırsal yaşamın canlandırılmasına yönelik teşviklere rağmen eski sakinlerin tamamının ya da bir bölümünün geri dönmek istemeyebileceği de göz önünde tutulmalıdır. Bu açıdan kültürel ve doğal mirasın korunmasının ve sürdürülebilir bir ekonomik yapının sağlanabilmesine yönelik yerel halkın geri dönüş olasılığının araştırılması sonrasında geri dönmeye istekli olan eski sakinlerin, kırsal alanlarda yaşamak ya da bu alanları dinlenme, eğitim, kültürel, sportif, ya da farklı amaçlarla kullanmak veya bu alanlara yatırım yapmak isteyen olası kişi ya da kurumların ihtiyaç ve beklentilerinin tespiti, yeniden değerlendirme seçeneklerinin belirlenmesinde dikkatle ele alınmalıdır. Belirlenen olası kullanıcıların ihtiyaç ve beklentilerinin yerleşimin mekansal kapasitesi ve mimari özellikleri ile uyumlu olması ise dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli konudur.

Ülkemizin kültürel ve doğal mirasının korunmasına yönelik yalnızca fiziksel çevreye dönük tek yönlü gerçekleştirilen harcamaların tek başına başarılı olamayacağı açıktır. Bu açıdan yaratılan kısıtlı kaynakların nüfusunu yitirmiş yerleşimlerdeki kültürel ve doğal varlıkların korunmasının yanı sıra bu yerleşimlerin sürdürülebilir bir ekonomik yapıya kavuşturulması için de kullanılması son derece önemlidir.

KAYNAKLAR

1. Güler, K. & Kâhya, Y., (2019). Developing an approach for abandoned rural settlements in Turkey, *A/Z ITU Journal of the Faculty of Architecture*, 16/1, 97-115.,
2. Güler, K., (2016). Batı Anadolu'da Terk Edilmiş Bir Köy: Ödemiş-Lübbey, *Mimarlık Dergisi*, 52/391, 50-55.
3. Güler, K., (2016). Türkiye'de Nüfusunu Yitiren Kırsal Yerleşimlerin Korunması İçin Bir Yöntem Önerisi: Ödemiş- Lübbey Köyü Örneği, doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
4. Kâhya, Y., Güler, K. & Güler, A. C., (2018). Ödemiş-Dereuzunyer: Architectural Features of a Rural Settlement to be Submerged by Dam Waters, *International Journal of Architectural Heritage*, DOI: [10.1080/15583058.2018.1554724](https://doi.org/10.1080/15583058.2018.1554724).
5. Bronner, S. J., (2006). Building tradition, control and authority in vernacular architecture. In Asquith, L. & Vellinga, M (Eds.), *Vernacular Architecture in the Twenty-First Century*, 23-45. Taylor & Francis, New York.
6. MacDonald, D., Crabtree, J. R., Wiesinger, G., Dax, T., Stamou, N., Fleury, P., Gutierrez Lazpita, J. & Gibon, A., (2000). Agricultural abandonment in mountain areas of Europe: Environmental consequences and policy response, *Journal of Environmental Management*, 59/1, 47-69.
7. Agnoletti, M., (2014). Rural landscape, nature conservation and culture: Some notes on research trends and management approaches from a (Southern) European perspective, *Journal of Landscape and Urban Planning*, 126, 66-73.
8. Zippelius, A., (1974). *Handbuch der Europäischen Freilichtmuseen*. Verband Europäischer Freilichtmuseen, Führer und Schriften des Rheinischen Freilichtmuseums und Landesmuseums für Volkskunde in Kommern, 7, Köln.
9. Eres, Z., (2016). Arkeolojik Kazı, Koruma, Sergileme ve Toplum İlişkisi Kırklareli'nde Tarihöncesi Arkeolojik Alanlar Üzerinden Bir Deneyim. Eres, Z. (Ed.). *Mimari ve Arkeolojik Koruma Kültürü Üzerine Yazılar*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, (115-156). İstanbul.

10. Randelli, F., Romei, P. & Tortora, M., (2014). An evolutionary approach to the study of rural tourism: The case of Tuscany, *Journal of Land Use Policy*.38, 276-281.

11. De Montis, A., Ledda, A., Ganciu, A., Serra, V. & De Montis, S., (2015). Recovery of rural centres and “Albergo Diffuso”: A case study in Sardinia, Italy, *Journal of Land Use Policy*. 47, 12-28.

12. Dell’Ara, G., (2010). *Manuale dell’albergo Diffuso.L’idea, la gestione, il marketing dell’ospitalità diffusa*. Franco Agnelli, Milano.

13. Sami, K., (2009). Midyat Yezidi Köylerinde Kırsal Mimarlık: Renkleri Solan Bir Halkın Kültürel Mirası ve Değişen Toplumsal Feraset, *Mimarlık Dergisi*, 349,67-74.

BİRECİK VE SURUÇ ÖZELİNDE KIRSAL MİMARİ BELGELEME ÇALIŞMASI DENEMESİ

Burçe İVEDİ KÖKSAL^{1*}

¹Y.Mimar/Rest. Uzm., YD Mimarlık, İstanbul

*burceivedi@gmail.com

Özet –

Şanlıurfa İli, Birecik ve Suruç ilçelerine bağlı yerleşmelerde, Türkiye Bilimler Akademisi tarafından gerçekleştirilen bir kırsal mimari belgeleme çalışması kısaca tanımlanmıştır. 2001 ve 2002 yıllarında 3 akademisyen ve bir mimarın katılımı ile öğrencilerin de zaman zaman destek olduğu bir pilot çalışmadır. Amaç söz konusu bölgedeki verileri saptamak ve ülke genelinde kırsal mimarlık belgeleme sisteminin oluşturulmasına yönelik bir yöntem belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda yapılan çalışmalar bir pilot proje olarak planlanmış ve yürütülmüştür. Türkiye genelinde kullanılacak bir envanter fişi geliştirilmiştir. Toplam çalışma 36 gün sürmüş ve 381 yerleşme (151 Birecik, 230 Suruç) belgelenmiştir. Belgelemede, yazılı, fotoğrafla, çizimle ve GPS ile belgeleme yöntemleri kullanılmıştır. Değerlendirmeler yapılırken, coğrafi ortam, yerleşme biçimleri, konut biçimleri, ek yapılar, yapım teknolojileri ve malzemeler, toplumsal veriler, gündelik yaşam başlıkları ele alınmıştır. Türkiye Kırsal Konut Tipleri Haritası için bir altlık oluşturulmuştur. Pilot çalışma için belirlenen bu iki ilçedeki kırsal yerleşmelerle ilgili veriler çalışmanın başında belirlenen teknikler kullanılarak belgelenmiş ve envanter fişlerine işlenerek çalışma sonlandırılmıştır. Fiziki çevrenin belgelenmesinin yanısıra sosyal çevre ve toplumsal doku hakkında da veri elde edilmeye çalışılmıştır.

AnahtarKelimeler: Kerpiç mimari, kırsal yerleşme, kırsal konut

1. GİRİŞ

Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) gerçekleştirmeyi planladığı "Türkiye Kültür Envanteri" kapsamındaki envanter türlerinden biri olan "Kırsal Mimarlık Envanteri", bir pilot çalışma olarak Şanlıurfa İli'nin Birecik ve Suruç ilçelerindeki kırsal yerleşmelerde, 2001 ve 2002 yıllarında gerçekleştirilmiştir. Her iki ilçeye bağlı tüm yerleşmeler belgelenerek, Birecik-Suruç kırsal

mimarlık envanteri sonuçlandırılmıştır. Toplamda 36 gün çalışılmış ve 381 yerleşme belgelenmiştir.

2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Kırsal envanter çalışmasında 4 farklı belgeleme türü gerçekleştirilmiştir.

a) **Yazılı Belgeleme:** 2001 yılındaki alan çalışması öncesinde yoğun çalışmalarla hazırlanan ve arazi deneyimi sonrasında tekrar gözden geçirilen yerleşme ve yapı fişleri kullanılmıştır. 381 yerleşmenin her birine bir fiş çıkarılmış, ayrıca tekrarlanan ve sıradışı yapı örnekleri için de yapı fişleri doldurulmuştur.

b) **Fotoğrafla Belgeleme:** Alan araştırmasında, belgeleme amacıyla siyah-beyaz ve renkli saydam fotoğraf çekimleri yapılmıştır. Öncelikle yerleşmenin bütünü hakkında genel bir görsel bilgi vermek amacıyla siyah-beyaz panoramik fotoğraf çekimi yapılmıştır.

Fotoğrafla belgelemenin büyük bir bölümünü konutlar ve diğer kültür varlıkları oluşturmaktadır. Bunlar siyah-beyaz fotoğrafın yanı sıra, renkli saydamlarla da belgelenmiştir. Alan araştırması sırasında bu çekimler titizlikle uygulanan bir sistem içinde yapılmış, her çekim numaralandırılarak, gerekli bilgileri içeren listeler hazırlanmıştır. Alan araştırması sonrasında, sınıflama ve dosyalama işlemleriyle toplanan malzemenin arşivlenerek, kolayca kullanılabilir hale getirilmesi için gerekli çalışmalar, yoğun bir biçimde sürdürülerek tamamlanmıştır.

c) **Çizimle Belgeleme:** Yapı fişi çıkartılan yapıların büyük bir bölümünün çizimle de belgelenmesine özen gösterilmiş, cephe ve kütleye ilişkin bilgilerin kısmen de olsa fotoğrafla verilebileceği düşünülerek, yapılardan özellikle plan rölevelleri ve

ölçülü/ölçsüz krokiler alınmıştır. Cephe ve kütlesi özellik gösteren kimi yapıların ayrıca görünüş ve kesit çizimleri de yapılmıştır.

- d) GPS ile Belgeleme:** Belgeleme sırasında konum belirlemek için 1/25000 ölçekli harita ve yerleşmenin adı ile bağlı bulunduğu il ve ilçe bilgileri kullanılmakla birlikte, belgelenen yerleşme ve yapıların coğrafi koordinatlarının da verilmesinin uzun vadede daha doğru olacağına karar verilmiş ve alan araştırmasında, GPS aleti ile koordinatlar belirlenerek fişlere işlenmiştir.

3. ALAN ARAŞTIRMASI

Bir yerleşmenin belgelenmesinin ne kadarlık bir zaman diliminde tamamlanacağı birçok faktöre bağlıdır. Yerleşme büyüklükleri, belgeleme için onlara ayrılan süreyi belirleyen tek faktör değildir. Özellikle büyük yerleşmeler önemli ölçüde değişime uğradıklarından, geleneksel mimarlık belgelemesi açısından fazla zaman ayrılmasını gerektirmeyebilmektedirler. Çalışma süresince, her yerleşme birimine ne kadar zaman ayrılması gerektiği, alanda geçirilen ilk günlerde kendini belli etmektedir. Alan araştırmasının bir diğer sorunu ise, zor ulaşılan sapa konumlarıyla mezralardır. Sınırlı sayıda yapı içeren mezraların da araştırma kapsamına alınmış olması, zaman kaybı olarak görülmemiştir. Çünkü mezralar, hem yörenin toplumsal ve kültürel yapısıyla ilgili devingenliği yansıttıklarından, hem de genellikle terkedilmiş daha eski yerleşmelerin içinde yer aldıklarından, ilginç gözlemlere olanak sağlamaktadırlar.

Alan araştırması sırasında dikkate alınan verileri aşağıdaki şekilde gruplamak mümkündür.

- a) Coğrafi Ortam:** Bölgenin arazi eğim biçimlenişi, zemin sertliği özellikleri, yerleşmenin üzerinde yer aldığı arazinin biçimlenişi.
- b) Yerleşme Biçimleri:** Yerleşmenin topografik özellikleri, doku özellikleri, yoğunluk dağılımları, süreklilik, kopukluk, terk etme, höyükleşme, yerleşmenin barındırdığı tarihsel izler,

yerleşmelerin ortak kullanım alanları ve bunların işlevleri.

- c) Konut Biçimleri:** Plan, kütle ve cephe özellikleri, tekrarlanan tipler, sıradışı tipler, işlevlerin iç ve dış mekana yansımaları.
- d) Ek Yapılar:** Erzak üretme ve saklama, hayvan barındırma, su yapıları.
- e) Diğer yapılar:** Camiler, mezarlıklar, bağ evleri, kurumsal yapılar.
- f) Yapım Teknolojileri ve Malzeme:** Yapım teknolojisi ve malzeme ilişkileri, yapısal sorunlara getirilen çözümler, yerel koşullara uygun çözüm üretme biçimleri, farklı malzemelerin bir araya getiriliş biçimleri, duvar örgü teknikleri, yeni malzemelerin geleneksel teknolojiye uyarlanması, ek yapıların eklenmesi biçimleri, strüktürel çözümlenmeler, evlerin bakım ve onarımı, boş bırakılan evlere ilişkin işlemler, terkedilen evlerin yıkılma süreci, geleneksel malzeme temini, inşaat sürecinde uzman emek talebi.
- g) Toplumsal Veriler:** Statü sergileme biçimleri (ölçek farklılığı, malzemeyle farklılaşma, yapı tipiyle farklılaşma, bezeme, devşirme malzemenin prestij amaçlı kullanımı), özel prestij yapıları (Odalar), anlaşmazlık nedeniyle yerleşmelerin terkedilmesi, geleneksel ve yeni mimarlığa ilişkin değer yargıları.
- h) Gündelik Yaşam:** Eviçi faaliyetleri, komşuluk ilişkileri mahremiyet önlemleri, konuk ağırlama, keyif.
- i) Değişim:** Yeni yapılar, yerleşmelerdeki doku değişimleri ve bunların yerleşme içindeki konumu, oranı, yeni eğilimler ve biçimsel tercihler.

4. ENVANTER FİŞLERİ

TÜBA Türkiye Kültür Envanteri Projesi kapsamında envanterin nasıl yapılmasının gerektiğinin yanı sıra, envanter fişlerinin kurgusu üzerinde de çalışılmıştır. Kırsal Mimarlık Envanteri için yerleşme ve yapı ölçeğinde olmak üzere iki fiş türü geliştirilmiştir.

Kırsal Mimarlık Envanter Fişi düzenlenmesindeki temel ilkeler şöyle belirlenmiştir:

- a) Her iki fiş türü (yerleşme ve yapı) de fişin içerdiği konuyla ilgili bir envanter fişinde olması gereken düzeydeki mimari bilgiyi kapsamalıdır.
- b) Her iki fiş türü de Türkiye genelinde tüm kırsal alanlarda kolaylıkla kullanılabilir olmalı, özellikle fişlerin 3. Bölümünde yer alan çoktan seçmeli veri girişlerinde, satırların içerdiği şıklar, tüm olası durumları içermelidir.
- c) Fiş, veri girişinin sistemli olmasını sağlamalıdır. Fişte olması gerekli bilgilerle ilgili beklentileri karşılayacak bölüm başlıkları olmalıdır. Böylece alanda fişi dolduran kişinin herhangi bir bilgiyi atlaması engellenmiş olur.
- d) Alan çalışmasında kullanımın kolay olması için fişin A4 formatında olması uygun bulunmuştur.
- e) Avrupa Konseyi Envanter Fişi örneğinden de bilindiği gibi genellikle, envanter fişlerinde harita ve fotoğraf gibi görsel malzeme için de yer ayrılmaktadır. TÜBA Kültür Envanteri çerçevesinde bir yerleşme ya da yapının çok miktarda fotoğraf, harita ve gerektiğinde rölöve belgelemesi yapıldığından ve bunların tümünün A4 formatta bir fiş içinde yer alması olanaklı olmadığından, fişlenen kültür varlığı ile ilgili tüm görsel malzeme yine sayısal ortamda, ancak fiş formatından bağımsız dosyalar halinde ve yerleşme bazında verilecektir. Dolayısıyla her yerleşme klasörü içinde yerleşme ile ilgili harita, rölöve, genel ve ayrıntı

fotoğraflarının yanı sıra, o yerleşmede belgelenmiş olan yapıların görsel malzemesi de, ilgili envanter numarası belirtilerek aynı klasör içinde yer alacaktır.

5. SONUÇ

Görülmüştür ki alan çalışması sadece fizikî çevrenin belgelenmesi anlamına gelmemektedir. İnsan olgusunun çalışmanın dışında tutulması ve salt yapısal anlamda tespitlerin yapılmasına çalışılması uygun değildir. Bir yerleşmeye ulaşıldığında öncelikle sosyal bir yakınlığın kurulması, ortamla uyumlu tavırlar içinde bulunulması ön koşul olarak kabul edilmelidir. Ayrıca alanda kullanılan yapı teknikleri, binlerce yıllık bir geçmişe sahiptir. Kubbeli ev geleneği, malzemelerin taşıdığı değer önemlidir. Bu önemin farkında olunması durumunda elbette koruma önlemlerinin alınması gerekir.

KAYNAKLAR

1. Akın, G., N. AKIN, Z. ERES ve B. İVEDİ, (2002). Şanlıurfa Birecik-Suruç Kırsal Mimarlık Envanteri Raporu, TÜBA TÜKSEK Türkiye Kültür Envanteri Pilot Bölge Çalışmaları 1/1 Birecik-Suruç, İstanbul.
2. Akın, G., N. AKIN, Z. ERES ve B. İVEDİ, (2003). Şanlıurfa Birecik-Suruç Kırsal Mimarlık Envanteri Raporu, TÜBA TÜKSEK Türkiye Kültür Envanteri Pilot Bölge Çalışmaları 2/1 Birecik-Suruç, İstanbul.

ORTA KARADENİZ BÖLÜMÜ'NDE KIRSAL MİMARİNİN KORUMA SORUNLARININ SAMSUN İLİ ÖZELİNDE İNCELENMESİ

Zeynep UZUN AKTAŞ^{1*}

¹Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul

*zeynepuzun3@gmail.com

Özet-

Kırsal mimarlık ürünleri kendilerini oluşturan toplulukların geçmişine ve kültürlerine ait birçok izi taşımaktadır. Bu mimari oluşturulurken yerleşim yerlerinin seçiminden yapıların konumuna, kullanılacak yapı malzemelerinin erişilebilirliğinden çevresindeki sosyal yaşam özelliklerine kadar birçok parametre önem kazanmaktadır. Buldukları coğrafya ile uyumlu bir şekilde biçimlenen kırsal dokuların değişen teknoloji ve ihtiyaçlar doğrultusunda günümüzde birçok koruma sorunuyla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir.

Çalışma alanı olarak seçilen Samsun ili kırsalı, Orta Karadeniz Bölümü'nde yer alan diğer illerdeki kırsal mimarlık ürünleriyle benzer özelliklere sahiptir. Metnin ilk bölümünde Samsun ili kırsal alanlarında görülen sivil ve dini miras hakkında genel bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise koruma sorunları; kullanıcı kaynaklı bozulmalar, doğal nedenlere bağlı bozulmalar ve yanlış koruma yaklaşımı – yasal süreçler başlıkları altında incelenmiştir. Bu bölümdeki tespitler literatür araştırması, alan çalışmaları ve yöre halkı ile yapılan görüşmelerden elde edilen verilere dayanmaktadır.

Yapılan çalışma ile Orta Karadeniz Bölümü'nde yer alan; özgünlük, eskilik, teknik, tarihi belge olma gibi birçok değere sahip olan ancak zamanla çeşitli nedenlerle bu değerleri kaybetmeye başlayan kırsal mimari mirasın günümüzdeki durumuna ve yasal alandaki boşluklara dikkat çekilmek istenmiştir.

Zamanla hızlı bir bozulma sürecine girmiş olan kırsal mimari mirasımızın mevcut değerlerini koruyarak gelecek kuşaklara aktarılmaları için öncelikle toplumsal bilincin geliştirilmesi gerekmektedir. Ülkemizde bu alanların yasalarla tanımlı hale getirilerek koruma altına alınmaları da bu dokuların sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından önemlidir.

AnahtarKelimeler: kırsal mimari, dini mimari, Samsun, Orta Karadeniz Bölümü, geleneksel yapılar.

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze birçok medeniyet tarafından yerleşim yeri olarak seçilen Anadolu, somut ve somut olmayan değerleri bakımından oldukça zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Bu mirasın önemli bir kısmını oluşturan ve insan-doğa etkileşimiyle oluşmuş kırsal peyzaj alanlarının ve mimari örneklerinin korunması, son zamanlarda uluslararası koruma alanlarında da ön plana çıkmıştır [1].

Yerel malzemeler ve teknikler kullanılarak oluşturulan kırsal mimarlık ürünleri aynı zamanda buldukları bölgenin geçmişine ve kültürüne dair de izler taşımaktadır [2]. Bu mimari mirası oluşturan yapılar inşa edilirken, yerleşim yerlerinin seçiminden yapının konumuna, kullanılacak yapı malzemelerinin erişilebilirliğinden, çevresindeki sosyal yaşam özelliklerine kadar birçok parametre ön plana çıkmaktadır. Yerleşim yerleri ile kırsal yapıların şekillenmesinde; buldukları bölgenin iklim, yeryüzü şekilleri, bitki örtüsü, su kaynakları ve toprak/jeolojik özellikleri gibi birçok coğrafi faktör etkili olmaktadır (Şekil 1).

Orta Karadeniz Bölümü, Karadeniz Bölgesi'nin sahil hattı boyunca Batı ve Doğu Karadeniz Bölümlerine göre daha az engebeli bir coğrafyaya sahiptir [3]. Bu da sahil ile iç kesimler arasında ulaşımı kolaylaştırmış olup bölgenin uzun yıllardır yerleşim yeri olarak tercih edilme sebeplerinden biri olmuştur [4]. Orta Karadeniz Bölümü'nde bulunan Sinop, Samsun ve Ordu sahil kesiminde; Tokat, Çorum ve Amasya ise daha iç kesimlerde yer almaktadır. Sahil ile kara kesimi arasında bazı farklılıklar olsa da erişilebilir yapı malzemelerinin kullanımı açısından (özellikle ahşap kullanımı) benzer mimari biçimler üretildiği görülmüştür.

Şekil 1: Bulunduğu Coğrafya ile Şekillenen Kırsal Yerleşim Alanı - Babaçay Köyü, Sinop (Uzun, 2018).

İki bölümden oluşan bu yazının ilk bölümünde Samsun ili kırsal alanlarında yer alan sivil ve dini mimari miras hakkında kısaca bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise tespit edilen koruma sorunları; kullanıcı kaynaklı bozulmalar, doğal nedenlere bağlı bozulmalar ve yanlış koruma yaklaşımı – yasal süreçler başlıkları altında incelenmiştir. Bu süreçte, literatür taraması sonrası, Samsun ilinde yer alan Düzköy, Yeniköy, Boğaziçi, Çalbaş, Değirmencili ve Çakallı köyleri ile Sinop ili Ayancık ilçesinde yer alan Babaçay, Bakırlıazaviye, Göldağı, Hacıoğlu ve Uzunçam köylerinde gerçekleştirilen sınırlı bir alan çalışması yürütülmüştür. Alan çalışmalarında fotoğrafla belgeme ve yerinde gözlem yapılmış olup yöre halkı ile kısa görüşmeler yapılmıştır.

Bu çalışma ile Orta Karadeniz Bölümü'nde yer alan; özgünlük, eskilik, teknik, tarihi belge olma gibi birçok değere sahip olan ancak zamanla çeşitli nedenlerle bu değerleri kaybetmeye başlayan kırsal mimari mirasın günümüzdeki durumlarına dikkat çekilmek istenmiştir.

2. SAMSUN İLİ KIRSALINDA SİVİL VE DİNİ MİMARİ

Samsun, sahip olduğu ormanlık alanlarıyla diğer Karadeniz illerinde olduğu gibi ahşabın yoğun olarak kullanıldığı bir kenttir. Kent tarihindeki büyük yangınlar sebebiyle şehir merkezinde çok fazla ahşap yapı örneği günümüze ulaşamamış olsa da kırsal mimarinin büyük çoğunluğunun ahşap yapılardan oluştuğu görülmektedir [5]. Bölgedeki ahşap yapı geleneğinin ilk izlerine yerleşim geçmişi M.Ö. 4000'lere dayanan İkiztepe'de rastlanmaktadır [6].

Samsun'un kırsal alanları incelendiğinde, insan-doğa etkileşimi ile şekillenmiş konut yapıları ve yapı çevreyi oluşturan ahır, çeşme, fırın, ambar (serender), sokaklar ve bahçe duvarlarının geleneksel mimari dokuyu oluşturduğu görülmektedir.

Sivil mimarlık örneklerinde ahşap yığma, ahşap karkas (ahşap, taş, tuğla dolgu) ve kagir yığma yapım tekniklerine rastlanır (Şekil 2-3). Genellikle 2 katlı olan konut yapıları ikincil yapılara göre daha özenle inşa edilmiş olup ahşap yığma veya ahşap karkas sistemle inşa edilmiştir. Zemin katları ise genelde yığma kagirdir.

Şekil 2: Yeniköy, Samsun (Uzun, 2015).

İkincil yapılardan ahır yapılarının ahşap yığma yapım tekniği (çantı - karaboğaz geçme) ile inşa edildiği ve sıvanmadığı görülmüştür. Bazı örneklerde ise kagir yığma (taş) yapım sistemi tercih edilmiştir. Ambarlar (serender) zeminden yükseltilmiş ve duvarlarında ahşap yığma yapım tekniği kullanılmıştır.

Şekil 3: Çakallı Atayolu, Samsun (Uzun, 2015).

Samsun kırsalı, Orta Karadeniz Bölümü sahil kesiminde yer alan diğer illerde olduğu gibi ahşap camileri ile dini mimari miras varlığı açısından da oldukça zengindir [7]. Yörede farklı dönemlerde inşa edilmiş 100’ün üzerinde cami olduğu yönünde bilgiler vardır [8]. Ahşap yığma tekniği ile inşa edilmiş bu camiler Cuma Camisi niteliğinde olduğundan köy merkezleri içinde bulunmayıp doğa içindeki ‘yalnız’ yapılardır (Şekil 4, 5). 2016 yılında tamamlanmış olan ‘Samsun, Kavak’taki Ahşap Camilerin Mimari Özellikleri ve Koruma Sorunları – Dere Camisi Restorasyon Projesi Önerisi’ başlıklı yüksek lisans tezim kapsamında bu camilerden 7 tanesini ayrıntılı olarak belgelenmiş olup camiler hakkında akademik yayımlar yapılmıştır [8, 9, 10, 11].

Şekil 4: Dere Camisi, Samsun (Uzun, 2016)

Şekil 5: Koşaca Camisi, Samsun (Uzun, 2016)

3. SAMSUN İLİ KIRSAL MİMARİSİNİN KORUMA SORUNLARI

Samsun ili ve Orta Karadeniz Bölümü’nde bulunan diğer yapılar genel olarak incelendiğinde kırsal dokunun ve geleneksel yapıların benzer koruma sorunlarına sahip oldukları gözlenmiştir. Bu koruma sorunları; **kullanıcı kaynaklı olanlar** (terk / kullanıcı eksikliği, özgün dokunun

kaybolması yeni yapılaşmalar olması – toplumsal beğenin değişmesi, niteliksiz onarım, özgün plan şemasına müdahale, özgün cephe düzenine müdahale, özgün yapı tekniği ve malzemelerde bozulmalar, taşıma, koruma bilincinin eksikliği - ne – nasıl korunacak?-), **doğal kaynaklı olanlar** (özgün malzemelerde dış hava koşullarına bağlı bozulmalar, doğal afetler, kırsal alanların genişliğine bağlı denetim – ulaşım zorluğu) ve **yanlış koruma yaklaşımları – yasal süreçlerle ilişkili olanlar** (geleneksel yapı malzemesine ulaşımın zorluğu, geleneksel yapı tekniklerinin unutulmaya başlanması – usta bulma zorluğu, yasal boşluklar) olacak şekilde üç başlıkta incelenmiştir (Şekil 6, 7).

Şekil 6: Terk edilmiş konut, Çakallı – Samsun (Uzun, 2016)

Sahada yapılan gözlemlerden kırsal mimariyi oluşturan yapı ve çevrenin bozulmasının genelde birden fazla ve birbirini tetikleyen sebeplere (doğal afet sonrası yapının taşınarak niteliksiz müdahalelerde bulunulması vb.; özgün yapı malzemesine ulaşmanın mümkün olmadığı durumlarda yasal bir kısıtlamanın da olmaması nedeniyle yapılan niteliksiz müdahaleler vb.) bağlı olduğu anlaşılmıştır.

Şekil 7: Tatarmuslu Camisi, Samsun (Uzun, 2016)

4. SONUÇ

Samsun kırsal mimarisini oluşturan yapılarda tarihsel süreç içerisinde meydana gelen fiziksel bozulmalar ve özellikle değişen ihtiyaçlar nedeniyle yapılan kullanıcı kaynaklı müdahaleler, kırsal dokunun karakterinin / özgün değerinin yitirilmesine sebep olmaktadır.

Kırsalda yaşayan nüfusun gitgide azalmasına bağlı olarak geleneksel yapılar zamanla kullanıcısız kalmışlardır. Yaşamını kırsalda devam ettirenlerin ise geleneksel yapıların bakımının ve bu yapılarda göreceli olarak yaşamının zorlukları nedeniyle yeni inşa edilen betonarme yapıları tercih ettikleri görülmüştür. Benzer koruma sorunu dini mimari için de geçerli olup ahşap camiler günümüzde aktif olarak kullanılmamakta, köy merkezinde inşa edilmiş betonarme camiler tercih edilmektedir. Bununla birlikte bölgede yaşayanların, bu geleneksel yapılarda neyi, neden ve nasıl koruması gerektiği bilincine yeterince sahip olmadıkları gözlenmiştir.

Çalışılan kırsaldaki ahşap camilerin bir kısmı tescillenmiş olsa da diğer miras ürünleri veya yerleşim dokuları hakkında böyle bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ülkemizde ‘kırsal sit’ kavramının yasalarla tanımlanmamış olması, kırsal mimarinin bütüncül olarak korunmasına ilişkin yeterli çalışmaların yapılmamış olması gibi nedenler kırsal dokunun bozulmasına sebep olmuştur [12].

Dünya’da kırsal mimarinin korunması için geliştirilmiş, kırsal tasarım rehberi olan birçok yerleşim yeri bulunmaktadır. Bu tasarım rehberleri mevcut özgün doku ve yapıların koruma

değerlerinin tanıtıldığı, hasarlı yapılara nasıl müdahale edilmesi gerektiği (basit onarım – çatı aktarma vb.) veya doku içerisinde yeni yapı yaparken nelere dikkat edilmesi gerektiği ile ilgili bilgiler içerebilmektedirler [13, 14].

Zamanla hızlı bir bozulma sürecine girmiş olan kırsal mimari mirasımızın mevcut değerlerini koruyarak gelecek kuşaklara aktarılmaları için öncelikle toplumsal bilincin artırılması ve kırsal tasarım rehberlerinin düzenlenmesi gibi koruma yaklaşım önerilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Ülkemizde bu alanların yasalarla tanımlı hale getirilerek koruma altına alınmaları da bu dokuların sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından önemlidir.

5. TEŞEKKÜR

Destek ve yardımları için tez danışmanım Doç. Dr. Aynur Çiftçi’ye teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunarım.

KAYNAKLAR

1. ICOMOS. (2017). ICOMOS-IFLA Principles Concerning Rural Landscapes As Heritage, https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/General%20Assemblies/19th%20Delhi%202017/Working%20Documents-First%20Batch-August%202017/GA2017_6-3-1_RuralLandscapesPrinciples_EN_final20170730.pdf, Erişim Tarihi: 18.04.2019.
2. Anonim (2012). Anadolu’da Kırsal Mimarlık, Tarihi Kentler Birliği – ÇEKÜL – Bursa Büyükşehir Belediyesi, <http://www.tarihi kentlerbirligi.org/wp-content/uploads/AnadoludaKırsalMimarlik-Ekitap.pdf>, Erişim Tarihi: 07.05.2018.
3. Yılmaz, C. ve Zeybek, H.İ., (2016). Samsun Coğrafyası, Baskı sayısı yok, Kültür Yayınları No:11, Samsun.
4. Tuna, C., (2008). Orta Karadeniz Bölgesi Sahil Kesiminde Geleneksel Mimari, Baskı sayısı yok, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
5. Duymaz, A.Ş., (2013). “19. Yüzyılda Samsun’un Kentsel Gelişimine Dair Birkaç Mimari Örnek”, Samsun Araştırmaları: Mimari ve Kültürel Miras, Efsane, Dil, Sant, Edebiyat ve Siyaset, ed. Cevdet Yılmaz, Kültür Yayınları-5, 2. Basım, Samsun: 115-127.

6. Danışman, H.G., (2013). “Samsun Yöresi Ahşap Mimarisinin Gelenekselliği Bafra, İkiztepe Arkeolojik Verilerinin Işığında Çarşamba, Göğceli Caminin İncelenmesi”, Makaleler – Bildiriler, 1.Baskı, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul: 157-174.

7. Kuniholm, P. I., (2000). “Dendrochronologically Dated Ottoman Monuments”, A Historical Archaeology of the Ottoman Empire: Breaking New Ground, ed. Uzi Baram; Lynda Carroll. Kluwer Academic / Plenum Publishers, New York: 93-136.

8. Uzun, Z. ve Çiftçi, A., (2017). “Space Analysis of Traditional Wooden Mosques in Samsun – Kavak Town, Middle Part of Blacksea Region, Turkey”, International Journal of Heritage Architecture Studies Repairs and Maintenance, WITPress, 1 (3): 322-333.

9. Uzun, Z. (2016). “Samsun, Kavak’taki Ahşap Camilerin Mimari Özellikleri ve Koruma Sorunları – Dere Camisi Restorasyon Projesi Önerisi”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

10. Uzun, Z. ve Çiftçi, A., (2016). “Construction Techniques and Materials of Traditional Mosques in

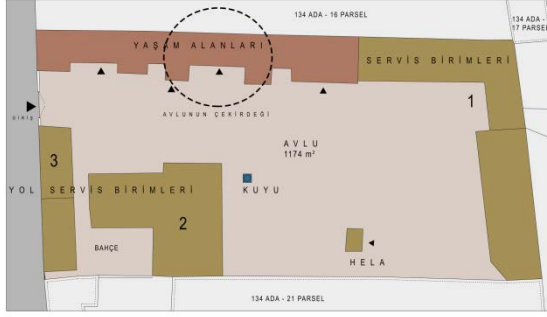
Kavak-Samsun, The Middle Part of The Blacksea Region Turkey”, 20th IWC International Conference and Symposium, 13-15 Nisan 2016, Falun, 101-111.

11. Uzun, Z.; Köse C.; Köse, N. (2018). “A multidisciplinary study to reveal the historical value of wooden structures and to develop a conservation approach: Dere and Karlı Mosques in Samsun, Turkey”, Journal of Cultural Heritage, 32 , 60-72.

12. Kayın, E. (2012). “Bir ‘Kültürel Manzara-Kültürel Peyzaj’ Ögesi Olarak Kırsal Yerleşimlerin Korunmasına Yönelik Kavramsal ve Yasal İrdelemeler”, Mimarlık Dergisi, 367.

13. Yazar yok. Kastamonu Küre Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberi. (2015). ed. H. Ögdül; İ. Olgun; Ç.O. Çalışkan., Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 1. Baskı.

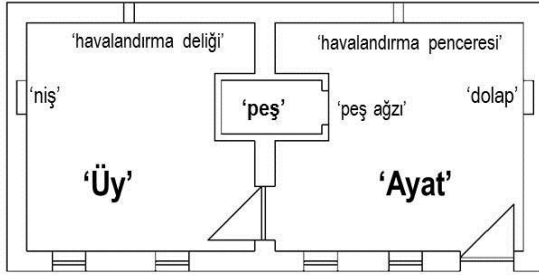
14. Görgün, E.K. ve Yörür, N., (2018). «Kırsal Yerleşmelerde Özgün Dokunun Korunmasında Bir Araç Olarak Köy Tasarım Rehberleri: Ödemiş Bademli Örneği-Village Design Guides as Tools for Conserving the Original Tissues of Rural Settlements: The Case of Ödemiş, Bademli», TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, Sayı 17, s.25-48.

Şekil 2: 134 Ada, 19-20 Parselin yerleşim planı.

Plan Özellikleri:

Yaşam alanları genellikle '1 Üy + 1 Ayat' ve 'Eki Başlı Üy' (1 'Karidor' + 2 'Üy') olarak adlandırılan iki tip planın doğrusal düzende tekrarından oluşacak şekilde inşa edilmiştir. Mekânlara girişler avludan ve kible yönünden sağlanmaktadır. Konutlar ailedeki birey sayısı arttıkça yan yana eklenerek bir büyüme göstermektedir (Şekil 6). 'Ayat' ('hayat'), geleneksel Kırım Tatar evlerinin yemek pişirilen, yemek yenilen ve dışardan girilince evin ilk odası olarak adlandırılan kısmıdır. 'Üy' ise yaşanılan yer, oda, yatak odası anlamını taşır (Şekil3).

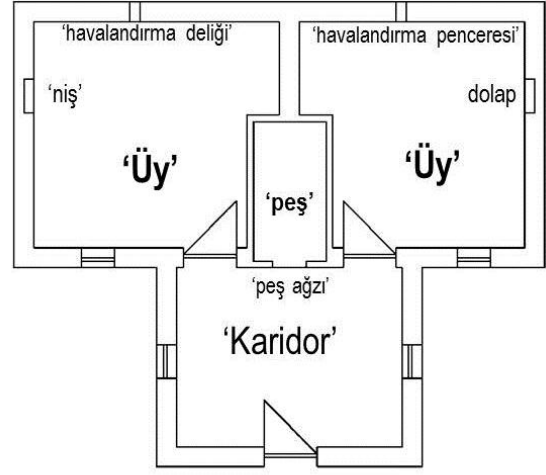

Şekil 3: '1 Ayat + 1 Üy' planı.

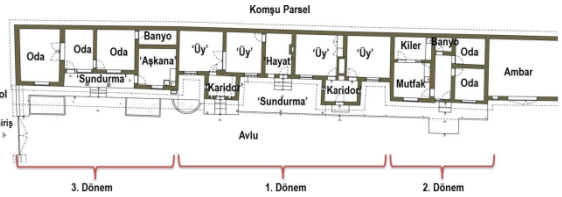

Şekil 4: 134 Ada, 8-9 parseldeki konutun 'üy' mekânları (2018).

'Eki Başlı Üy' plan tipinde yaşam alanlarına giriş ise avludan ulaşılan ve 'karidor' adı verilen mekândandır. 'Karidor', günümüzde de kullanılan koridor kelimesinden türetilmiş bir terimdir. Girişin karşısındaki duvarda 'üy'lere geçiş kapıları bulunmaktadır (Şekil 5).

Şekil 5: 'Eki Başlı Üy' planı.

Şekil 6: 134 Ada, 19-20 Parseldeki konutun planı.

Şekil 7: 134 Ada, 19-20 Parseldeki konutun ön cephesi (2018).

Bazı yaşam alanlarında 'tek göz' denilen, özgünde bekâr erkeklerin kaldığı, günümüzde ise depo, kiler veya oda olarak kullanılan, dışardan

bakıldığında ‘karidor’ gibi gözükür fakat girişi yan cepheden ve sundurmadan olan bir mekân yer almaktadır.

Avluda ‘aşkana’ denilen, günümüze az örneği ulaşmış kapalı bir mekân vardır. Yaşam alanlarından ayrı inşa edilen bu birim, kızartma gibi koku yapacak yiyeceklerin pişirildiği bir mutfak olup, dışarıdan izlenen fırının ağzı içeriye bakmaktadır (Şekil 8). Günümüzde ise yaşam alanlarındaki bir odanın işlevi değiştirilerek ‘aşkana’ (mutfak) olarak kullanılmaktadır.

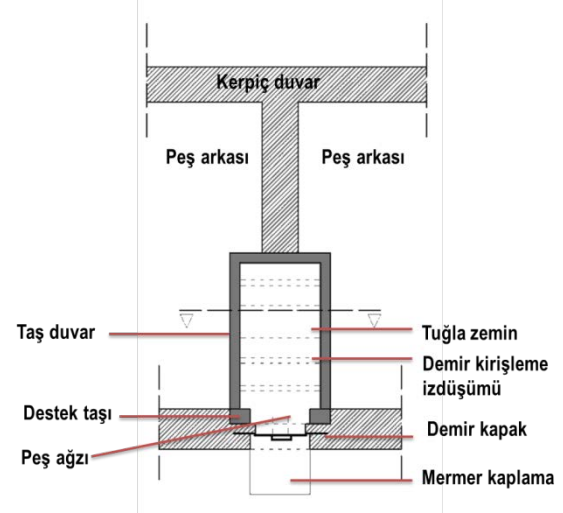
Şekil 8: 135 Ada, 14 Parseldeki ‘aşkana’ mekânı ve önündeki fırın (2018).

Servis birimlerini oluşturan yapılar ise samanlık, ahır, ambar, depo, garaj, ‘kakra’ ve tuvalettir. ‘Kakra’ üç tarafı kapalı, avluya bakan yarı açık bir mekândır.

“Peş” (“Peş”): ‘Peş’, odaları ısıtmak için, ağzı yandaki ‘hayat’ denilen odaya veya ‘karidor’a açılan, dikdörtgen şeklinde fırın ve soba işlevli bir yapı elemanıdır [5]. Her iki odanın da ısıdan faydalanabilmesi için genellikle iki oda arasındaki duvara inşa edilir. ‘Peş arkası’ denilen, ‘peş’ ile orta duvar arasında oluşmuş girintiye yıkanma bölmesi ve dolap eklenen örnekler de vardır.

Peşin ağzı genellikle 50x50 cm boyutlarında olup demir bir kapağı vardır. İçerde biriken sıcak havanın basınçla duvarları patlatmasını engellemek için ağzın ~20 cm üstünde, ~15-20 cm boyutlarında bir havalandırma deliği açılır. Peş yakılmadığı zamanlarda delik, boyutuna uygun bir taş ile kapatılır. Ağız kısmının tabanı taş kaplamadır. Fırın kısmının tabanı ise 20x13x5 cm. boyutlarında ateş tuğlasıdır. Peşin duvarları ~10 cm genişliğinde yassı, ısıya dayanıklı, çamur harç ile birbirine bağlı taşlar ile örülmüştür. Peşi yakmak için saman balyası kullanıldığından iç

derinliği balya boyutlarına göre değişkenlik gösterse de genellikle 150 – 170 cm, genişliği ise 70-80 cm. ölçülerindedir. Peş örülmeye başlamadan önce için ağız kısmındaki açıklığın her iki yanına destek taşı yerleştirilir (Şekil 9). Peşin tavanında ~5 cm kesitli demir taşıyıcılar bulunur. Üzerine tenekeler gibi düz bir zemin oluşturmaya yardımcı olacak metal malzeme yerleştirilip sıvanır. Ardından kerpiç duvar örülür (Şekil 10).

Şekil 9: “Peş”in planı.

Şekil 10: “Peş”in içerden görünüşleri (2019).

“Oşaklık” (“Oşaklık”, “Ocaklık”): Oşaklık; ‘oşak’ların (demir sac ayaklarının) konulduğu, ateşin yakıldığı yerdir [5]. Köyde 2 tip oşaklık yapıldığı tespit edilmiştir. İlki genellikle bölücü duvarların orta aksında duvardan çıkıntı yapan, ağız kısmının yüksekliği 85 – 100 cm, genişliği ise 80-100 cm boyutlarında bir ocaktır. Tabanı taş

veya tuğla olan bu tip ‘oşaklık’ kerpiçten inşa edilir. Diğeri ise odalar arasındaki duvardan davlumbaz şeklinde konsol çıkan ahşaplarla taşınan ve yüzeyi ahşap çita veya ayçiçek sapı kaplı olan örnektir (Şekil 11).

Şekil 11: Konsol çıkan ‘oşaklık’ (2018).

Yapım Teknikleri ve Malzemeleri:

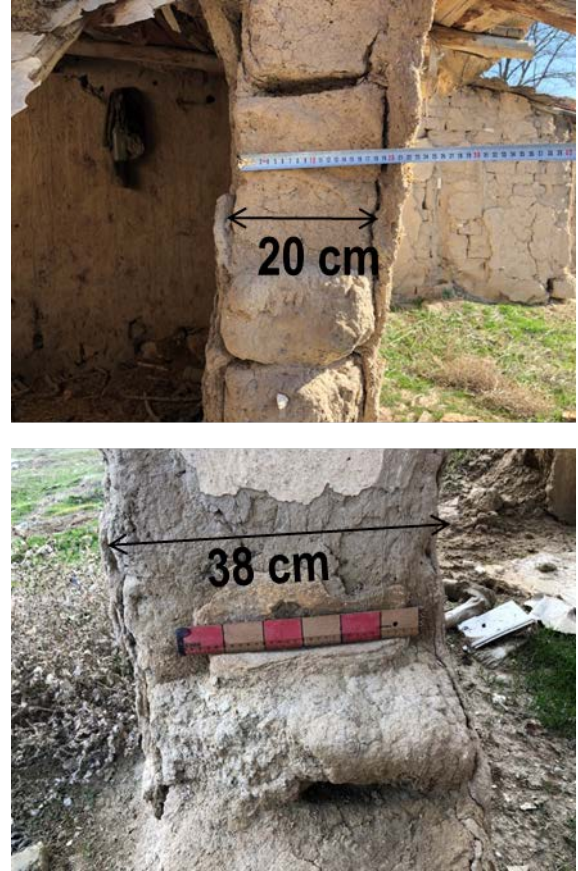
Köydeki geleneksel yapıların temelleri taş malzeme ile örülmüş olup genişlikleri 40-55 cm arasındadır (Şekil 14). Taş temel duvarının bazı yapılarda 1 m subasman oluşturacak kadar yükseldiği, bazılarında ise zemin seviyesinde kaldığı görülmektedir. Yükselmediği durumda yapılar zeminden su almıştır.

İç mekânların zeminleri ise çamur – saman karışımıyla kaplıdır. İnşa aşamasında yaklaşık 15 cm kalınlığında çamur harç ile zeminler sıvanır ve tokmak yardımıyla sıkıştırılır (Şekil 16). Senede iki kere bakım yapılmaktadır.

Yapıların iç ve dış duvarları kerpiç bloklarla inşa edilmiştir. Köyde iki tip kerpiç kalıbına rastlanmıştır (Şekil 12). Dış beden duvarları tek sıra halinde, boyutları 38x21x12 cm ile 38x18x12 cm arasında değişkenlik gösteren kerpiç bloklarla örülmüştür (Şekil 13).

Şekil 12: Ahşap kerpiç kalıpları (2019).

Şekil 13: Kerpiç duvar kalınlıkları (2019).

Şekil 14: Taş temel duvarı subasman seviyesi ve duvar genişliği (2019).

Duvarların çamurla sıvalı iç ve dış yüzeyleri günümüzde kireç ile sıvanmaya devam etmektedir. Ancak yapılan bazı onarımlarda, çamur sıva katmanının kaldırılıp kerpiç duvar üzerine sıva teli yerleştirildikten sonra çimento ile sıva yapıldığına da rastlanmaktadır.

Şekil 15: 'Çorak toprak', ince saman ve su karışımından oluşan çamur harç (2018).

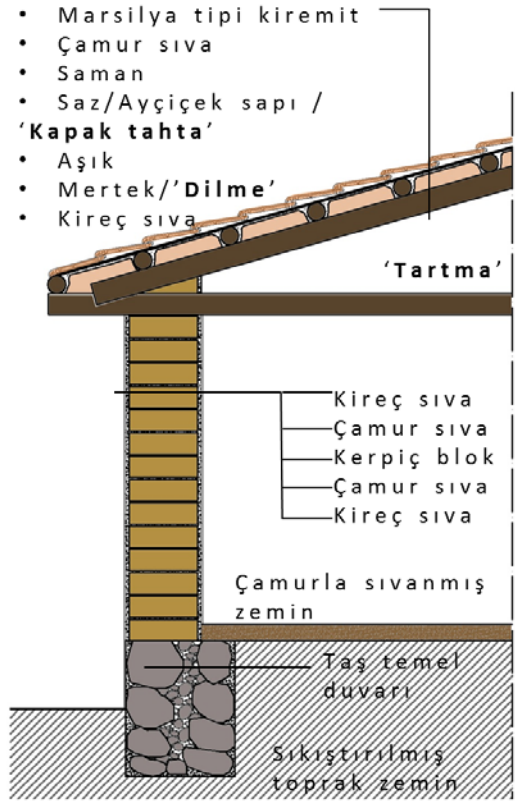

Şekil 16: Zemin sıkıştırma için kullanılan ahşap tokmak ve toprak zemin (2019).

Köydeki kerpiç yapıların özgün çatı biçimlenişi iki yana eğimli ahşap kırma çatı olup en önemli ögesi 'tartma' adı verilen kiriştir. Kısa kenarda duvardan duvara uzanan 'tartma'lar 10x10 cm, 15x15 cm kare veya yuvarlak kesitli olup

aralıkları genellikle 120-140 cm arasındadır. Odanın boyutuna göre her odada 3 veya 4 'tartma' bulunur. 'Tartma'ların öteberi asmak veya altına ahşap raf çakmak için de kullanıldığı örneklere rastlanmıştır.

Kerpiç duvar örüldükten sonra üzerine tartma yerleştirilip bir sıra daha kerpiç örülmüş veya kalın bir çamur tabakası sıvanmıştır. Ardından mertek 'tartma'ya oturtulmuş ve çatı örtüsü olarak bitkisel malzemeler (ayçiçek sapı, kamaş, saman) ve kiremitler yerleştirilmiştir (Şekil 17-18-19).

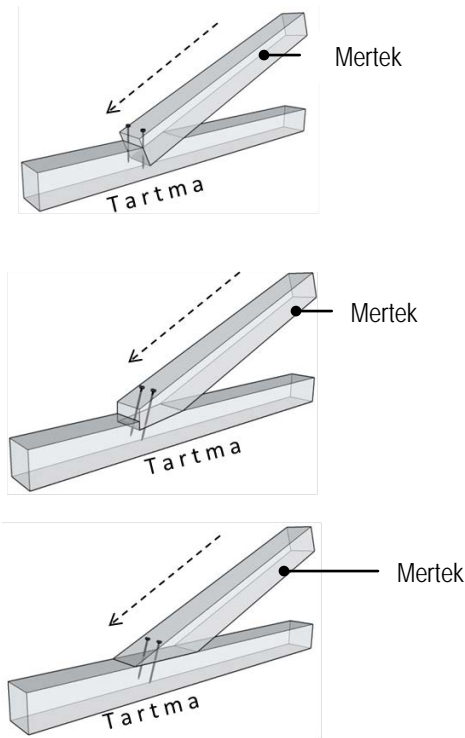

Şekil 17: Geleneksel kerpiç konutun taşıyıcı sistemi.

Çamur harç ve kerpiç hazırlamak için kullanılan 'çorak toprak' ve çatıda kullanılan kamaşlar köyün yakınında bulunan dere boyundan günümüzde de temin edilmektedir (Şekil 15). Köyün birkaç km güneybatısında yer alan Kırk Kız Dağları'nın eteklerinden toplanan taşların da temel duvarı için kullandıkları bilgisi edinilmiştir.

Şekil 18: Ambarda ahşap çatıklı, bitkisel malzeme örtülü geleneksel çatı sistemi. (2018).

Şekil 19: ‘Tartma’ ve mertek birleşim detayları.

4. SONUÇ

Kerpiçin sürdürülebilir bir malzeme olmasının yanı sıra sağlıklı ve ekonomik olması, eldeki imkânlarla kolay ve kısa sürede üretilmesi, çevreye atık malzeme bırakmadığından doğayla uyumlu bir birliktelik sürmesi, ısı tutuculuk özelliğinden dolayı iç mekânın ısı ve nem dengesini sağlaması hala tercih edilme sebepleri

arasındadır [6]. Kerpiç malzeme ile inşa edilen Mesudiye Köyü’ndeki konutlarda da çeşitli koruma sorunları olmasına karşın onarımlarda geleneksel malzeme olarak kerpiç kullanımı kısmen devam etmektedir.

Köydeki kerpiç konutlar kullanım, teknik, tarihi, özgünlük, grup, belge, geleneksel ve estetik değerlere sahiptir [7]. Bu nedenle bu yapıların ICOMOS’un Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü (1999), Mimari Mirasın Analizi, Korunması ve Strüktürel Restorasyonu için İlkeler (2003), Kültürel Miras Alanlarının Algılanması Ve Sunumu Tüzüğü (2008) ve İnsani Değer Olarak Miras ve Peyzaj Hakkında Floransa Bildirgesi (2014) bağlamında bütüncül olarak mimari özelliklerini kaybetmeden korunmaları gerektiği düşünülmektedir. Ancak ülkemizde geleneksel kırsal yerleşmelerin korunması ve yeni imar faaliyetleri konusunda yasalarda boşluklar vardır. Kırsal dokuları gelecek nesillere aktarmak ve yaşamın devam etmesi yerel kullanıcılar ile ortak paydada buluşulmasıyla sağlanabilir. İletişim, sorgulama, yeni yaklaşımlar ve yaratıcı fikirler geliştirme kültürel mirasın sürdürülebilirliği adına önemlidir[8]. Bu bağlamda Mesudiye Köyü gibi kültürel peyzaj niteliği olan geleneksel kırsal yerleşmelerin mimari özellikleri ve taşıdığı diğer değerleri kaybetmeden korunabilmeleri için yasal düzenlemelere ve köy tasarım rehberlerinin geliştirilmesine ihtiyaç vardır[9].

5. TEŞEKKÜR

Çalışmamda beni destekleyen aileme, arkadaşlarıma, hocalarıma, Karahan Ailesi’ne ve köyde, başta Serap Poltara olmak üzere belgeleme çalışmalarında yardımcı olan herkese teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

1. Hodder, I., (tarihsiz). “Çatalhöyük: Orta Anadolu’da 9000 Yıllık Konut ve Yerleşme”, Tarihten Günümüze Anadolu’da Yerleşme, HABITAT II, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s.55.
2. Çelebi, M. R., (2012). Anadolu Kerpiç Mimarlığı, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.15-23.
3. Kafescioğlu, R., (1949). Orta Anadolu’da Köy Evlerinin Yapısı, İstanbul Matbaacılık T.A.O.

4. Kırımlı, H., (Temmuz 2012). Türkiye’deki Kırım Tatar ve Nogay Köy Yerleşimleri, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

5. “Oşaklık”, “Peş”, Karahan, S.O., (2011). Dobruca Kırım Tatar Ağzı Sözlüğü, Ex Ponto Yayınevi, Cilt III, Köstence.

6. Madran, E., Özgönül, N., (2005). Kültürel Varlıkların Korunması ve Onarılması, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, s. 57-80.

7. Çavuş, M.; Dayı, M.; Ulusu, H., (Mayıs 2015). Aruntaş, Yılmaz, “Sürdürülebilir Bir Yapı Malzemesi Olarak Kerpiç”, 2nd International Sustainable Buildings Semposium, Ankara.

8. Bilgin Altınöz, G., (Nisan 2019). Kültürel Miras ve Ekonomi, Heritage İstanbul 2019 Sunumu, İstanbul.

9. Kayın, E., (2012). “Bir ‘Kültürel Manzara-Kültürel Peyzaj’ Ögesi Olarak Kırsal Yerleşimlerin Korunmasına Yönelik Kavramsal ve Yasal İrdelemeler”, Mimarlık Dergisi, Eylül-Ekim, no.367.

FOTOĞRAFLAR

Tuğçe Vatansever Fotoğraf Arşivi, 2018-2019.

ESKİŞEHİR İLİ, SEYİTGAZİ İLÇESİ, İDRİSYAYLA KÖYÜ'NDE SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS PROJESİ

Betül EKİMCİ¹*

¹Mimarlık Bölümü, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Eskişehir.

* e-posta: bgekimci@eskisehir.edu.tr

Özet –

Köy kimliği ve yaşamına dair kendine özgü kültürel birikimler sunan kırsal yerleşimler günümüz yaşam koşulları nedeniyle değişmektedir. Anadolu'nun savaflara bağılı olarak göç aldığı 19. yüzyılda Rumeli muhacirleri tarafından kurulan İdrisyayla Köyü de kente göç, evlerin terk edilmesi, geleneksel inşaat yerine endüstriyel yöntemlerin tercih edilmesi nedenleriyle değişime uğramaktadır. Bu aynı zamanda hem somut hem de somut olmayan kültürel mirasın, yani günlük yaşam alanlarında yerli halk tarafından yıllar boyunca insan-doğa etkileşimi ile geliştirilen ilişkiler, inşâ bilgisi ve kültürel belleğin kaybına neden olmaktadır.

Geleneksel festivaller bölgenin kimliğini, yaşayanların kültürel değerlerini yansıtır. İdrisyayla köyünde her yıl sonbahar aylarında geçmişi uzun bir zaman öncesine dayanan “Macın Kaynatma Şenlikleri” gerçekleştirilmektedir. İlk olarak 2015 yılında Eskişehir Valiliği İl Kültür Müdürlüğü SOKÜM İdrisyayla Macın Kaynatma Geleneği projesiyle kırsal yerleşim, yerel topluluk, Rumeli muhacirlerinin mutfak kültürleri ve mimari gelenekleri arasındaki ilişkiyi belgeleyen ve analiz eden bir araştırma gerçekleştirilmiştir. İlerleyen yıllarda devam eden ek projelerle turizm açısından çekim gücüne sahip yaşayan kültür mirasının, yerel topluluk ve ziyaretçilerle etkileşimi, devamlılık ve katılımcı memnuniyeti üzerinden incelenmiştir.

Bu çalışmada, İdrisyayla Köyü'nde gerçekleştirilen macın kaynatma geleneği ve kültürel mekânlar tanımlanmaktadır. Kültür mirasının kökenini oluşturan kültürel alanların korunması bağlamında İdrisyayla köyündeki turizm faaliyetleri ile kültürel çevrenin bir arada sürdürülebilirliğine dair öneriler sunulmaktadır.

AnahtarKelimeler: Rumeli Muhacirleri, İdrisyayla, kırsal mimari miras, köy, somut olmayan kültür mirası.

1. GİRİŞ

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nun 2017 yılı verilerine göre Türkiye nüfusunun sadece yüzde 7.49'u belde ve köylerde yaşamaktadır. Eskişehir'de Rumeli muhacirlerinin kırsal yaşam kültürünün göstergesi olan tarihi İdrisyayla köyü bir taraftan değişen yaşam koşulları, diğer taraftan kırsal kalkınma olanaklarının kısıtlılığı nedeniyle kente göç veren bir köydür. 2018 nüfus verilerine göre İdrisyayla Köyü'nde 96 kişi yaşamaktadır. Tarihi kırsal yerleşimlerin temel sorunlarından biri kırsal evlerin terk edilmesi ve işlevsiz kalan yapıların yıpranıp yok olmasıdır. Köy kimliği ve yaşamının temsili olan somut ve somut olmayan kültürel mirasın yeterli araştırma yapılmadan yitirilmesi kırsal yerleşimlerin kültür varlığı değerlerinin belgelenmesi ve korunması konularını gündeme getirmiştir. Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM), UNESCO tarafından; toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar biçiminde tanımlanmaktadır [1]. 2013 UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Başkenti seçilen Eskişehir'de kırsal alanlar ağırlıklı olmak üzere geleneklerin araştırılması ve korunması için farklı disiplinlerin ortaklaşa çalışması hedefiyle Eskişehir Valiliği bünyesinde SOKÜM komisyonu kurulmuştur. 2015 yılı İdrisyayla Macın Kaynatma Geleneği Araştırma Projesi bu komisyon tarafından gerçekleştirilen çalışmalara örnektir [2]. Projenin kırsal mirası korumadaki önemi ve sürdürülebilir kırsal kalkınmadaki rolüne bağılı olarak 2016 ve 2017 yıllarında anketler yoluyla hazırlanan izleme raporları yayınlanmıştır [3], [4]. Öncelikle köye ait geleneksel bir üretim yöntemi olan macın kaynatma geleneğini araştıran çalışmalar aynı zamanda kırsal yerleşimin korunması ve geleneksel köy yaşamının kültürel

ve sosyal değerleri konusunda toplumu bilinçlendirmeyi amaçlamaktadır.

2. İDRİSYAYLA MACIN KAYNATMA ŞENLİĞİ

Köyde aktif bir sivil toplum örgütü olarak çalışan İdrisyaylalılar Sosyal Dayanışma ve Kültür Derneği köy kimliği ve yaşamını temsil eden geleneklerin sürdürülmesi, yerel toplum ilişkilerinin devamlılığını sağlamak üzere yıllık programı içinde buluşma günleri organize etmektedir. Yerel kamu yönetimleri tarafından da desteklenen bu organizasyonlar içinde "Macın Kaynatma Şenliği" her yıl sonbahar aylarında tekrarlanmaktadır.

İdrisyayla Köyü'ne yerleşen Rumeli muhacirlerince bilinen ve sürdürülen İdrisyayla Macın Kaynatma, yüzyılı aşkın süredir devam eden çeşitli geleneksel uygulamaları içeren bir şenliktir. Macın yapımı yıl boyunca belirli bir zaman dilimi içerisinde yetiştirilen pancar bitkisinin üretimine dayanır. Sonbahar mevsiminde sökülmüş yapılan pancar bitkisi özel yöntemlerle kaynatılarak pekmez/macın haline getirilmekte, bu işlem imece usulü toplumsal katılımı gerçekleştirilmektedir. 100 kg. lık pancarın macın haline getirilmesi işlemi 12 saatlik bir sürede gerçekleşmektedir. Festival etkinlikleri pancar kuyularını kurulması ve pancarların yıkandıktan sonra rendelenip pişirilmesiyle başlar. Sonbahar mevsiminde ocak alevleriyle aydınlanan soğuk gecelerde 4-5 gün süren macın yapımı, gece ve gündüz kesintisiz devam eder. Macın hazırlayanlar sırayla macın kaynatma işlemini üstlenir. Uzun zaman alan ve zahmetli bir iş olan macın kaynatma süreci mevsim dönüşünü kutlayan "sayacı" oyununun yanı sıra, türkü ve maniler söylenerek eğlenceli hale getirilmekte, bu kültürel etkinlikler dönüşümler geçirerek günümüzde de yaşamaya devam etmektedir. Bu şenlik/festival sayesinde kente göç etmiş ya da mevsimlik olarak köye gelip-giden fertlerin katılımı teşvik edilmekte, akrabalık bağları güçlenmekte, özellikle gençler kuşaktan kuşağa aktarılan bilgilerle sürdürülen macın kaynatma aşamalarını, usul ve yöntemlerini deneyimleyerek öğrenmektedirler.

Doğal ve kültürel miras, kültürel çeşitlilik ve yaşayan kültürler turizm açısından büyük çekim

gücüne sahiptirler [5]. İdrisyayla Macın kaynatma şenliği, geleneksel kültürün geçmişten kalan izlerini günümüz yaşamına sunarak kültürel alışverişin önemli araçlarından biri olmayı sürdürmektedir. Şenliğin medya ve teknolojiyen yararlanarak daha geniş bir alanda tanıtılmasıyla dışarıdan gelen ziyaretçiler artmakta ve köylünün üretimlerini sunabileceği pazar ortamı yaratılmaktadır. Yerel ekonomiyi canlandırma yeteneğine sahip şenlik iyi yönetildiğinde kültürün devamlılığı ve gelişme için kaynak yaratabilir. Kültür mirasının ekonomik yönlerini deneyimleyen bugünkü ev sahibi topluluk, kültür mirasının yerli koruyucuları veya tarihi sahipleridirler. Yaratılan kaynaklar, mirasın geliştiği peyzaj ve kültürün korunması yönünde olumlu bir güç olarak değerlendirilmelidir.

Çalışmada, kültürel çevrenin daha iyi anlaşılmasına ve değerlendirilmesine katkıda bulunmak için alan çalışmalarıyla İdrisyayla Köyü geleneksel mimarisi, geleneksel yapı türleri ve yapım teknikleri incelenmiştir.

3. İDRİSYAYLA KÖYÜ

Dağ köyü olmasına rağmen kent ve yakın beldelere ulaşım kolaylığı bulunan İdrisyayla Köyü, Eskişehir ili Seyitgazi ilçesine bağlıdır. Köy, Eskişehir iline 70 km. Kütahya iline 54 km. Seyitgazi ilçesine 49 km. Kırka beldesine 22 km. uzaklıktadır. Yerleşim Eskişehir'in en yüksek tepelerinde (1400-1550 m), Türkmen Dağı yaylalarında yer alır. Yakın çevresinde meşe ve çam ağaçlarıyla kaplı dağlar, Kalabak suyunun membaı ve Frig-Zahran Vadisi (Güllüce Köyü) bulunan köy alanı, yaklaşık 4154 Ha'dir. (Şekil 1: 1-4).

Aşağı Mahalle ve Taşoluk olmak üzere iki ayrı mahalleden meydana gelen köyün eski adı "kütük ev yapım geleneği"ne bağlı olarak Çatmalar olarak bilinmektedir. Yüksek rakım nedeniyle sert karasal iklim özellikleri taşıyan İdrisyayla Köyü 19. yüzyılda Rumeli'den gelen göçmenlerce kurulmuştur. Nüfus kayıtlarına göre halkın çoğunluğu Bulgaristan ve Romanya'nın çeşitli bölgelerinden gelmiştir.

Köy halkının geçim kaynağı ormancılığın yanı sıra tarım ve büyükbaş hayvancılıktır. Tarım

kısıtlı imkânlarla ve köyün yaşlıları tarafından sürdürülmekte, işlerin ağırlaştığı harman mevsimi vb. dönemlerde köy gençleri yardıma gelmektedir. Hayvancılık ise birkaç hane tarafından devam ettirilmektedir. Köyde bulunan sağlık ocağı ve iki ilkokul bugün kullanılmamakta, bina ve lojmanları günden güne harap olmaktadır. Köyün alt yapı sorunlarının çözümüne yönelik imece usulü yardımlaşma toplumsal katılım geleneği gerektiği şekilde işlememektedir. Yerel belediyenin bütçe imkânlarındaki kısıtlılık köyün fiziki durumunu iyileştirmeye yönelik alt yapı projelerinin hayata geçirilmesinde yetersiz kalmaktadır.

Şekil 1: İdrisyayla Köyü 1,2.; (Google Earth, 2019), 3,4: genel görünüm.

4. İDRİSYAYLA'NIN GELENEKSEL MİMARİSİ

1980'li yıllardan sonra köyde sürekli ikâmet eden nüfus oldukça azalmıştır. Ancak köy halkının yerleşim yerine bağlılığı güçlü bir şekilde devam etmektedir. Bu durum özgün yerleşim dokusu ve geleneksel mimari karakterin yitirilmeden günümüze kadar ulaşmasında etkili olmuştur. İdrisyayla'nın özgün mimari dokusunu oluşturan karakteristik özellikler; topografya, organik sokak dokusu ve

aşşap malzeme kullanımınıdır. Eğimli bir alana kurulmuş olmasından dolayı konutların biçimlenmesinde topografya etkin rol oynamıştır. Genellikle bir su basman üzerinde yükselen iki katlı konutlara yüksek taş duvarlı avludan ulaşılır. Avluda konuttan başka kiler, depo olarak kullanılan kuruluk altı, ahır, samanlık, helâ ve ocak gibi işlikler bulunur.

Yapılar genellikle aşşap çatma, kerpiç ya da moloz taştan inşa edilmiştir. Muhacir yerleşiminin ayırt edici özelliği olarak su basman seviyesinde kara sıva, üst bölümde kireç badana kullanılmıştır.

Aşşap karkas sistemde inşa edilmiş olan çatılarda çatı örtüsü olarak geçmişte, arduaz çatı kaplamasına benzer nitelikte, aşşap levhaların özel çıtalar aracılığıyla monte edilmesinden oluşan bindirme sistem tercih edilirken, günümüzde bakım zorluğu nedeniyle terk edilmiştir. Muhacirlerin kendi mimari geleneklerini taşıyan bu uygulamaya halen bazı evlerde kiremit altı kaplaması olarak rastlanabilmektedir.

Yaşanılan yer ile mutfak aynı avlunun içerisinde iki ayrı binada bulunmaktadır. Tezgâh ve lavabosu olan mutfakların yaşam alanı içine alınması sonradan yaygınlaşmıştır. Yemekler mutfakta hazırlanır, sini/tepsi ile taşınarak odada yenilir. Asıl mekânda yer müsait ise fırınlı soba/maşinga bulunmaktadır. Isınmak ve yemek pişirmek için kullanılan fırın tarzı ocak, bitişik odayı aynı anda ısıtacak şekilde çift yüzlü düzenlenmiştir. Dolap içi gûsûlhaneye sahip bitişik odada, ocak alt açıklığından ittirilen kızgın korlar, su ısıtmak için değerlendirilir (Şekil 2). Ocaklar ise avlunun içerisinde ayrı binada kullanılmıştır (Şekil 3). Döşemelerde, tavan kaplamaları, merdiven basamakları ve kaplamalarında, kapı, pencere lento ve sövelerinde genellikle aşşap tercih edilmiştir.

Şekil 2: Fırınlı soba/maşinga kullanımı

Şekil 3: Dış mekânda ocak kullanımı.

5. KIRSAL DOKUDAKİ DEĞİŞİMLER

Ormanlarla kaplı dağlarla çevrili İdrisyayla etkileyici bir kırsal peyzaja sahiptir. Çevreyle uyumlu geleneksel yapılar, sürdürülebilir bir doğa-insan ilişkisine örnek teşkil eder ve yerel sakinlerinin ortak hafızasında özel bir yere sahiptir. Köyde boşaltılan bazı evlerde kimse yaşamamaktadır. Özellikle kış aylarında kötü hava koşulları nedeniyle binalar büyük ölçüde tahrip olmuş, strüktür ve malzeme bozulmaları meydana gelmiştir.

Akrabalık ilişkilerinin ve toplumsal iletişimin sürekliliğine önem veren köyün Eskişehir kent merkezinde aktif bir sivil toplum örgütü olarak çalışan "İdrisyaylalılar Sosyal Dayanışma ve Kültür Derneği" bulunmaktadır. Rumeli göçmen köylerine ilişkin daha geniş ve kapsamlı bağlar kurarak iletişim ağını genişleten STK'nın düzenlediği toplantıların sonuç raporlarında, köyün eski canlılığına duyulan özlem dile getirilmekte, köylüler kendilerine bir çıkış yolu aramaktadırlar. İdrisyayla'da sürekli ikâmet eden hane sayısının az olması, yerleşimin somut ve

somut olmayan kültür mirasının korunmasında tehdit oluşturmaktadır.

2015 yılında gerçekleştirilen Eskişehir Valiliği İl Kültür Müdürlüğü SOKÜM İdrisyayla Macın Kaynatma Geleneği projesinin temel amacı, şenliğin daha iyi yönetilerek, kültürün geri kazanılması ve devamlılığının sağlanmasıdır. Kültür mirası unsur, yerleşimin varlığını sürdürülebilmesinde teşvik edici olanaklardan biridir. Daha sonra, şenlik yerel ekonomiyi canlandırarak gelişme için kaynak yaratabilir. Bu kaynaklarla terk edilen yapılar güvenli bir hale getirilerek farklı kalıcı ve geçici kullanım biçimlerine imkân sunacak, köy yaşamı canlandırılacaktır. İdrisyayla Köyü'nde gerçekleştirilen macın kaynatma geleneği, kırsal peyzajın korunması ve gelecekteki kullanımı için önerilen eylemler ve tavsiyeler 2015 proje raporunda ayrıntılı olarak sunulmuştur. Bunlar sonuç bölümünde özetlenmiştir.

4. SONUÇ

Macın Kaynatma Geleneğinin korunması sürdürülmesi:

❖ Eskişehir'de kültürün önemli bir parçası olan unutulmaya yüz tutmuş bu yaşam tarzının ve geleneğin Eskişehir halkı ve ülkemiz insanları tarafından tanınmasını, benzerlik gösteren deneyimlerin paylaşılmasını, önemi konusunda ortak bilincin artırılmasını sağlamak,

❖ Şenliğin tanıtımına ve İdrisyayla köyünün gastronomi destinasyonu olarak dikkat çekmesine yönelik tanıtım ve organizasyonlar ile yerel kişilerle turizm ve üretime yönelik eğitim programları gerçekleştirmek,

❖ Köyde yaşayan yaşlı kuşak ile geçmişte köyde bu kültürü yaşayıp kente göçen insanlarla yapılacak sesli ve video kayıtlı görüşmeler ile anıları kayda geçirmek,

❖ Rumeli muhacirlerinin Balkanlara uzanan kültürel ve tarihi ortaklığında farklı ülkelerle yan yana gelmek, daha yoğun kültürel alışverişte bulunmak, deneyimleri paylaşmak üzere ortak proje ve buluşmalar gerçekleştirmek. Böylece farklı toplumlar arasında karşılıklı anlayış ve hoşgörünün geliştirilmesine katkı sağlamak,

❖ Pancar üretiminin sürdürülebilirliği kapsamında tohumluk araziler ayrılmak, katkısız-

ekolojik üretime yönelik eğitim ve sertifika programları düzenlenmek,

❖ Macının yıl boyunca saklandığı meşe fiçilerin yeniden yerel üretiminin gerçekleştirilmesi,

❖ Her yıl baharın gelişinin kutlandığı şenlikler ile sonbaharda kutlanan Macın kaynatma şenlikleri kapsamında İdrisyayla köyünden kente göç edenleri bir araya getirmek ve kopmaya yüz tutmuş olan akrabalık bağlarını güçlendirmek için uygun bir sosyal ortam sağlamak,

❖ Yöreyi ziyaret eden yerli-yabancı turist sayısının artırılması sonucu bölgede turizm sektörünün gelişiminde, çevresel olduğu kadar sosyal ve ekonomik temellerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması,

❖ Toplumun genelinin ve özellikle İdrisyayla köyünden ayrılan genç kuşağın kazanılması yönünde katılımcı, bütünleştirici projeleri hayata geçirmek.

❖ **Geleneksel Köy Mimarisinin Korunması:**

Seyitgazi, İdrisyayla Köyü'nün macın kaynatma geleneği kültürel mirasının devamlılığında temel olan doğal alanların ve belleğe ilişkin mekânların korunması için önlemler almak, projeler geliştirmek, eğitim verilmesini teşvik etmek,

❖ Halen çürümeye terk edilmiş durumda olan yapıları daha fazla bozulmaya karşı korumak için acil önleyici müdahaleler ivedilikle planlanmalı ve uygulanmalıdır.

❖ Köyün konumu ve içinde bulunduğu kırsal peyzajın özgün özellikleri nedeniyle özellikle yeni inşaatlar söz konusu olduğunda izlenmek üzere çevre ve koruma uzmanlarından oluşan bilimsel bir danışma kurulu bulunmalıdır.

KAYNAKLAR

1. UNESCO, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Paris, 17 Ekim 2003. URL-<http://www.unesco.org.tr/Pages/181/177/>, erişim: 04.04.2019.

2. Ekimci, B., (2015). Eskişehir Valiliği İl Kültür Müdürlüğü SOKÜM İdrisyayla Macın Kaynatma Geleneği Araştırma Projesi Raporu, Eskişehir.

3. Ekimci, B., Aktaş S. G., (2017). “An Impact Assesment of Festive Events on Sustainable Cultural Heritage: İdrisyayla Village”, World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Humanities and Social Sciences Vol:4, No:1. Waset.org/abstracts/61157.

4. Ekimci, B., Aktaş, S. G., (2018). İdrisyayla Köyü (Eskişehir) Macın Kaynatma Şenliği Katılımcılarının Motivasyonları, 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildiriler Kitabı, (3. cilt), s. 397 – 412, Ankara. ISBN: 978-975-17-4125-7.

5. ICOMOS Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü, Meksika, Ekim 1999, Çeviri: Prof. Dr. Zeynep Ahunbay, 2011.

http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr030_0983001536913522.pdf, Erişim Tarihi: 04.04.2019.

ESKİŞEHİR'İN TARİHİ KIRSAL PEYZAJI FRİG VADİSİ'Nİ YENİDEN CANLANDIRMAYA YÖNELİK FIRSATLAR

Prof.Dr. Ayşen Çelen Öztürk^{1*}, Dr.Öğr.Üyesi Açılya Alpan²

¹Mimarlık Bölümü, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir

²Mimarlık Bölümü, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir

*Prof.Dr. Ayşen Çelen Öztürk e-posta: acozturk@gmail.com

Özet –

Frig Uygarlığı M.Ö. 9. yüzyılda Orta Anadolu'da kurulmuş, bu medeniyetin günümüze kalan izi olan ve Eskişehir, Afyonkarahisar ve Kütahya illeri sınırlarına yayılan Dağlık Frigya, 2015 yılında UNESCO Geçici Dünya Miras Listesi'ne alınmıştır. Günümüzde bu alan sadece doğal güzelliği içinde bir ören yeri olmamakta, aynı zamanda devam eden kırsal yaşamı barındırmaktadır. Bu çalışma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (ESOGÜ) Mimarlık Bölümü tarafından önerilen ve hazırlık aşamasında olan Katmanlaşmış Kültür Vadisi Frigya Kırsal Turizm Odaklı Kalkınma Model Önerisi adlı proje çerçevesinde, Eskişehir Frig kırsalının tarihi ve kültürel peyzaj değerlerinin sosyal ve ekonomik kalkınma yolunda değerlendirilebilmesi için ilgili fırsatları ele alacaktır.

AnahtarKelimeler: Eskişehir Frig Kırsalı, potansiyel, yeniden canlandırma.

1. GİRİŞ

'Peyzaj' kavramı, 1970'lerden başlayarak durağan bir görüntü olarak korunması gereken görsel obje yaklaşımını geride bırakmış ve 1992 yılında 'kültürel peyzaj' kavramı, 'doğa ve insanın birleşik ürünü' şeklinde tanımlanarak UNESCO Uygulama Rehberi'nde yerini almıştır. Hemen ardından 1994 yılında Nara Konferansı, özgünlük kavramını, kültürel çeşitliliği içine alacak şekilde yeniden değerlendirmiş; 2003 tarihli UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, toplumların gelenek ve göreneklere gibi soyut olarak tanımlanan mirası meşru hale getirmiş; 2005 tarihli UNESCO Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi, kültürel çeşitlilik ve bunun sürekliliği konusuna vurguyu pekiştirmiştir. Dünya Miras Kenti Viyana'daki yüksek katlı yapılaşma plan ve projeleri ise 2005 yılında değişim konusunun

kentlerde de etraflıca tartışılmasını gerektirmiş ve sonuç olarak 'tarihi kentsel peyzaj', hem bir kavram hem de bir koruma yaklaşımı olarak ortaya çıkmıştır. Böylece 'miras' kavramı, korumanın 20. ve 21. yüzyıl içindeki düşünsel gelişimi ve evrimi içinde 'sadece geçmişe ait olan' bir anlayıştan çıkmış, 'geçmiş-bugün-gelecek çizgisine' vurgu yapmaya başlamıştır. Kavramın bu genişleyen zamansal sınırı, kentsel gelişim açısından bakıldığında alanın büyüme, duraklama, çöküş ve yeniden canlandırma döngüsünü ve sosyo-kültürel dinamiklerle ilgili olan kültürel çeşitliliği, jeo-kültürel kimliği ve yaratıcı sürekliliği içermektedir. Rodwell'in [1] antropolojik vizyon olarak nitelendirdiği bu bakış açısı, tarihi kentsel peyzaj düşüncesinden türemiş olan 'tarihi kırsal peyzajlar' için de geçerlidir.

M.Ö. 9. yüzyılda volkanik tüflerden oluşan bir jeolojik yapıya sahip topraklarda kurulan Frig medeniyetinin somut izleri, bu volkanik tüflerden oyularak inşa edilen özgün mimaride varlığını sürdürmektedir. Bu somut izler, Frigler'in dini ve sosyal değerleri ile ilgili pek çok ipucu vermektedir. Frig medeniyeti üzerine araştırmalar, somut mirasın yanı sıra Frig müziği, yemek kültürü gibi somut olmayan mirasın da günümüze kadar varlığını sürdürdüğü göstermektedir. Bu çalışmanın sınırı içinde yer alan Eskişehir Seyitgazi ve Han ilçeleri ile onlara bağlı Çukurca ve Yazılı köylerindeki kırsal yaşam ile birleştiğinde, tarih içinde katmanlaşmış olan bu alan, bir tarihi kırsal peyzaj olarak nitelendirilebilir.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (ESOGÜ) Mimarlık Bölümü, Eskişehir bölgesi Frigya kırsalının doğal, kültürel ve dini değerlerini belirlemek, alanın ulusal/uluslararası bilinirliğini arttırmak, alanda yer alan, kültür, doğa, agro ve inanç turizm potansiyeli yüksek yerleşimlerin ekonomik kalkınmasını sağlamak amacı ile

Katmanlaşmış Kültür Vadisi Frigya Kırsalı Turizm Odaklı Kalkınma Model Önerisi başlıklı bir proje hazırlığı içerisinde. Bu çalışma, bu proje kapsamında, Eskişehir Frig kırsalının yeniden canlandırılmasına yönelik fırsatları ele alacaktır.

2.KATMANLAŞMIŞ KÜLTÜR VADİSİ / FRİGYA KIRSALI, SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE ARASTIRMA MERKEZİ

Katmanlaşmış somut ve soyut değerleri barındıran Eskişehir Frig tarihi kırsal peyzajının yeniden canlandırılabilmesi için Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (ESOGÜ) Mimarlık Bölümü tarafından önerilen model, Üniversite-İlçe Belediyeleri-Frigküm iş birliğinde Katmanlaşmış Kültür Vadisi/Frigya Kırsalı, Sürdürülebilir Kalkınma ve Araştırma Merkezi'nin kurulmasıdır. Bu çerçevede hazırlık aşamasında olan projenin özel amaçları; Frig tarihi kırsal peyzajının değerlerinin saptanmasına yönelik ulusal ve uluslararası bir iletişim ağı oluşturmak; doğal, kültürel ve dini değerlere yönelik veri tabanı oluşturmak; değerlerin tanıtımına ve fikir paylaşımına yönelik yeni medya stratejilerinin çok dilli hazırlanmasını ve kullanımını sağlamak; soyut ve somut kültür mirasının, doğal güzelliklerin ve dini ritüellerin sürdürülebilir turizm çerçevesinde ulusal ve uluslararası pazarda değerlendirilme olanaklarını işbirlikçi bir şekilde araştırmak ve değerlendirmek; resmî kurumların, sivil toplumun ve hedef grupların alanın değerleri ve sürdürülebilir turizm konusunda bilinçlenmesini sağlamak; proje ortakları ve paydaşları ile birlikte alanın geleceği için vizyon ve hedefleri, eylemleri oluşturmak; turizm odaklı ekonomik canlanma vasıtasıyla kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının bulunduğu yörede iyileştirilmesine katkıda bulunmaktır.

3. YENİDEN CANLANDIRMA YOLUNDA POTANSİYELLERİN FIRSATA ÇEVRİLMESİ

Frig tarihi kırsal peyzajının yeniden canlandırılması için yararlanılabilecek iki temel fırsat bulunmaktadır: biri ulusal politikalar, diğeri ise varlığın üstün evrensel değeri. Ülkemizin kalkınma planları ile sektörel strateji planlarında Frigya'nın adının geçmesi ise bu

peyzajın yeniden canlandırılabilmesi yolundaki temel iki fırsattan biri olarak nitelendirilebilir. Kalkınma Bakanlığı'nın Bölgesel Gelişim ve Ulusal Stratejisi 2014-2023'ün Turizm Stratejileri ve 10. Kalkınma Planı 1018 no'lu maddesi altında, kültür turizmi destinasyonları ve gelişim bölgeleri içerisinde Frigya da yer almaktadır. Turizm potansiyeli yüksek yerleşimler olan Frigya kırsalındaki Seyitgazi ve Han ilçesi ile onlara bağlı Çukurca ve Yazılı köylerinin (Şekil 1) turizm odaklı ekonomik kalkınması, devletin stratejileri doğrultusunda "tarihi ve doğal yapı içerisinde gelişmiş özgün kentsel dokular, el sanatları ve gurme turizmi gibi potansiyelin sürdürülebilir turizm gelişmesi anlayışı çerçevesinde pazarlanması" hedefine uygun düşmektedir. BEBKA 2014-2023 Bölge Planına göre Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çifteler alt bölgesi için en önemli gelişme alanları tarım, madencilik ve turizmdir ve bölgenin ekonomik kalkınmasında hem tarım hem de tarım dışı faaliyetler önemlidir.

Devlet politikalarına ek olarak, Dağlık Frigya, üstün evrensel değerinden dolayı 2015 yılında UNESCO'nun Geçici Dünya Miras Listesine girmiştir. Bu doğrultuda bu fırsatın, varlığın sosyal, işlevsel, görsel ve yapısal bütünlüğü [2] korunarak Frigya'da çok çeşitli ve sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi önem kazanmaktadır.

Frig tarihi kırsal peyzajının yeniden canlandırılmasında fırsata dönüşmeyi bekleyen önemli potansiyeller de bulunmaktadır. Bunların ilki, veri tabanı ile ilgilidir. Geçmiş-günümüz-gelecek bağlamında günümüz peyzaj kavramına uygun bir veri tabanı hazırlayabilmek için öncelikle her bir katmanın detaylı bilgisine sahip olunmalıdır. Çeşitli disiplinlerden araştırmacıların, Frig kültürü üzerine çok çeşitli bireysel araştırmalar yapmış olmaları nedeni ile, günümüzdeki katmanlaşmanın ilk tabakası olarak sayılabilecek Frig medeniyeti ile ilgili bir bilgi birikimi bulunmaktadır. Bu birikimin, günümüze kadar alanda ortaya çıkan katmanlaşmanın ve günümüz değerlerinin de araştırılarak bir veri tabanına dönüştürülmesi gerekmektedir.

İkinci bir potansiyel, bölgenin tanıtımına katkı sağlamak amacı ile 5355 sayılı Mahalli İdare

Birlikleri Kanunu'nun ilgili maddelerine göre kurulan bir kamu kuruluşu olan FRIGKÜM'ün (Frigya Kültürel Mirasını Koruma ve Kalkınma Birliği) varlığıdır. Önerilen model ile, FRIGKÜM'ün çalışmaları da verimli hale getirilerek bu kuruluşun varlığı bir fırsat haline gelebilecektir.

Bir diğer potansiyel, Kalkınma Bakanlığı'nın 'üniversitelerin buldukları bölgelere katkı sağlama; iktisadi, sosyal ve beşeri sermayeyi geliştirme yönündeki çalışmaların bir parçası olma' politikasıdır. Bu beklenti, Katmanlaşmış Kültür Vadisi/Frigya Kırsalı, Sürdürülebilir Kalkınma ve Araştırma Merkezi'nin Frigya Bölgesi merkezinde yer alan Eskişehir Osmangazi Üniversitesi bünyesinde Seyitgazi ilçesinde kurulması ile fırsata çevrilebilecektir.

Şekil 1: Yazılıkaya Köyü ve Midas Anıtı [3].

4. SONUÇ

Frig Vadisi proje alanı kavramsal olarak bir tarihi kırsal peyzajdır. Bu özellikli alanın katmanlaşmış yapısı ve değerlerinin, fırsatların değerlendirilip Katmanlaşmış Kültür Vadisi/Frigya Kırsalı, Sürdürülebilir Kalkınma ve Araştırma Merkezi liderliğinde korunması, UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesinde yer alan Dağlık Frigya'nın tamamında yönetişimin sağlanması, kültürel ve doğal değerlerin korunması ve sürdürülebilir turizm gelişiminin gerçekleşmesinde bir katalizör görevi görecektir.

5. TEŞEKKÜR

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Rektörlüğüne ve Eskişehir Seyitgazi ve Han İlçe Belediyelerine proje hazırlığındaki desteklerinden dolayı teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

[1] Rodwell, D. (2010). "Historic Urban Landscapes: Concept and Management", World Heritage Papers Sayı 27, Managing Historic Cities. UNESCO World Heritage Center, Eylül 2010.

[2] Jokilehto, J. (2010). "Reflection on historic urban landscapes as a tool for conservation", World Heritage Papers Sayı 27, Managing Historic Cities. UNESCO World Heritage Center, Eylül 2010.

[3] <http://benbizdogo.blogspot.com/2016/05/bizi-takip-edin.html>, Erişim Tarihi: 19.04.2019.

TÜRKİYE’DE KARAÇAY- BALKAR KÜLTÜRÜNÜ YAŞATMAK

İncilay CANGÖZ^{1*}, M. Tekin KOÇKAR²

¹İletişim Bilimleri Fakültesi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir

²Halkbilim Araştırma ve Uygulama Merkezi (HAMER), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir

*icangoz@anadolu.edu.tr

Özet –

Bu bildirinin konusu Eskişehir’de faaliyet göstermekte olan Eskişehir Kuzey Kafkas Karaçay-Balkar Kültür ve Yardımlaşma Derneği’nde gerçekleştirilen *Karaçay-Balkar Kültürünü Geleceğe Taşımak* adlı projenin tanıtımıdır. Projenin amacı, “Türkiye’de yaşayan Karaçay-Balkarlıların somut olmayan kültürel mirasının derlenmesi, arşivlenmesi, korunması ve yeni kuşaklara tanıtılması”dır. İçişleri Bakanlığı Dernekler Daire Başkanlığı hibe programından destek alınan proje, 12 ayda tamamlanmıştır.

Proje kapsamında Eskişehir, Bursa, Ankara, Yalova, Kayseri, Tokat, Konya, İzmir, Afyon ve Sivas illeri ve bu illere bağlı Karaçay-Balkar köylerinde toplamda 67 görüşme yapılmış; 177 kadın ile erkekten görüş alınarak ülke içerisinde 10.000 km’den fazla yol katedilmiştir. Görüşmeler, katılımcıların onayıyla kamera aracılığıyla kaydedilmiş ve bu kayıtlar arşivlenmiştir. Görüşmelerde Karaçay-Balkarlıların göç serüveni ile mevcut köylere yerleşim süreci, sülaleler (tukumlar) ve somut olmayan kültürel değerler (doğum, evlilik ve ölüm ritüelleri; dans ve müzik, sözlü kültür ürünleri (küy-ağıtlar, maniler, halk şarkıları, halk hikayeleri, masallar ve Nart hikayeleri) konularında sorular yöneltilmiştir.

Sözlü tarih araştırma tekniğiyle derlenen verilerin yorumlanmasıyla bir adet etkileşimli kitap, bir belgesel film hazırlanmış; Eskişehir’deki dernek binasında araştırma süresince toplanan eski fotoğraflar ve etno-kültürel nesnelere fotoğraf ve etnografik temalı olmak üzere 2 sergi açılmıştır.

Türkiye’de kentleşme Karaçay-Balkar köylerinde de nüfusun hayli azalmasına yol açmış; Yakapınar/Ertuğrul, Gökçeyayla gibi devlet destekli kurulan planlı köylerde ciddi bir bakımsızlık, yıkılma ve köhneleşme olduğu görülmüştür.

AnahtarKelimeler: Karaçay-Balkar, planlı köy, kültürel kimlik ve mekân

1. GİRİŞ

Karaçay-Balkarlılar, 19. yüzyıl sonlarında (1885 – 1886) ve 20. yüzyılın başlarında (1903 – 1905), anavatanları Kuzey Kafkasya’yı çeşitli nedenlerle terkederek gruplar halinde Osmanlı topraklarına göç etmiş olup, yüz yılı aşkın bir süredir yaşamlarını Türkiye ve Suriye’deki yerleşim bölgelerinde sürdürmektedirler. İlk göç grupları göç ettikleri bölgelerde kendi olanaklarıyla evlerini yaparak köylerini kurmuşlar ve yerleşmişlerdir.

Sultan II. Abdülhamit dönemine denk gelen ikinci büyük göç dalgasında ise göçmenler Ankara, Eskişehir, Afyon ve Konya’nın köyelerine standart evler inşa edilerek yerleştirilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1: Karaçay-Balkarlıların Türkiye’deki Yerleşim Yerleri:

Sıra No	Ülke	İl	İlçe	Diğer
1	Türkiye	Eskişehir	Merkez	-
2	Türkiye	Eskişehir	Sivrihisar	Yakapınar köyü
3	Türkiye	Eskişehir	Çifteler	Belpınar Köyü
4	Türkiye	Eskişehir	Çifteler	-
5	Türkiye	Eskişehir	Han	Akhisar Köyü
6	Türkiye	Eskişehir	Han	Yazlıkaya Köyü
7	Türkiye	Eskişehir	Han	Gökçeyayla Köyü
8	Türkiye	Eskişehir	Beylikova	Süleymaniye
9	Türkiye	Afyonkarahisar	Merkez	-
10	Türkiye	Afyonkarahisar	İncehisar	Doğlat Köyü
11	Türkiye	Konya	Merkez	-
12	Türkiye	Konya	Sarayönü	Başhüyük Köyü
13	Türkiye	Konya	Ereğil	Orhaniye Köyü
14	Türkiye	Tokat	Merkez	-
15	Türkiye	Tokat	Turhal	-
16	Türkiye	Tokat	Almus	Çilehane Köyü
17	Türkiye	Tokat	Sulusaray	Arpacıkaraçay Köyü
18	Türkiye	Sivas	Merkez	-
19	Türkiye	Sivas	Yıldızeli	Emirler Köyü
20	Türkiye	Kayseri	Merkez	-
21	Türkiye	Kayseri	Pınarbaşı	Eğrisöğüt Köyü
22	Türkiye	Ankara	Merkez	-
23	Türkiye	Ankara	Gölbaşı	Yağlıpınar Köyü
24	Türkiye	Yalova	Çiftlikköy	-
25	Türkiye	Bursa	Merkez	-
26	Türkiye	Bursa	Karacabey	Uluabat Köyü
27	Türkiye	Kars	Merkez	-
28	Türkiye	İzmir	Merkez	-

Karaçay - Balkarlılar yeni yurtlarında köy tipi küçük yerleşim yerleri kurmuşlar ve buralarda geleneksel kültürlerini yaşatmaya ve kimliklerini korumaya çalışmışlardır.

Fotoğraf 1: (Eskişehir, Sivrihisar, Yakapınar Köyü, 1906)

Türkiye’de 1950’lerden sonra artan köyden kente göç olgusuyla birlikte, Karaçay – Balkarlılar’da da kentleşme oranı sürekli artmıştır. Kentleşme, her ne kadar eğitim ve istihdam oranının artması gibi olumlu boyutlar içerse de, bu göçmenler için özgün kültürün ve dilin yeni nesiller tarafından belli ölçülerde unutulması ve terk edilmesi gerçeğini doğurmuştur. Düğün, ölüm veya bayram gibi ritüeller kentlerin modern yaşamı içerisinde geleneksel normlarından uzaklaşmak durumunda kalmıştır.

Kentlerde dernekler biçiminde oluşturulan sivil toplum örgütlerinin bünyelerinde dans ve müzik kursları açılarak kültürün önemli bir parçası olan kültürel ve sanatsal miras yaşatılmaya ve aktarılmaya çalışılsa da önemli zorluklar da kendini hissettirmektedir. Özellikle ekonomik kaynakların sınırlılığı sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerini kısıtlamaktadır.

Karaçay-Balkarlıların diasporada kurdukları derneklerde son yıllarda bazı devlet kuruluşlarının sağladığı proje karşılığı hibe olarak sağladıkları maddi olanaklar ekonomik sorunlarına biraz da olsa destek olmaktadır.

Türkiye’de yaşayan Karaçay-Balkarlıların kurmuş olduğu en yoğun nüfuslu ve en büyük dernek olan Eskişehir Kuzey Kafkas Karaçay-Balkar Kültür ve Yardımlaşma Derneği bu hibe yardımlardan yararlanan en önemli dernektir.

2. “KARAÇAY-BALKAR KÜLTÜRÜNÜ GELECEĞE TAŞIMAK” PROJESİNİN AMAÇ VE PROJE ÇIKTILARI

2003 yılında kısa adı UNESCO olan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu tarafından kabul edilen ve 2006 yılında Türkiye’nin de taraf olarak imzalamış olduğu “Somut Olmayan Kültürel Miras’ın Korunması (SOKÜM) Sözleşmesi”nde yer alan, “toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânların korunması” maddesi Eskişehir Kuzey Kafkas Karaçay-Balkar Kültür ve Yardımlaşma Derneği tarafından hazırlanan projenin dayanak noktasını oluşturmaktadır.

Kuzey Kafkasya kültürünün en özgün oluşumlarından birisi olan diasporadaki Karaçay-Balkar kültürü, bu süreçte tüm birikimiyle birlikte yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Nitekim Karaçay - Balkarlılar dili de, UNESCO tarafından “*Yok olmanın Eşiğindeki Diller*” listesine alınmış bulunmaktadır. Üstelik Türkiye’deki Karaçay - Balkarlılar, yüz yılı aşan bir süredir anavatan Kafkasya’daki soydaşlarında unutilan pek çok otantik kültür ve sanat ögesini de günümüze kadar korumayı başarmışlardır.

Bu nedenle; Eskişehir Kuzey Kafkas Karaçay-Balkar Kültür ve Yardımlaşma Derneği çatısı altında, özellikle akademik çalışma alanı halkbilim ve Karaçay - Balkarlıların tarihi ve kültürü olan bilim insanlarının gönüllü çabalarıyla hibe programlarından yararlanılarak projeler yapılmaktadır. *Karaçay-Balkar Kültürünü Geleceğe Taşımak* adlı proje de bu projelerin ikincisidir. Projenin amacı, “*Türkiye’de yaşayan Karaçay-Balkarlıların somut olmayan kültürel mirasının (SOKÜM) derlenmesi, arşivlenmesi, korunması ve yeni kuşaklara tanıtılması*” olarak belirlenmiştir. Proje 1 Ocak - 30 Aralık 2017 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir.

Proje kapsamında;

- Öncelikle ağırlıklı olarak derneğin gençlik kollarından oluşan 30 kişilik gönüllü insana alan araştırması ve etik ile ilgili eğitim verilmiştir.
- 50 yaş ve üzeri 177 kişi ile 67 oturumda izin alınarak yapılan video kaydı ile görüş alınmıştır. Görüşmeler arşivlenmiş; profesyonel araştırmacıların telif hakkı dernekte kalmak üzere kullanımına açılmıştır.
- 1 adet 196 sayfa ve 13 bölümden oluşan etkileşimli kitap hazırlanmıştır [1],
- 1 adet 50 dk. Belgesel Film hazırlanmıştır,
- 1 adet web sitesi hazırlanmıştır,
- 1 adet “*Etnografik Materyaller Sergisi*” açılmıştır,
- 1 adet “*Eski Fotoğraflar Sergisi*” açılmıştır.

3. KÜLTÜREL BELLEĞİ TAŞIMA VE YAŞATMA ÇABASI

Geleneksel kültürün devamlılığında halkoyunları, düğün ve cenaze törenleri her toplumda önemli bir yere sahiptir [2]. Bu bildiri özelinde Karaçay-Balkarlılar açısından düğün ritüeli kültürel sürdürülebilirlik açısından simgesel bir önemle ele alınmaktadır.

Karaçay-Balkar halkının kültürel belleğinde en çok yer etmiş olan ve günümüze kadar taşıdıkları en önemli ritüel düğün geleneğidir. “Toy” adı verilen bu gelenek yalnızca evlenme sürecinde yapılan törenleri değil, birçok törenin de ana unsurlarından birisidir. Doğum, sünnet, konuk ağırlama-uğurlama, askere uğurlama-karşılama ve evlenme süreçlerindeki her olay “Toy” yapmanın nedenleri arasında yer alır.

Fotoğraf 2 ile Fotoğraf 3’te görülmekte olan düğün töreni arasında yaklaşık yüz yıllık bir zaman farklılığı yer almaktadır. Fotoğraf 2, Rus fotoğrafçı Dimitriy Ermakov tarafından 1884 yılında bugünkü Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti’nde bulunan Kurt-Curt köyünde çekilmiş bir düğün fotoğrafıdır. Fotoğraf 3 ise 1976 yılında Eskişehir’e bağlı Ertuğrul (Yakapınar) köyünde çekilen bir düğün fotoğrafıdır.

Her iki fotoğrafta da düğünde bulunanların yerleşimindeki benzerlik dikkati çekmektedir. Fotoğraflar bir yüzyılın üzerindeki zaman farkına

rağmen Karaçay halkının düğün geleneğini yaşatma yönelimini sergilemektedir. Düğünler önemlidir çünkü bu sosyal etkinlik, bir mutluluğu paylaşmanın ötesinde soyun ve topluluğun devamını sağlama; yeni evliliklerin temellerinin atılması ve akrabalık ilişkilerinin canlandırıldığı yerdir. Gençlerin ve ebeveynlerin görme, tanıma ve tanınma ortamıdır aynı zamanda.

Fotoğraf 2

Fotoğraf 3

3.1. “Cangoşa Ağaç” Miti

Ağasar (Akhisar) köyü kurulduğundan bu yana köyün hemen kıyısında bulunan ilginç bir ağaç köyün kutsal mekânlarından birisi sayılmıştır. Köyün genç kızları ve delikanlıları köy toplantılarında “Cangoşa” ağaç adı verilen bu ağacın yanına gider dilekler diler ağaca *bushul* (çaput) bağlarlardı (Fotoğraf 4).

Fotoğraf 4: (Akhisar köyü, Cangosa ağaç)

Düğünlerde gelinler bu ağacın yanına götürülür yine bahtının açık olması, doğurgan olması gibi dilekler dilenerek ağaca *bushul* (bez) bağlanmıştır. Günümüzde artık bu gelenek yapılmamakla birlikte bu geleneği hatırlayanlar bulunmaktadır.

Bu ağaca değin anlatılan öyküye göre Kafkasya'dan göçle gelen yaşlı bir kadın hep yanında taşıdığı bohçasının da kendisiyle gömülmesini vasiyet etmiştir. Yaşlı kadın ölüp defnedildiğinde bohçasından Kafkasya'dan taşıdığı ağaç kabukları çıkmış ve bu ağaç kabuklarından da Cangosa ağaç yetişmiştir. Eliade [3] , “*mit, her zaman bir 'yaratılış'ın öyküsüdür: Bir şeyin nasıl yaratıldığını, nasıl var olmaya başladığını anlatır*” demektedir. Bu anlamda Cangosa ağaç mitinin yaratılması kendi anayurtları olan Kafkasya'dan çeşitli nedenlerle göç etmek zorunda kalmalarının travmasının üstesinden gelmek ve yeni bir coğrafyada yeni bir yaşam kurmada güçlüklerle baş etmede tutunulacak toplumsal bir dayanak veya yeniden yaratılış öyküsü olarak da kabul edilebilir.

“*Cangosa ağaç*” inancı ise muhtemelen Kafkasya'da pagan dönemlerde Karaçay-Balkarluların baharın gelişini karşıladıkları Çoppa Bayramı'nda etrafında toplanarak dans edip eğlendikleri “*Canngız terek*” inancının devamıdır.

3.2. Yerleşim ve Mekân

1850'den 1920'li yıllara kadar Osmanlı İmparatorluğu'na Balkanlar ve Kafkasya halklarından çok fazla sayıda göç olmuştur. Osmanlı Devleti ise böylesi yoğun göçlere kısmen

hazırlıksız yakalanmış; buna rağmen süratle planlı bir yerleştirme sürecini başlatmıştır.

Zeynep Eres, Osmanlı Devleti'nin göçmen yerleşimlerine yönelik bilinen ilk yasal düzenlemesi, Kırım göçmenlerinin iskânı için 3 Mayıs 1856'da Silistre Valiliği'ne gönderilen yönetmelik olduğunu belirtir [4]. Bu yönetmelikte evlerin bir hizada yapılması, sokakların eşit genişlikte olması ve evlerin basit bir şekilde ahşaptan olması istenmiştir. Eres'e göre, bu tanımlamadan hareketle yeni kurulacak köylerde ızgara plan şeması benimsenmiştir. Kafkasya'dan gelen göçmenlerin bir kısmına devletin katkısıyla planlı köyler imar edilerek yerleştirilmiştir.

Karaçay-Balkarluların ilk büyük göçleri olan 1886 yılı göçlerinde Anadolu yerleşimlerinde Kafkasya'daki yapıların benzerlerini görmek mümkündür. Yazılıkaya, Ağasar gibi köylerde o yıllardan günümüze kadar gelebilen birkaç ev bulunmaktadır. Bu evler özel bir tasarımla kalın ağaç kütüklerinden, çivi veya benzeri metal bir araç kullanmadan yapılmıştır. Zengin aileler dışını çamurla ve kireçle sıvamışlardır.

Aşağıdaki fotoğraflarda Kafkasya'daki yerleşim yerlerindeki ağaç-kütük evlerden bir örnek (Fotoğraf 5) ve Türkiye'ye yerleştiklerinde kendi yaptıkları evlerden günümüze kalan bir örnek görülmektedir (Fotoğraf 6).

Fotoğraf 5: Kafkasya, Uçkulan Köyü

Fotoğraf 6: (Afyon, Akhisar köyü)

1905 yılında ikinci göç ile gelenlerin yerleştikleri Başhüyük, Yakapınar, Gökçeyayla (Kilisa), Orhaniye, Erten ve Yağlıpınar köyleri ise tek tip evler olarak Osmanlı Devleti tarafından Eres'in belirttiği ızgara şema planı doğrultusunda inşa edilen köylerdir. Bu yapılardan da yerleşim sistemi olarak Yakapınar (Eskişehir, Sivrihisar) ve Başhüyük (Konya, Sarayönü) köylerinde eski yerleşimin izlerini günümüzde de görmek mümkün olmaktadır (Fotoğraf 1, 7, 8, 9, 10).

Fotoğraf 7: Sultan Hamit döneminde inşa edilen ev örneği (Konya, Başhüyük Köyü, 1907)

Fotoğraf 8: Sultan Hamit döneminde inşa edilen ev örneği (Ankara, Yağlıpınar Köyü, 1906)

Fotoğraf 9: Planlı köy örneği (Başhüyük Köyü, 1910)

Fotoğraf 10: Sultan Hamit döneminde inşa edilen ev örneği (Yakapınar Köyü, 2015)

Karaçay-Balkar köyleri 1970’li yıllarda tüm Türkiye kırsalında yaşanan kentlere göç akınından etkilenmiş; iş ve eğitim olanakları nedeniyle kentlere göç artmıştır. Köylerde ağırlıklı olarak yaşlı nüfus kalmış; evler ise bakımsız ve yıkılma riski içerisinde. Yeni yapılan evler de daha çok modern mimari tercih edilmekte; köylerde halk arasında “Sultan Hamit Evleri” olarak adlandırılan evlerin çoğu yıkılmış, mevcutlar ise ailelerin kendi olanaklarıyla bakım-onarım yapılarak ailenin anıları ve kültürel/tarihi bellek yaşatılmaya çalışılan mekanlardır.

4. SONUÇ

18. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın başlarına kadar Osmanlı Devleti topraklarına Balkanlar, Kırım ve Kafkasya bölgesinden yoğun göçler olmuştur. Büyük ve zorunlu göçler tüm halklar için olduğu gibi Kafkas hakları için de çok acılı ve hayli travmatik olmuştur. Bu bildiride konu edinilen Karaçay-Balkar halkının somut olmayan kültürel mirasının derlenmesi, arşivlenmesi ve yeni nesillere aktarma temelli projede gerçekte kültürel belleği muhafaza etme amacına yönelik bir çabadır. Kendi kültürlerine düşkün, kültürel kimliklerini muhafaza etme motivasyonu yüksek Kuzey Kafkasya göçmeni Karaçay-Balkar halkı da kentleşme ve modernleşmenin yeni kimlikler, yeni yaşam tarzları ve gündelik yaşam örüntülerine direnememektedir. Köyden kente göçlerle ilk yerleşim yerleri olan köyler terk edilmiş; kırsal alanların terk edilmesiyle birlikte de burada tarihi önemi de olan Sultan II. Abdülhamit dönemi inşası olan evleri de bakımsız kalmıştır. Gerek doğa

koşulları gerekse de evlerin malzemeleri kaynaklı yıkılma/yıpranma süratle artmaktadır. Köylerin kendi ihtiyaçları doğrultusunda yapılan inşalarla köy planlarında değişiklik yapılırken Osmanlı Devleti tarafından inşa edilen evlerden de çok sınırlı sayıda kalmıştır. Söz konusu evlerin halka veya sivil toplum örgütlerine sağlanacağı teknik ve ekonomik destekle korunması önemli ve gereklidir. Burada altı çizilmeye çalışılan koruma çabası hem Türkiye tarihi hem de kültürel bellek açısından hayli zenginleştirici bir etkiye sahip olacaktır.

KAYNAKÇA

1. Koçkar, M. Tekin (2018). Karaçay Balkar Kültürünü Geleceğe Taşımak, Etkileşimli Proje Kitabı, Eskişehir Kuzey Kafkas Karaçay Balkar Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayını, ACT Ajans, Eskişehir.
2. Demir, Gülsen ve Bolat, Semra (2017). “Çerkezlerde Kimlik ve Aidiyet”, s. 30. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/331105> (Erişim Tarihi: 23.04.2019).
3. Eliade, Mircea (2001). Mitlerin Özellikleri, 2. Basım (Çev. Sema Rifat), İstanbul: Om Yayınevi, s.16.
4. Eres, Zeynep (2014). “Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığında Kırsal Kimliğin Örneklenmesi: Planlı Göçmen Köyleri” Mimarlık Dergisi, 375, 58-63, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=389&RecID=3306>, Erişim Tarihi: 23.04.2019.

Fotoğraf Kaynak: Koçkar Arşivi, 2018.

EKLER

Ek 1. ICOMOS Charter on the Built Vernacular Heritage

Ek 2. ICOMOS Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü

Ek 3. ICOMOS – IFLA Principles Concerning Rural Landscapes as Heritage

Ek 4. ICOMOS Kırsal Peyzaj Kültür Mirası İle İlgili ICOMOS-IFLA İlkeleri

EK 1

ICOMOS Charter on the Built Vernacular Heritage

CHARTER ON THE BUILT VERNACULAR HERITAGE (1999)

Ratified by the ICOMOS 12th General Assembly, in Mexico, October 1999.

INTRODUCTION

The built vernacular heritage occupies a central place in the affection and pride of all peoples. It has been accepted as a characteristic and attractive product of society. It appears informal, but nevertheless orderly. It is utilitarian and at the same time possesses interest and beauty. It is a focus of contemporary life and at the same time a record of the history of society. Although it is the work of man it is also the creation of time. It would be unworthy of the heritage of man if care were not taken to conserve these traditional harmonies which constitute the core of man's own existence.

The built vernacular heritage is important; it is the fundamental expression of the culture of a community, of its relationship with its territory and, at the same time, the expression of the world's cultural diversity.

Vernacular building is the traditional and natural way by which communities house themselves. It is a continuing process including necessary changes and continuous adaptation as a response to social and environmental constraints. The survival of this tradition is threatened world-wide by the forces of economic, cultural and architectural homogenisation. How these forces can be met is a fundamental problem that must be addressed by communities and also by governments, planners, architects, conservationists and by a multidisciplinary group of specialists.

Due to the homogenisation of culture and of global socio-economic transformation, vernacular structures all around the world are extremely vulnerable, facing serious problems of obsolescence, internal equilibrium and integration.

It is necessary, therefore, in addition to the Venice Charter, to establish principles for the care and protection of our built vernacular heritage.

GENERAL ISSUES

1. Examples of the vernacular may be recognised by:

- a) A manner of building shared by the community;
- b) A recognisable local or regional character responsive to the environment;
- c) Coherence of style, form and appearance, or the use of traditionally established building types;
- d) Traditional expertise in design and construction which is transmitted informally;
- e) An effective response to functional, social and environmental constraints;
- f) The effective application of traditional construction systems and crafts.

2. The appreciation and successful protection of the vernacular heritage depend on the involvement and support of the community, continuing use and maintenance.

3. Governments and responsible authorities must recognise the right of all communities to maintain their living traditions, to protect these through all available legislative, administrative and financial means and to hand them down to future generations.

PRINCIPLES OF CONSERVATION

1. The conservation of the built vernacular heritage must be carried out by multidisciplinary expertise while recognising the inevitability of change and development, and the need to respect the community's established cultural identity.

2. Contemporary work on vernacular buildings, groups and settlements should respect their cultural values and their traditional character.

3. The vernacular is only seldom represented by single structures, and it is best conserved by maintaining and preserving groups and settlements of a representative character, region by region.

4. The built vernacular heritage is an integral part of the cultural landscape and this relationship must be taken into consideration in the development of conservation approaches.

5. The vernacular embraces not only the physical form and fabric of buildings, structures and spaces, but the ways in which they are used and understood, and the traditions and the intangible associations which attach to them.

GUIDELINES IN PRACTICE

1. Research and documentation

Any physical work on a vernacular structure should be cautious and should be preceded by a full analysis of its form and structure. This document should be lodged in a publicly accessible archive.

2. Siting, landscape and groups of buildings

Interventions to vernacular structures should be carried out in a manner which will respect and maintain the integrity of the siting, the relationship to the physical and cultural landscape, and of one structure to another.

3. Traditional building systems

The continuity of traditional building systems and craft skills associated with the vernacular is fundamental for vernacular expression, and essential for the repair and restoration of these structures. Such skills should be retained, recorded and passed on to new generations of craftsmen and builders in education and training.

4. Replacement of materials and parts

Alterations which legitimately respond to the demands of contemporary use should be effected by the introduction of materials which maintain a consistency of expression, appearance, texture and form throughout the structure and a consistency of building materials.

5. Adaptation

Adaptation and reuse of vernacular structures should be carried out in a manner which will respect the integrity of the structure, its character and form while being compatible with acceptable standards of living. Where there is no break in the continuous utilisation of vernacular forms, a code of ethics within the community can serve as a tool of intervention.

6. Changes and period restoration

Changes over time should be appreciated and understood as important aspects of vernacular architecture. Conformity of all parts of a building to a single period, will not normally be the goal of work on vernacular structures.

7. Training

In order to conserve the cultural values of vernacular expression, governments, responsible authorities, groups and organisations must place emphasis on the following:

- a) Education programmes for conservators in the principles of the vernacular;
- b) Training programmes to assist communities in maintaining traditional building systems, materials and craft skills;
- c) Information programmes which improve public awareness of the vernacular especially amongst the younger generation.
- d) Regional networks on vernacular architecture to exchange expertise and experiences.

CIAV:

Madrid, January 30, 1996,

Jerusalem, March 28, 1996

Mikkeli, February 26, 1998.

Santo Domingo, August 26, 1998.

ICOMOS: Stockholm, September 10, 1998.

URL: https://www.icomos.org/charters/vernacular_e.pdf/ Erişim Tarihi:15.05.2019

EK 2

ICOMOS Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü

ICOMOS GELENEKSEL MİMARİ MİRAS TÜZÜĞÜ 1999

GİRİŞ

Bütün halkların gözünde geleneksel mimari özel bir yere sahiptir ve haklı bir gurur kaynağıdır. Toplumun özelliklerini yansıtan ve çekici bir ürün olarak kabul edilir. Ciddi görünmez ama düzenlidir. Faydacı olmasının yanı sıra, ilgi çekici ve güzeldir. Hem çağdaş yaşamın ilgi odağı hemde toplumun geçmişinin bir belgesidir. İnsan eseri ve zamanının ürünüdür. İnsanın dünya üzerindeki varlığının nüvesini oluşturan bu geleneksel armonileri yaşatmak için çaba göstermemek insanlık mirasına yakışmayan bir davranış olurdu.

Bir toplumun kültürünün temel anlatımı olan sivil mimarlık, bir yandan o kültürün bölgesiyle ilişkisini gösterirken , diğer yandan dünyanın kültürel çeşitliliğini yansıtmaya bakımdan önemlidir.

Geleneksel yapı toplumların barınmak için kullandıkları doğal ve geleneksel yöntemdir. Bu sosyal ve çevresel kısıtlamalara bağlı olarak değişen ve sürekli uyarlanan bir süreçtir. Günümüz dünyasında yöresel yapı gelenekleri ekonomik, kültürel ve mimari bir örnekleşme ile tehdit edilmektedir. Globalleşmeye nasıl karşı durulacağı toplumların yanı sıra, hükümetlerin, plancıların, mimarların, korumacıların ve çeşitli disiplinlerin uzmanlarından oluşan gurupların temel sorunudur.

Kültürün bir örnekleşmesi ve tüm dünyadaki sosyo-ekonomik değişim nedeniyle terk, iç denge ve bütünleşme gibi ciddi sorunlarla karşı karşıya kalan geleneksel yapılar çok zor durumdadırlar. Buna bağlı olarak, geleneksel mimari mirasımızın bakımı ve korunması için Venedik Tüzüğü'ne ek olarak ilkeler belirlenmesine gerek vardır.

Genel İlkeler

1. Geleneksel yapılar ,

- a) Toplumca paylaşılan bir yapı geleneği,
- b) Çevreye uygun yöresel veya bölgesel bir kimlik,
- c) Üslup, biçim ve görünüş tutarlılığı, veya geleneksel yapı türlerine bağlılık,
- d) Anonim olarak aktarılan geleneksel tasarım ve yapı ustalığı,
- e) İşlevsel, sosyal ve çevresel kısıtlamalara etkin olarak cevap verebilme,
- f) Geleneksel yapı sistemlerinin ve zanaatlarının etkin uygulaması, gibi ayırt edici özellikleriyle tanınırlar.

2. Geleneksel mimarinin takdir edilmesi ve başarıyla korunması toplumun buna katılımı, desteği, sürekli bakımı ve kullanımına bağlıdır.

3. Hükümetler ve yetkili kuruluşlar bütün toplumların yaşayan geleneklerini sürdürme ve bunları mevcut yasal, yönetsel ve maddi olanaklarla koruyarak gelecek kuşaklara aktarma haklarını tanımalıdır.

KORUMA İLKELERİ

1. Geleneksel çevrenin korunması çok disiplinli bir uzman ekip tarafından , değişim ve gelişmenin kaçınılmaz olduğu kabul edilerek ve toplumun kültürel kimliğine saygı gösterilerek yürütülmelidir.
2. Geleneksel yapılara, yapı guruplarına ve yerleşmelere yapılacak çağdaş müdahaleler onların kültürel değerlerine ve geleneksel karakterlerine saygı göstermelidir.
3. Geleneksel mimarlık ender olarak tek yapılarla temsil edilebilir; bu mirası daha iyi yaşatmanın yolu değişik bölgelerin özelliklerini yansıtan yapı guruplarını ve yerleşmeleri bakım ve onarımla korumaktır.
4. Geleneksel mimarlık kültürel peyzajın temel bileşenidir ve koruma yaklaşımları geliştirilirken bu ilişki dikkate alınmalıdır.
5. Geleneksel miras yalnız somut biçimler, kütleler, strüktürler ve mekânlardan oluşmaz,bunların kullanılış ve algılanış biçimlerini, gelenekleri ve onlara bağlı elle tutulamayan ilişkileri de kapsar.

UYGULAMA İLKELERİ

1. Araştırma ve belgeleme

Geleneksel bir yapıya yapılacak her tür müdahalede tedbirli olunmalı; işe başlamadan önce yapının biçimi ve strüktürü ayrıntılı olarak incelenmelidir. Bu çalışma sonunda hazırlanacak rapor ve belgeler halkın rahatça ulaşılabilceği bir arşivde saklanmalıdır.

2. Konum, peyzaj, ve yapı gurupları

Geleneksel yapılara müdahale edilirken, bu yapıların konumuna, fiziksel ve kültürel çevreyle ilişkilerine ve birbirlerine göre düzenlerine saygı gösteren, onları koruyan bir yaklaşım benimsenmelidir.

3. Geleneksel yapım sistemleri

Geleneksel yapım sistemlerinin ve zanaatların sürdürülmesi geleneksel ifade için temel gereksinimdir ve bu yapıların onarım ve restorasyonları için gereklidir. Bu zanaatlar yaşatılmalı, belgelenmeli ve yeni zanaatkar ve yapı ustaları eğitilerek ve kurslarla bilgiler genç kuşaklara aktarılmalıdır.

4. Malzeme ve mimari öğelerin değiştirilmesi, yenilenmesi

Çağdaş kullanım isteklerinin zorladığı ve kabul edilebilir değişimler bütünün genel ifadesine uyumlu, görünüş, doku ve biçim yönünden aykırı olmayan malzemelerle yapılmalı; yapı malzemelerin birbiriyle uyumuna özen gösterilmelidir.

5. Yeni işleve uyarılma

Geleneksel yapıların yeni işlevlere uyarlanması ve yeniden kullanımında, yapılar kabul edilebilir bir yaşam standardına yükseltilirken, bütünlüğü, karakteri ve biçimi saygı görmelidir. Eğer geleneksel mimari biçimler hala kullanılıyorsa, müdahaleler toplumun kabul edeceği bir etik kurallar çerçevesinde yapılabilir .

6. Değişiklikler ve dönem restorasyonları

Zaman içinde yapılan değişiklikler saygı görmeli ve geleneksel mimarinin özelliğini yansıtan bir belge olarak değerlendirilmelidir. Normal olarak, geleneksel yapıların restorasyonunda hedef yapının bütün parçalarının tek bir döneme göre onarılması olmamalıdır.

7. Eğitim

Geleneksel mimarlığın kültürel değerlerini korumak için hükümetler, sorumlu kuruluşlar ve dernekler aşağıdaki konuları vurgulamalıdır:

- a) Koruma uzmanlarına geleneksel yapıları tanıtan eğitim programları verilmesi,
- b) Yöre halkına geleneksel yapı tekniklerini, malzeme ve zenaatleri korumalarına yardımcı olacak eğitim programları sunulması,
- c) Özellikle gençleri geleneksel mimari hakkında bilinçlendirecek programlar geliştirilmesi,
- d) Geleneksel yapı sanatı konusunda uzmanlık ve deneyimleri aktarmaya ve bilgi değişimi yapmaya olanak verecek bölgeselarası iletişim ağlarının oluşturulması.

Bu tüzük ICOMOS'un Ekim 1999'da Meksika'da yapılan 12. Genel Kurulunda kabul edilmiştir.

URL: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0464062001536913566.pdf/ Erişim

Tarihi:15.05.2019.

EK 3

ICOMOS – IFLA Principles Concerning Rural Landscapes as Heritage

ICOMOS-IFLA PRINCIPLES CONCERNING RURAL LANDSCAPES AS HERITAGE

Adopted by the 19th ICOMOS General Assembly, New Delhi, India, 15 December 2017

PREAMBLE

Rural landscapes are a vital component of the heritage of humanity. They are also one of the most common types of continuing cultural landscapes. There is a great diversity of rural landscapes around the world that represent cultures and cultural traditions. They provide multiple economic and social benefits, multi-functionality, cultural support and ecosystem services for human societies. This document encourages deep reflection and offers guidance on the ethics, culture, environmental, and sustainable transformation of rural landscape systems, at all scales, and from international to local administrative levels.

Acknowledging the global importance of culturally-based food production and use of renewable natural resources, and the issues and threats challenging such activities within contemporary cultural, environmental, economic, social, and legal contexts;

Considering The United Nations Universal Declaration of Human Rights (1948), the United Nations Convention on Biological Diversity (1992), the UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity (2001), the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous People (2007), the International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture (Food and Agriculture Organisation, 2011), and the United Nations 2015 Sustainable Development Goals (in particular but not limited to Sub-Goal 11.4¹⁰), which state that all human beings have the right to adequate, healthy, and secure sources of food and water;

Considering international documents such as the Venice Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (1964), the UNESCO Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (1972); the ICOMOS-IFLA Florence Charter on Historic Gardens (1981), the ICOMOS Washington Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas (1987), the ICOMOS Nara Document on Authenticity (1994), the UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Heritage (2003), the ICOMOS Xi'an Declaration on the Conservation of the Setting of Heritage Structures, Sites and Areas (2005), the UNESCO Recommendation on the Historic Urban Landscape (2011), the ICOMOS Florence Declaration on Heritage and Landscape as Human Values (2014), the UNESCO Florence Declaration on the Links Between Biological and Cultural Diversity (2014), and the UNESCO Policy to integrate a sustainable development perspective within the processes of the World Heritage Convention (2015) which relate to the heritage and cultural values of landscapes;

Considering regional and national documents related to rural landscapes, including the European Landscape Convention (2000), the European Rural Heritage Observation Guide (CEMAT, 2003), the Council of Europe's Faro Convention on the Value of Cultural Heritage for Society (2005), the Tokyo Declaration on the Role of Sacred Natural Sites and Cultural Landscapes in the Conservation of Biological and Cultural Diversity (2005), the Santiago de Cuba Declaration on Cultural Landscape in the Caribbean (2005), the Latin American Landscape Initiative (LALI) (2012), the Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance (The Burra Charter) (1999-2013), the IFLA Asia Pacific Region Landscape Charter (2015);

Considering the UNESCO World Heritage Centre Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (2015), which, from 1992, primarily designate rural landscapes as 'Continuing Cultural Landscapes';

¹⁰“Strengthen the efforts for the protection and safeguarding of the world's natural and cultural heritage” (United Nations Agenda 2030).

Considering the ICOMOS-IFLA ISCCL Milano Declaration on Rural Landscapes (2014) concerning rural landscapes as heritage;

Considering the International Union for the Conservation of Nature (IUCN) recognition of Category V Protected Landscapes and Seascapes in their management system, the IUCN efforts of sustaining pastoral nomadism (World Initiative on Sustainable Pastoralism, 2008), the joint ICOMOS-IUCN initiative “Connecting Practice - nature and culture” and the importance of people interacting with their environment in ways that sustain bio-cultural diversity (including agrobiodiversity, as well as cultural and spiritual values);

Considering the FAO Globally Important Agricultural Heritage Systems (GIAHS) programme that aims to identify and safeguard remarkable land-use systems and landscapes with heritage value and rich in globally significant agricultural biological diversity and knowledge systems;

Considering other documents solely related to aspects of rural landscapes, such as the Charter of Baeza on Agrarian Heritage (2012), the Recommendations of the World Heritage Thematic Expert Meeting on Vineyard Cultural Landscapes, Tokaj, Hungary (2001) and recommendations of many other thematic expert meetings on rural cultural landscapes as heritage;

ICOMOS and IFLA

Commit to expand their cooperative actions by adopting the dissemination and use of the following principles in order to promote the understanding, effective protection, sustainable transformation, and transmission and appreciation of rural landscape heritage as part of human societies and cultures and a crucial resource across the world.

The principles presented in this document seek to address loss and adverse changes to rural landscapes and their associated communities through the recognition, safeguarding, and promotion of their heritage values. Its goal is to promote an appropriate balance between economic, social, cultural, and environmental aspects.

1 PRINCIPLES

A Definitions

Rural Landscape: For the purpose of this document, rural landscapes are terrestrial and aquatic areas co-produced by human-nature interaction used for the production of food and other renewable natural resources, via agriculture, animal husbandry and pastoralism, fishing and aquaculture, forestry, wild food gathering, hunting, and extraction of other resources, such as salt. Rural landscapes are multifunctional resources. At the same time, all rural areas have cultural meanings attributed to them by people and communities: all rural areas are landscapes.

Rural landscapes are dynamic, living systems encompassing places produced and managed through traditional methods, techniques, accumulated knowledge, and cultural practices, as well as those places where traditional approaches to production have been changed. Rural landscape systems encompass rural elements and functional, productive, spatial, visual, symbolic, environmental relationships among them and with a wider context.

Rural landscapes encompass both well-managed and degraded or abandoned areas that can be reused or reclaimed. They can be huge rural spaces, peri-urban areas as well as small spaces within built-up areas. Rural landscapes encompass land surfaces, subsurface soils and resources, the airspace above, and water bodies.

Rural landscape as heritage: Refers to the tangible and intangible heritage of rural areas. Rural landscape as heritage encompasses physical attributes – the productive land itself, morphology, water, infrastructure, vegetation, settlements, rural buildings and centers, vernacular architecture, transport, and trade networks, etc. – as well as wider physical, cultural, and environmental linkages and settings. Rural

landscape as heritage also includes associated cultural knowledge, traditions, practices, expressions of local human communities' identity and belonging, and the cultural values and meanings attributed to those landscapes by past and contemporary people and communities. Rural landscapes as heritage encompass technical, scientific, and practical knowledge, related to human-nature relationships.

Rural landscapes as heritage are expressions of social structures and functional organizations, realizing, using and transforming them, in the past and in the present. Rural landscape as heritage encompasses cultural, spiritual, and natural attributes that contribute to the continuation of biocultural diversity.

All rural areas can be read as heritage, both outstanding and ordinary, traditional and recently transformed by modernization activities: heritage can be present in different types and degrees and related to many historic periods, as a palimpsest.

B Importance

Rural landscapes have been shaped over millennia and represent significant parts of the earth's human and environmental history, ways of living, and heritage. Many areas of the world are vital sources of food, renewable natural resources, associated world view and wellbeing for local and indigenous communities, as well as for visitors and tourists. Landscapes used for the production and/or harvesting of plant and animal species, including edible resources, demonstrate the entangled connections between humans and other species across broad areas. The diversity of agricultural, forest, animal husbandry, fishery and aquaculture, wild-resource, and other resource practices is essential for the future adaptation and resilience of global human life.

The heritage values of rural landscapes are recognised in some heritage inventories, such as the UNESCO World Heritage List as 'continuing cultural landscapes'. The values may be recognised in regional, national, and local heritage inventories and protected area regimes. Identification of rural landscapes values at any level aims to provide awareness of rural landscapes' tangible and intangible characters and values, and is the first and necessary step to promote the sustainable conservation of such areas and transmission of their associated knowledge and cultural meanings to future generations.

C Threats

Increasing human populations and climate change make rural landscapes vulnerable to risks of loss and/or abandonment or radical change. The threats to rural landscapes reflect three inter-related types of change:

1 Demographic and cultural (population growth in urban areas and depopulation in rural areas, urban expansion, intensive infrastructure works, development pressures, loss of traditional practices, techniques, local knowledge, and cultures);

2 Structural (globalization, change and growth of trade and relations, economic growth or decline, intensification of agricultural practices and techniques, change of land and loss of native pastures and of domesticated species diversity);

3 Environmental (climate change, pollution and environmental degradation including non-sustainable resource mining, impacts on soil, vegetation, and air quality, and loss of biodiversity and agro-biodiversity).

D Challenges

Heritage should play a significant role in the recognition, protection and promotion of rural landscapes and biocultural diversity due to the significant values it represents. Heritage can contribute to sustaining and increasing the adaptation and resilience of rural landscapes by supporting rural and urban inhabitants, local communities, governments, industries, and corporations as integral aspect to managing the dynamic nature, threats, risks, strengths, and potentialities of such areas. Conservation of the integrity and authenticity of the heritage should focus on assuring the standard and quality of living of local

populations working and living in rural landscapes. As all heritage, rural heritage is an economic resource: its use should be appropriate and should provide vital support to its long-term sustainability.

E Benefits

Rural landscapes are critical resources for the future of human society and the world environment: they provide food and raw materials as well as a sense of identity; they represent economic, spatial, environmental, social, cultural, spiritual, health, scientific, technical and, in some areas, recreational factors. In addition to food and raw materials, rural landscapes contribute to land conservation (nature, environment, soil, hydrographic networks) and the transmission of rural cultures (techniques, knowledge of environment, cultural traditions, etc.) to future generations. Rural landscapes often provide distinct economic and tourism benefits when closely associated with the communication and enhancement of their heritage values.

Over the past decades, environmental and cultural heritage have been the subject of increasing international, interdisciplinary, and transdisciplinary research. Communities as knowledge-holders or local initiatives and collaboration among stakeholders, rural and urban inhabitants, and professionals have contributed to conservation, awareness, and enhancement of rural landscapes as a valuable shared resource. Many international, national, and local public administrations have supported this idea through their legislation and policies.

F Sustainability of rural landscapes

Many rural systems have proven to be sustainable and resilient over time. Various aspects of these systems can inform future management of rural activities and support conservation and improvement of biocultural diversity and peoples' rights to adequate quantities and good quality of food and raw materials.

As landscapes undergo continuous, irreversible, and inevitable processes of transformation, rural landscape policies should focus on managing acceptable and appropriate changes over time, dealing with conserving, respecting, and enhancing heritage values.

2 ACTION CRITERIA

Specific measures are: understand, protect, sustainably manage the transformation, communicate and transmit landscapes and their heritage values.

A Understand rural landscapes and their heritage values

1 Recognise that all rural landscapes have heritage values, whether assessed to be of outstanding or ordinary values, and that such heritage values will vary with scale and character (shapes, materials, uses and functions, time periods, changes).

2 Document the heritage values of rural landscapes as a basis of effective planning, decision-making, and management. Inventories, catalogues, atlases and maps provide basic knowledge of rural landscapes to spatial planning, environmental and heritage protection and management tools, landscape design and monitoring.

3 Develop base-line knowledge of the physical and cultural characteristics of rural landscapes: the status of the rural landscape today; its historical transformations and expressions of tangible and intangible heritage; historic, inherited, and contemporary socio-cultural perceptions of the landscape; past and present links (spatial, cultural, social, productive, and functional) between all elements (natural and human-made, material and immaterial) of rural landscape systems; and the stakeholders involved in both their past and present. Inventorying and cataloguing aim to describe rural landscapes in the current state but also to identify changes over time.

4 Inventory and catalogue rural landscapes at all scales (world, regional, national, local). These tools should integrate local, traditional and scientific knowledge and use systematic methods that are readily

achievable and suitable for use by both specialists and non-specialists in all countries in order to collect and compare rural landscapes internationally and locally. In order to achieve an effective database, inventorying and cataloguing activities should consider complexity, costs of human resources, timing of data collection and organisation, and involve both experts and local inhabitants.

5 Develop knowledge to enable comparison of rural landscapes at all levels (world, regional, national, local), monitoring historical changes to rural landscapes and support shared learning and collaboration from local to global scales and among all public and private stakeholders.

6 Recognize local populations as knowledge-holders who in many cases help to shape and maintain the landscape and should be involved to the building of collective knowledge.

7 Promote extensive and ongoing cooperation among public institutions, non-governmental organizations, and universities for research, information sharing, technical assistance, and coordination of a wide variety of knowledge building activities at all administrative levels.

B Protect rural landscapes and their heritage values

1 Review and implement legal and policy frameworks to ensure biocultural sustainability and resilience in use and transformation of rural landscapes with respect to global, national, local threats, risks and opportunities.

2 Implement policies via laws, rules, economic strategies, governance solutions, information sharing, and cultural support. The complex character of rural landscapes necessitates development of both specific and cross-sectoral policies that consider broad cultural, social, economic, and environmental factors.

3 Define strategies and actions of dynamic conservation, repair, innovation, adaptive transformation, maintenance, and long term management. These should seek to balance global and local approaches, and ensure the involvement and cooperation of all stakeholders and communities in their effective design and daily management.

4 Consider that rural landscape heritage values are economic, social, environmental, cultural, spiritual and spatial and that awareness of the values of each rural landscape enables the management of appropriate and effective future transformations.

5 Prepare effective policies based on informed local and other knowledge of the landscapes, their strengths and weaknesses, as well as potential threats and opportunities. Define objectives and tools. Programme actions with regard to long, medium, and short-term management goals.

6 Define monitoring strategies to review the effectivity of implemented policies and reassess short, medium and long term goals, related to the monitoring results.

7 Consider that effective policy implementation is dependent on an informed and engaged public, on their support for required strategies and involvement on actions. It is essential to complement all other actions. Public administrations should support pro-active and bottom-up initiatives.

C Sustainably manage rural landscapes and their heritage values

1 Consider bio-cultural rights within food and natural resource production. Implement planned management approaches that acknowledge the dynamic, living nature of landscapes and respect human and non-human species living within them. Respect, value, and support the diversities of cultures and various peoples' approaches to nature.

2 Recognize key stakeholders of rural landscapes, including rural inhabitants, and the local, indigenous, and migrant communities with connections and attachments to places, their role in shaping and maintaining the landscape, as well as their knowledge of natural and environmental conditions, past and present events, local cultures and traditions, and scientific and technical solutions trialed and implemented over the centuries. Acknowledge that the good standard and quality of living for rural

inhabitants enables strengthening of rural activities, rural landscapes, and transmission and continuity of rural practices and cultures.

3 Consider the connections between cultural, natural, economic, and social aspects across large and small landscapes, in the development of sustainable management strategies for rural landscapes as heritage resource.

4 Consider the interconnections between rural and urban landscapes. Rural landscapes are a resource for urban inhabitants' quality of life (recreation, food quality and quantity, firewood, water and clean air quality, food gardening, etc.) in all metropolitan areas of the world. Urban areas can provide economic opportunities for rural landscape products and integrated other activities as recreation, education, agritourism, demanded by citizens (multifunctionality). Cooperation between rural, peri-urban, and urban inhabitants should be actively encouraged and practiced, both in sharing knowledge of rural landscapes' heritage and the responsibilities for their management.

5 Find a balance between long-term sustainable (economic, social, cultural, environmental) resource use and heritage conservation, and the short-term needs of rural workers' quality of living, which is a prerequisite for the continuation of activities that generate and sustain rural landscapes. Quality of living consists of both income and social appreciation, provision of public services including education, recognition of culture rights, etc. This requires finding appropriate ways and solutions in which living heritage values can be recognized so that change and adaptation are to be compatible with the conservation, use, and communication of heritage values, as well as with the economic enhancement of rural landscape heritage.

6 Support the equitable governance of rural landscapes, including and encouraging the active engagement of local populations, stakeholders, and rural and urban inhabitants, in both the knowledge of, and responsibilities for, the management and monitoring of rural landscape as heritage. Because many rural landscapes are a mosaic of private, corporate, and government ownership, collaborative working relationships are necessary.

D Communicate and transmit the heritage and values of rural landscapes

1 Communicate awareness of the heritage values of rural landscapes through collaborative participatory actions, such as shared learning, education, capacity building, heritage interpretation and research activities. Develop participatory plans and practices that involve civil society, private organizations, public authorities, and amongst both urban and rural inhabitants.

2 Increase awareness of the means and methods for transmission of traditional and technical knowledge and practices and develop case studies to do so and disseminate best practices.

3 Support shared learning, training, and research using diverse tools, approaches and cultural practices, including cultural mapping, information-sharing, education, and on-site training involving stakeholders, such as local communities, heritage specialists, professionals of various disciplines, schools and universities, and the media.

NOTE: The document is promoted by ICOMOS-IFLA International Scientific Committee on Cultural Landscapes (World Rural Landscapes Initiative www.worldrurallandscapes.org)

URL: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0887771001560505611.pdf/ Erişim Tarihi :15.05.2019.

EK 4

KIRSAL PEYZAJ KÜLTÜR MİRASI İLE İLGİLİ ICOMOS-IFLA İLKELERİ

KIRSAL PEYZAJ KÜLTÜR MİRASI İLE İLGİLİ ICOMOS-IFLA İLKELERİ

ICOMOS'un 15 Aralık 2017'de Hindistan'ın Yeni Delhi kentinde yapılan 19. Genel Kurulunda kabul edilmiştir.

GİRİŞ

Kırsal peyzajlar insanlık tarihinin önemli bir bileşenidirler. Kültürel peyzajların da en yaygın türlerindedirler. Dünyada kültürleri ve kültürel gelenekleri temsil eden kırsal peyzajlar insan topluluklarına ekonomik ve sosyal yarar sağlarlar; çok işlevlidirler. Kültürel destek ve ekosistem hizmetleri sunarlar. Bu belge kırsal peyzaj sistemleri üzerinde düşünmeyi teşvik etmekte ve kırsal peyzaj sistemlerine ilişkinetik, kültür, çevre, sürdürülebilir değişim konularında uluslararası düzeyden başlayarak yerele kadar, tüm ölçeklerde rehberlik sunmaktadır.

Geleneksel besin üretiminin ve yenilenebilir doğal kaynakların kullanılmasının küresel önemini ve bu etkinliklerin karşısındaki çağdaş kültürel, çevresel, ekonomik, sosyal ve yasal tehditleri **bilerek**,

Bütün insanların yeterli, sağlıklı ve güvenli beslenme ve su kaynaklarına ulaşma hakları olduğunu belirten Birleşmiş Milletlerin İnsan Hakları Beyannamesi (1948), Birleşmiş Milletlerin Biyolojik Çeşitlilik konusundaki Sözleşmesi (1992), UNESCO'nun Kültürel Çeşitlilik konusundaki Evrensel Bildirgesi (2001), Birleşmiş Milletlerin Yerli Halkların Hakları üzerine Bildirgesi (2007), Yemek ve Tarım için Bitki Genetik Kaynakları üzerine Anlaşma (Beslenme ve Tarım Organizasyonu, 2011), Birleşmiş Milletlerin 2015 Sürdürülebilir Gelişme Hedefleri (özellikle 11.4 alt hedefi¹) gibi uluslararası belgeleri **gözönünde tutarak**,

Anıtlar ve Sitlerin Korunması ve Restorasyonu ile ilgili Venedik Tüzüğü (1964), UNESCO'nun Dünyanın Kültürel ve Doğal Mirasını Koruma Sözleşmesi (1972), ICOMOS-IFLA'nın Tarihi Bahçeleri Koruma konulu Floransa Tüzüğü (1981), ICOMOS'un Tarihi Kentler ve Kentsel Alanların Korunması konulu Washington Tüzüğü (1987), ICOMOS'un Özgünlük üzerine Nara Belgesi (1994), UNESCO'nun Somut Olmayan Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi (2003), ICOMOS'un Kültürel Mirasın, Yapıların, Alanların ve Bölgelerin Çevrelerinin korunması konulu Xi'an Bildirgesi (2005), UNESCO'nun Tarihi Kentsel Peyzaj konusunda tavsiye kararı (2011), ICOMOS'un İnsani Değerler Olarak Kültür Mirası ve Peyzaj konulu Floransa Bildirgesi (2014), UNESCO'nun Biyolojik ve Kültürel Çeşitlilik arasındaki ilişkilerle ilgili Floransa Bildirgesi (2014), UNESCO'nun sürdürülebilir gelişme perspektifini Dünya Mirası Sözleşmesi süreçleriyle bütünleştirme politikası (2015), gibi kültür mirasına ve peyzajların kültürel değerlerine ilişkinuluslararası belgeleri **dikkate alarak**,

Kırsal peyzajlara ilişkin Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (2000), Avrupa Kırsal Miras Gözlem Rehberi (CEMAT, 2003), Avrupa Konseyi'nin Kültürel Mirasın Toplum için Değeri Konulu Faro Sözleşmesi (2005), Kutsal Doğal Alanların ve Kültürel Peyzajların Biyolojik ve Kültürel Çeşitliliğin Korunmasındaki Rolü (2005), Karayipler'deki kültürel peyzajla ilişkili Santiago de Cuba Bildirgesi (2005), Latin Amerika Peyzaj Girişimi (LALI) (2012), Avustralya ICOMOS'unun kültürel öneme sahip yerlerle ilgili Burra Tüzüğü (1999-2013), IFLA'nın Asya-Pasifik Bölgesi ile ilgili Peyzaj Tüzüğü (2015) gibi bölgesel ve ulusal belgeleri **göz önünde tutarak**,

¹“Dünyanın doğal ve kültürel mirasını korumak ve güvenceye almak için çabaları güçlendiriniz” (Birleşmiş Milletler, Gündem 2030)

1992’den bu yana kırsal peyzajları “Süregelen Kültürel Peyzajlar “ olarak tescil eden UNESCO Dünya Mirası Merkezi’nin, Dünya Mirası Sözleşmesi’nin Uygulanmasına Yönelik Rehberi’ni (2015) **dikkate alarak,**

ICOMOS-IFLA bilimsel komitesinin kırsal peyzajı kültür mirası olarak değerlendiren 2014 tarihli *Milano Bildirgesi*’ni **gözönünde tutarak,**

Uluslararası Doğa Koruma Birliği’nin (IUCN) korunan kara ve deniz peyzajlarını Kategori V yönetim sistemleri içinde değerlendirmesini, IUCN’in kırsal göçerliğin sürdürülmesi yönündeki çabalarını (Sürdürülebilir Göçerlik Dünya Girişimi, 2008), ICOMOS-IUCN’in “Doğa ve Kültür koruma çalışmalarını birleştirme” girişimini ve insanların çevreleriyle ilişkilerinde biyokültürel çeşitliliği koruyacak biçimde davranmalarının önemini (tarımda biyoçeşitlilik yanında, kültürel ve manevi değerleri de kapsayacak biçimde) **belirterek,**

FAO’nun önemli arazi kullanımı sistemlerini, kültür mirası değeri taşıyan, biyolojik çeşitlilik ve bilgi sistemleri yönünden küresel düzeyde önemli peyzajları belirlemeyi ve korumayı hedefleyen Tarım Mirası Sistemleri (GIAHS) programını **gözönünde tutarak,**

Kırsal peyzajın belirli yönleriyle ilişkili ve kırsal kültür peyzajlarını korunacak varlıklar olarak değerlendiren tarım mirası ile ilgili Baeza Tüzüğü’nü (2012), Kültürel Peyzajlarla ilgili olarak Macaristan’ın Tokaj kentinde yapılan Dünya Mirası Tematik toplantısı (2001) Tavsiyelerini ve kırsal peyzajları kültürel miras olarak değerlendiren başkabelgeleri, ilgili uzman toplantılarının tavsiyelerini **dikkate alarak,**

ICOMOS ve IFLA

Ortak çabalarını, kırsal mirasın değerinin anlaşılması, etkin korunması, sürdürülebilir değişimi, insan topluluklarının, kültürlerin bir parçası olarak ele alınması ve tüm dünya için değerli bir kaynak olarak değerlendirilmesine yönelik olarak, aşağıdaki ilkelerin duyurulmasına ve kullanılmasına yöneltmeye karar vermişlerdir.

Bu belgedeki ilkeler kırsal peyzajları tanınmasını, korunmasını ve kültür mirası değerlerinin anlaşılmasını sağlayarak, onlarla ilişkili toplulukların uğradığı kayıpların ve olumsuz değişimlerin ele alınmasını hedeflemektedir. Amacı ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel etkenler arasında uygun bir denge kurulmasını desteklemektir.

1 İLKELER

A Tanımlar

Kırsal peyzaj: Bu belgede kırsal peyzajlar deyimıyla, karada ve sulak alanlarda insan-doğa etkileşimiyle oluşturulmuş, besin ve diğer yenilenebilir doğal ürünler için, tarım, hayvancılık ve göçerlik, balıkçılık, su ürünleri, ormancılık, yabani yiyecek toplama, avcılık yapılan, tuz çıkarılan alanlar kastedilmektedir. Kırsal peyzajlar çok işlevli alanlardır. Kırsal alanlara kişiler ve topluluklar tarafından atfedilen kültürel anlamlar vardır; tüm kırsal alanlar peyzajdır.

Kırsal peyzajlar geleneksel yöntemler, teknikler, bilgi birikimi ve kültürel alışkanlıklarla üretilen ve yönetilen hareketli, yaşayan sistemler oldukları gibi, geleneksel üretim yaklaşımlarının değiştiği yerler de olabilirler. Kırsal peyzaj sistemleri, kırsal ögeler ile kendi aralarında ve daha geniş bir çerçevede sahip oldukları işlevsel, üretime yönelik, mekansal, görsel, simgesel, çevresel ilişkileri kapsar.

Kırsal peyzajlar hem iyi yönetilen, hem de kötü durumda veya terk edilmiş, tekrar kullanılabilir alanları kapsar. Kırsal mekanlar kent çeperlerindeki büyük alanlar veya yapılaşmış bölgeler içinde kalmış küçük yerler olabilirler. Kırsal peyzajlar zeminin yanı sıra, yerin altını ve kaynaklarını, hava sahasını ve su ögelerini kapsar.

Kültür mirası olarak kırsal peyzaj: Kırsal alanların somut ve somut olmayan kültür mirasına atıf yapar. Kültür mirası olarak kırsal peyzaj, fiziksel özelliklerinin-verimli toprağın kendisi, biçimi, su, altyapı, bitki

örtüsü, yerleşmeler, kırsal binalar ve merkezler, yerel mimari, ulaşım ve ticaret ağları vd. –yanı sıra, daha geniş çerçevede fiziksel, kültürel ve çevresel ilişki ve ortamları kapsar. Kültür mirası olarak kırsal peyzaj, ilgili kültürel bilgileri, gelenekleri, alışkanlıkları, yerel toplumun kimlik ve aidiyet ifadelerini ve söz konusu peyzajlara geçmişte ve günümüzde kişiler ve toplum tarafından yüklenen kültürel değer ve anlamları da içerir. Kültür mirası olarak kırsal peyzajlar, insan-doğa ilişkilerine dair teknik, bilimsel ve gündelik yaşam bilgilerini içerirler.

Kültür mirası olarak kırsal peyzajlar, geçmişte ve günümüzde, onları biçimlendiren, kullanan ve dönüştüren sosyal yapıların ve işlevsel düzenlemelerin yansımalarıdır. Kültür mirası olarak kırsal peyzaj biokültürel çeşitliliğin devamına katkıda bulunan kültürel, manevi ve doğal özellikleri kapsar.

Hem üstün değerler taşıyan, hem de sıradan, geleneksel ve yenilenerek değişime uğramış kırsal alanlar kültür mirası olarak okunabilir. Kültür mirası bileşeni değişik türlerde ve derecelerde mevcut olabilir ve bir palimpsest gibi, birçok tarihi dönemle ilişkili olabilir.

B Önem

Kırsal peyzajlar milyonlarca yılda biçimlenmiştir ve dünyanın önemli bölgelerinin insanlık ve çevre tarihini, yaşam biçimini ve kültür mirasını temsil ederler. Dünyanın birçok yeriyerli halkın yanı sıra, ziyaretçi ve turistler için temel besin ve yenilenebilir doğal kaynaklardır. Bitki ve hayvan türleri yetiştirmek için kullanılan geniş alanlar insanlar ve diğer türler arasındaki karmaşık ilişkiyi göstermektedir. Tarım, orman, hayvancılık, balıkçılık ve su ürünleri, yabani ve diğer kaynakların çeşitliliği, dünyadaki insan yaşamının geleceğe uyarlanması ve dayanımı için şarttır.

Kırsal peyzajların kültürel değerleri, bazı kültür mirası envanterlerinde, örneğin UNESCO'nun Dünya Mirası Listesinde “*süregelen kültürel peyzajlar*” olarak dikkate alınmaktadır. Değerler bölgesel, ulusal ve yerel kültürel miras envanterlerinde yer alabilir ve koruma bölgeleri tanımlamalarında gözetilebilir. Kırsal peyzajların değerlerinin değişik çerçevelerde saptanması onların somut ve somut olmayan özellikleri ve değerleri konusunda bilinçlenme sağlamayı amaçlamaktadır ve bu alanların sürdürülebilir korunmasını desteklemek ve onlarla ilgili bilgileri ve kültürel anlamlarını gelecek kuşaklara aktarma yolunda ilk ve gerekli adımdır.

C Tehditler

Nüfus artışı ve iklim değişikliği kırsal peyzajları yok olmaya, terk edilmeye veya büyük değişim risklerine açık hale getirmektedir. Kırsal peyzajların karşı karşıya oldukları tehditler birbiriyle ilişkili üç tür değişimi yansıtmaktadır:

1. Demografik ve kültürel: (kentsel alanlardaki nüfusun artması, kırsal alanların boşalması, kentsel yayılma, yoğun altyapı inşaatı, imar baskıları, geleneksel zanaatların, tekniklerin, yerel bilgilerin ve kültürlerin unutulması)
2. Yapısal (küreselleşme, ticaretin ve ilişkilerin gelişmesi ve büyümesi, ekonomik büyüme veya çöküş, tarım faaliyetinin ve tekniklerinin yoğunlaşması, toprak kullanımının değişmesi, mezraların ve evcilleştirilmiş türlerin kaybı)
3. Çevresel (iklim değişikliği, kirlenme ve sürdürülebilir olmayan madencilik, çevresel bozulmanın toprak, bitki ve hava kalitesine etkileri, biyoçeşitliliğin ve tarımda biyoçeşitliliğin yitilmesi)

D Özel çaba gerektiren konular

Temsil ettiği önemli değerler dolayısıyla, kültür mirası kırsal peyzajların ve biyokültürel çeşitliliğin tanınması, korunması ve geliştirilmesinde önemli bir rol oynamalıdır. Kültür mirası aracılığıyla, kırdan ve kentte yaşayanlar, yerel topluluklar, yönetimler, sanayi, şirketler desteklenerek, kırsal peyzajların uyarlanması, değişime dayanım kapasiteleri artırılabilir; dinamik yapılarının tehlikelere, risklere karşı korunmasına, güçlü yönlerinin ve birikimlerinin sürdürülmesine katkıda bulunulabilir. Kültür mirasının bütünlüğünün ve özgünlüğünün korunması kırsal peyzajlarda çalışan ve yaşayan yerel halkın yaşam

standartlarının ve kalitesinin yükseltilmesine odaklanmalıdır. Her kültür mirası gibi, kırsal miras da ekonomik bir kaynaktır; doğru kullanılmalı ve uzun erimde sürdürülebilir olmasına ciddi katkılar sağlanmalıdır.

E Yararlar

Kırsal peyzajlar insan topluluklarının ve doğal çevrenin geleceği için önemli kaynaklardır. Yiyecek ve hammadde sağlamanın yanı sıra, kimlik duygusu verirler. Ekonomik, mekansal, çevresel, sosyal, kültürel, manevi, sağlıkla ilgili, bilimsel, teknik ve bazı yerlerde dinlence bileşenini temsil ederler. Yiyecek ve hammadde sağlamaya ek olarak, kırsal peyzajlar toprağın korunmasına (doğa, çevre, toprak, sulama ağları) ve kırsal kültürlerin gelecek kuşaklara aktarılmasına (teknikler, çevre bilgisi, kültürel gelenekler vb.) katkıda bulunurlar. Kültür mirası değerleri tanıtılan ve geliştirilen kırsal peyzajlar hatırı sayılır düzeyde ekonomik ve turizm geliri sağlarlar.

Son on yıllarda çevre ve kültürel miras artan uluslararası, disiplinlerarası, disiplinlerötesi araştırmalara konu olmaktadır. Bilgi sahibi topluluklar veya yerel girişimler, paydaşların işbirliği, kırsal ve kentli halk ve meslek insanları, korumaya, bilincin artırılmasına, kırsal peyzajların değerli, paylaşılan bir kaynak olarak geliştirilmesine katkıda bulunmuşlardır. Birçok uluslararası, ulusal ve yerel yöneticiler yasalar ve politikalarıyla bu fikri desteklemişlerdir.

F Kırsal peyzajların sürdürülebilirliği

Birçok kırsal sistemin sürdürülebilir ve dayanıklı olduğunu zaman göstermiştir. Bu sistemlerin değişik yönleri kırsal etkinliklerin gelecekteki yönetimleri için bilgi sağlayabilir; biyokültürel çeşitliliğin korunmasını ve geliştirilmesini, insanların yeterli ve iyi kalitede besin ve hammadde kaynaklarına ulaşabilme haklarını destekleyebilir.

Peyzajlar sürekli, geri dönüşü olmayan değişim süreçleri yaşamaktadırlar; dolayısıyla kırsal peyzaj yönetimideğişimleri kabul edilebilir ve uygun düzeyde tutmak üzerine odaklanmalı, kültür mirası değerlerini korumak, saygı göstererek geliştirmekle ilgilenmelidir.

2. EYLEM ÖLÇÜTLERİ

Başlıca önlemler: kırsal peyzajları ve kültürel değerlerini anlamak, korumak, değişimi sürdürülebilir sınırlar içinde tutacak biçimde yönetmek, değerlerini anlatmak ve geleceğe taşımak

A Kırsal peyzajları ve kültürel değerlerini anlayın

1. Üstün veya sıradan olarak değerlendirilmelerine bakmadan, tüm kırsal peyzajların kültürel miras değeri taşıdıklarını kabul edin: Kültür mirası değeri ölçek ve karaktere (biçimler, malzemeler, kullanımlar ve işlevler, dönemler, değişimler) bağlı olarak değişebilir.

2. Etkin bir planlama, karar alma ve yönetim için kırsal peyzajların kültür mirası değerlerini belgeleyin: Envanterler, kataloglar, atlaslar ve haritalar kırsal peyzajda yapılacak mekan planlaması, çevre ve kültür mirası koruma ve yönetim, peyzaj tasarımı ve izleme için gerekli temel bilgileri sağlarlar.

3. Kırsal peyzajların fiziksel ve kültürel özellikleri ile ilgili temel bilgileri derleyin: kırsal peyzajın bugünkü yasal statüsü, tarih içindeki değişimleri, somut ve somut olmayan kültürel miras özelliklerinin anlatımı; peyzajın geçmişteki, günümüze aktarılan ve çağdaşsoso-kültürel algıları; kırsal peyzaj sistemlerinin tüm öğeleri (doğal, insan yapısı, somut ve manevi) arasındaki tarihi ve günümüzdeki ilişkiler (mekansal, kültürel, sosyal, üretimle ilgili ve işlevsel); geçmişteki ve günümüzdeki paydaşlar. Envanter ve kataloglama çalışmaları kırsal peyzajların mevcut durumunu tanımlamaya yöneliktir; ancak zaman içinde olan değişimleri de saptarlar.

4. Kırsal peyzajların her ölçekte (dünya, bölge, ulus, yerel) envanterini ve kataloglarını hazırlayın. Bu araçlar yerel, geleneksel ve bilimsel bilgileri içermeli, kolayca sonuca ulaştıracak sistematik yöntemler

kullanılmalı, tüm ülkelerde profesyoneller ve uzman olmayanlar tarafından, yerel ve uluslararası düzeyde derleme ve karşılaştırma yapmaya olanak tanıyacak biçimde düzenlenmelidir. Etkin bir veritabanı oluşturmak için envanter ve kataloglamanın ayrıntıları, insan kaynaklarının maliyeti, veri toplama ve düzenleme için gerekli zaman dikkate alınmalı; çalışmalara uzmanları ve yerel halkı da katmalıdır.

5. Bilgiyi, kırsal peyzajlarla ilgili olarak her düzeyde (dünya, bölge, ulus, yerel) karşılaştırma yapılmasına olanak sağlayacak şekilde üretin; kırsal peyzajlardaki değişimleri izleyin; yerelden küresele, kamu-özel sektör tüm paydaşlar arasında paylaşılan eğitimi ve işbirliğini destekleyin.

6. Peyzajı biçimlendiren ve sürekli bakımını yapan yerel toplulukları bilgi kaynağı olarak kabul edin ve kolektif bilginin oluşturulmasına katın.

7. Kamu kuruluşları, STK'lar ve üniversiteler arasındaki mevcut işbirliğini araştırma, bilgi paylaşımı, teknik yardım ve tüm yönetim düzeylerinde bilgi üretiminin eşgüdümü için **geliştirin**.

B Kırsal peyzajları ve kültürel değerlerini koruyun

1. Kırsal peyzajların küresel, ulusal, yerel tehditlere, risklere karşı güvence altına alınması ve kullanımlarında biyolojik sürdürülebilirlik ve esnekliği sağlamak için gerekli **yasal düzenleme ve politikaları gözden geçirin ve uygulayın**.

2. Yasalar, kurallar, ekonomik stratejiler, yönetim çözümleri, bilgi paylaşımı ve kültürel destekle politikaları uygulayın. Kırsal peyzajların karmaşık karakteri hem özel, hem de sektörlerarası kültürel, sosyal, ekonomik ve çevresel etkenleri dikkate alan politikalar geliştirilmesini gerektirmektedir.

3. Güçlü konservasyon, onarım, innovasyon, yeni işleve uyarılma, sürekli bakım ve uzun erimli yönetim konularında strateji ve eylemler tanımlayın.

Bunlar küresel ve yerel yaklaşımları dengelemeye çalışmalı; tüm paydaşların ve toplumların etkin tasarım ve günlük yönetime katılımı ve işbirliği sağlanmalıdır.

4. Kırsal peyzajla ilgili kültür mirası değerlerinin ekonomik, sosyal, çevresel, kültürel, manevi ve mekânla ilgili olduğunu dikkate alın. Kırsal peyzajlarla ilgili değerler konusundaki farkındalık, gelecekte olabilecek değişimlerin uygun ve etkin bir biçimde yönetilmesini mümkün kılacaktır.

5. Peyzajlar hakkında yerel ve diğer bilgilere dayanarak, onların güçlü ve zayıf yönlerini, karşı karşıya oldukları tehditleri ve olası fırsatları dikkate alarak, etkin politikalar hazırlayın. Hedefleri ve amaçları tanımlayın. Uzun, orta ve kısa dönem yönetim hedeflerine bağlı eylemleri programlayın.

6. Uygulanan politikaların etkinliğini değerlendirmek ve izleme sonuçlarına bağlı olarak kısa, orta, uzun erimli hedefleri tekrar değerlendirmek için, izleme stratejilerini tanımlayın.

7. Etkin bir politika uygulamasının bilgili ve ilgili bir halkın varlığına, gerekli stratejileri desteklemelerine ve eylemlere katkılarına **bağlı olduğunu dikkate alın.** Tüm diğer eylemleri desteklemek gerekir. Kamu yönetimleri proaktif ve aşağıdan yukarı doğru girişimleri desteklemelidir.

C Kırsal peyzajları ve kültürel değerlerini sürdürülebilir biçimde yönetin

1. Besin ve doğal kaynak üretiminde biyokültürel hakları dikkate alın. Yaşayan peyzajların dinamik karakterini gözetin, içindeki insan ve diğer canlılara saygı gösteren, planlı yönetim yaklaşımlarını uygulayınız. Kültürlerin çeşitliliğine ve değişik halkların doğaya yaklaşımlarına saygı gösteriniz, değer veriniz ve destekleyiniz.

2. Kırsal peyzajların önemli paydaşlarını, kırsal alanda yaşayanlar dahil, tanıyın. Bir yere bağlı yerleşik ve göçer toplulukların peyzajı biçimlendirme ve bakımını sağlama konusundaki rollerini, doğal ve çevresel koşullar, geçmiş ve güncel olaylar, yerel kültür ve gelenekler, yüzyıllar boyu denenmiş ve uygulanmış bilimsel ve teknik çözümler hakkındaki bilgilerini dikkate alınız. Kırsal alan halkının yaşam kalitesinin iyileştirilmesinin kırsal etkinlikleri, kırsal peyzajları güçlendireceği ve kırsal uygulama ve kültürlerin geleceğe aktarılmasını ve sürdürülmesini mümkün kılacağını kabul ediniz.

3. Kültürel kaynak olarak değerli, farklı boyutta kırsal peyzajlar için sürdürülebilir yönetim stratejileri geliştirirken, kültürel, doğal, ekonomik ve sosyal yönler arasındaki ilişkileri dikkate alın.

4. Kırsal ve kentsel peyzajlar arasındaki ilişkileri dikkate alın. Dünyanın tüm metropoliten alanlarında kırsal peyzajlar kentte yaşayanların yaşam kalitelerini yükselten bir kaynaktır (rekreasyon, besinlerin niteliği ve niceliği, yakacak odun, su ve temiz hava, bahçecilik vd). Kentsel alanlar kırsalda üretilenler için ekonomik fırsatlar sunabilir ve kentlilerin istediği çok işlevlilikle- rekreasyon, eğitim, agroturizm gibi etkinliklerle- bütünleşebilir. Kırsalda, kentin dış çeperlerinde ve kentte yaşayanlar arasında kırsal peyzajın kültürel miras değerleri konusunda bilgi ve yönetim sorumluluğu paylaşılması yönünde etkin işbirliği desteklenmeli ve uygulanmalıdır.

5. Uzun erimli sürdürülebilir (ekonomik, sosyal, kültürel, çevresel) kaynak kullanımı ve kültür mirası korunması ile, kırsal peyzajı oluşturan ve canlı tutan etkinlikleri gerçekleştiren, kırsal alan çalışanlarının yaşam kalitesi arasında bir denge kurun. Yaşam kalitesigeligir düzeyi yanında, sosyal statüye, eğitimgibi kamu hizmetlerinin sağlanmasına, kültürel hakların tanınmasına bağlıdır. Bunun için yaşayan kültür değerlerinin saygı görmesi, böylece değişim ve uyarlamaların, kırsal peyzaj kültür mirasının ekonomik gelişiminin, kültürel değerlerin korunması, kullanımı, sunumu ilkeleri ile uzlaştırılması gerekir.

6. Kırsal peyzajların adil yönetimini destekleyin. Yerel halkın, paydaşların, kırsal ve kentte yaşayanların kırsal peyzajı kültür mirası olarak tanınması için bilgilendirin. İzlenmesine ve yönetimine etkin katılımını, sorumluluk almasını teşvik edin. Birçok kırsal peyzaj özel ve kamusal mülkiyetler mozağından oluştuğundan; birlikte çalışmak için ilişki kurulması gerekir.

D Kırsal peyzaj kültür mirasını ve değerlerini anlatın ve geleceğe aktarın

1. Kırsal peyzajın kültür mirası olarak değerlerini katılımcı, paylaşılan eğitim, kapasite arttırımı, kültür mirasını yorumlama ve araştırma gibi etkinliklerle aktarın. Sivil toplumu, özel kurumları, kamu yetkililerini, kırsalda ve kentte yaşayanları içine alan katılımcı planlar ve uygulamalar geliştirin.

2. Geleneksel ile teknik bilgi ve uygulamaların geleceğe aktarılması için olanak ve yöntemler konusunda farkındalığı arttır; bu konuda uygulamalar yap ve en iyi uygulamaları tanıt.

3. Kültürel haritalama, bilgi paylaşımı ve alanda eğitim gibi değişik araçlar, yaklaşımlar ve kültürel uygulamalar aracılığıyla, yerel toplumlar, koruma uzmanları, değişik alanlardan meslek insanları, okullar, üniversiteler ve medya gibi paydaşlarla birlikte öğrenme, eğitim ve araştırmayı destekle.

Not: Bu belge *ICOMOS-IFLA Kültürel Peyzajlar Bilimsel Komitesi* tarafından geliştirilmiştir (*Dünya Kırsal Peyzajlar Girişimi* www.worldculturallandscapes.org)

Çeviri: Zeynep Ahunbay, 2019